ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

HADİS

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ

لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا:

كِتَابَ اللّٰهِ

وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ*

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

HADİS

YAZARLAR

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN

Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK

Prof. Dr. Zekeriya GÜLER

Doç. Dr. Esra ŞAHYAR

Doç. Dr. Bekir KUZUDİŞLİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet EFENDİOĞLU

EDİTÖR

Prof. Dr. M. Yaşar KANDEMİR

DİL UZMANI

Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM UZMANI

Faize ULUSOY

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Hasan TOPAL

REHBERLİK UZMANI

Esra DEMİR

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

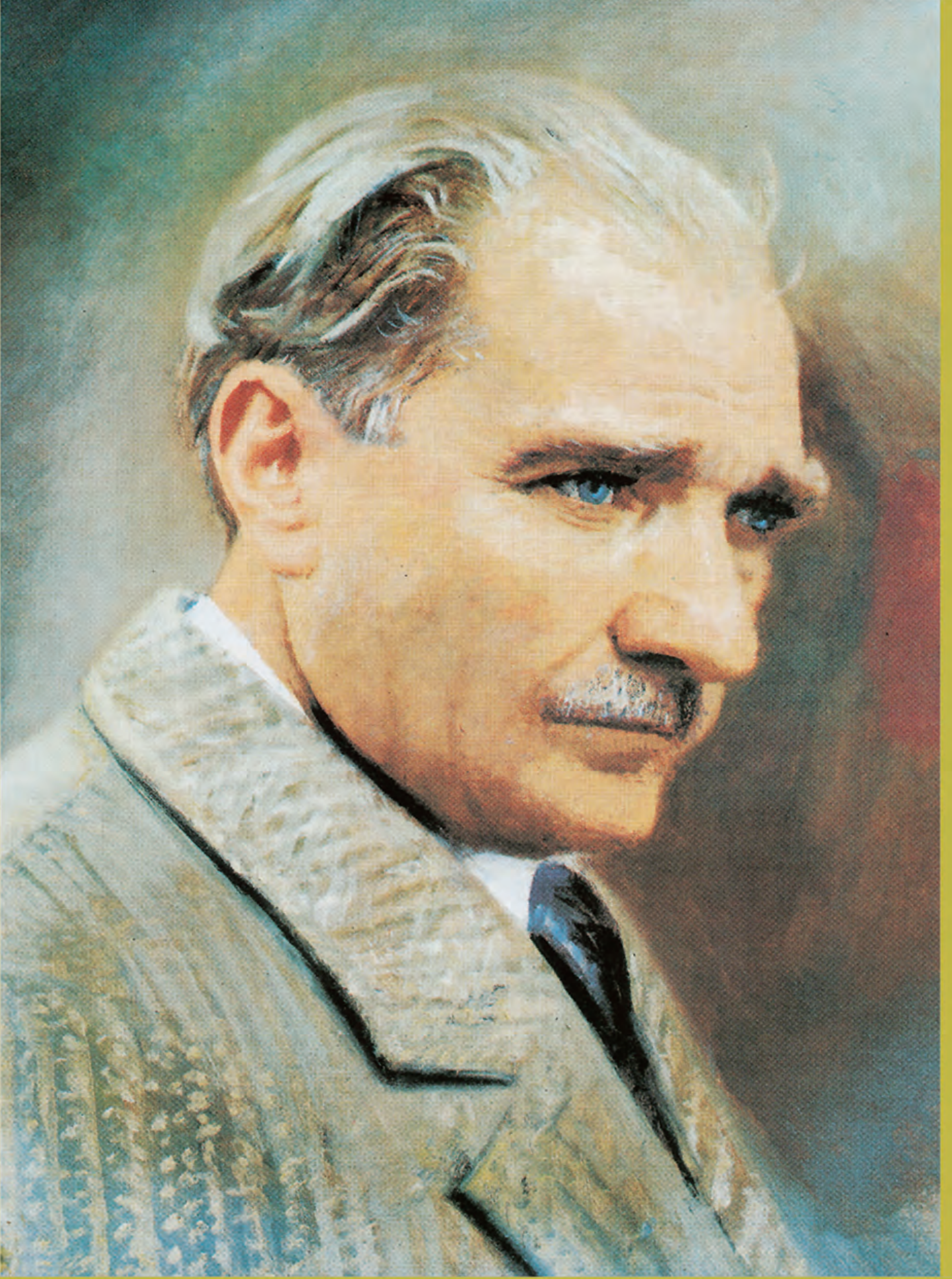
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

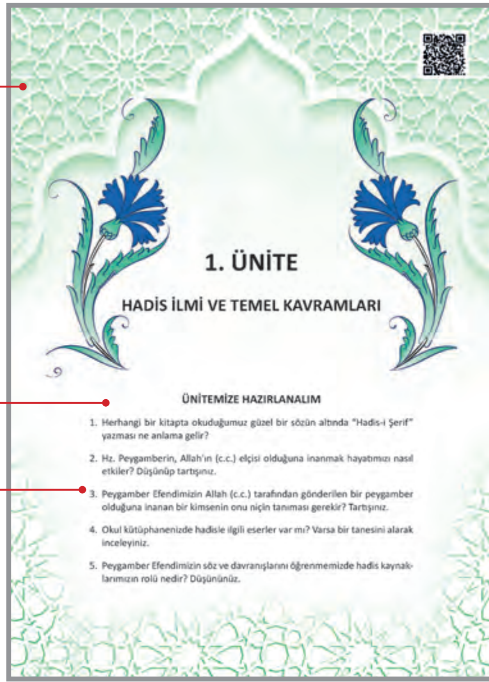

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite Kapağı

Ünite Başlığı

Hazırlık Soruları

HADİS İLMİ VE TEMEL KAVRAMLARI

NOT EDELİM

Ünite Başlığı

Etkinlik Kutusu

Konu Metni

Sayfa Numarası

HADİS

DEĞERLENDİRELİM

3. Hadis İlminin Temel Kavramları

PAYLAŞALIM

Bazı etkinlikleri kitabınızın üzerinde yapabilirsiniz.

HADİS

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

Değerlendirme soruları: (Açık uçlu Çoktan seçmeli Doğru/ Yanlış)

Sözlük
Kitabınızda geçen belli başlı kavramların anlamlarına buradan kolayca ulaşabilirsiniz.

HADİS

SÖZLÜK

HADİS

KAYNAKÇA

Kaynakça
Kitabınız hazırlanırken faydalanılan belli başlı kaynakların listesi

BİLGİ KUTUSU
YORUMLAYALIM
NOT EDELİM
TARTIŞALIM
BİLİYOR MUSUNUZ?
TAMAMLAYALIM

Yan tarafta bazı örnekleri verilen kutucuklarda, işlenen konunun daha iyi kavranması ve akılda kalabilmesi için aktarılan bilgiler ışığında listeleme, sıralama ve tanımlama gibi hemen kitabınızın üzerine yapabileceğiniz etkinlikler bulunmaktadır.

DEĞERLENDİRELİM
ARAŞTIRALIM
DÜŞÜNELİM
LİSTELEYELİM
DOLDURALIM
DİKKAT EDELİM

Yan tarafta bazı örnekleri verilen kutucuklarda, işlenen konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak ilave bilgiler verilmekte, bu bilgileri yeri geldiğinde yorumlamanız veya defterinize not etmeniz istenmektedir.

Kitabınızda bulunan karekodlar sayesinde kitabınızın tüm PDF'sine, ünitelere ve işlenen konu ile ilgili materyallere ulaşabilirsiniz

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser
a.s. : aleyhisselam
b. : bin
bk. : bakınız
C : cilt
c.c. : celle celalühü
çev. : çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz. : hazırlayan
H./h. : hicrî
Hz. : Hazreti
M./m. :miladî
nşr. : neşriyat
ö. : ölüm tarihi
r.a. : radiyallahu anh
s. : sayfa
s.a.v. : sallallahu aleyhi ve sellem
t.y. : tarih yok
thk. : tahkik
trc. : tercüme
ts. : tarihsiz
vd. : ve diğerleri

1. ÜNİTE

HADİS İLMİ VE TEMEL KAVRAMLARI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Herhangi bir kitapta okuduğumuz güzel bir sözün altında “Hadis-i Şerif” yazması ne anlama gelir?
2. Hz. Peygamberin, Allah'ın (c.c.) elçisi olduğuna inanmak hayatımızı nasıl etkiler? Düşünüp tartışınız.
3. Peygamber Efendimizin Allah (c.c.) tarafından gönderilen bir peygamber olduğuna inanan bir kimsenin onu niçin tanıması gerekir? Tartışınız.
4. Okul kütüphanenizde hadisle ilgili eserler var mı? Varsa bir tanesini alarak inceleyiniz.
5. Peygamber Efendimizin söz ve davranışlarını öğrenmemizde hadis kaynaklarımızın rolü nedir? Düşününüz.

1. Hadis İlminin Konusu ve Önemi

Bismillahirrahmanirrahim

Müslüman olmak; Allah'ın (c.c.) varlığına, birliğine ve Muhammed'in (s.a.v.) Allah (c.c.) tarafından gönderilmiş son peygamber olduğuna inanmak demektir. Peygamber Efendimizin Allah'ın (c.c.) seçtiği bir elçi olduğuna iman eden kişi, hayatının her alanında Onu kendine rehber kabul etmiş sayılır. Onu rehber edinen her Müslüman, inanç esaslarını, ibadetlerdeki kural ve ölçüleri, insanlarla ilişkilerinde dikkat etmesi gereken ilkeleri Resul-i Ekrem'den öğrenmelidir. Kendi hayat tarzını, Peygamberimizden (s.a.v.) öğrendikleri ile şekillendirmelidir.

Bir Müslüman, hayatını Peygamberimizin (s.a.v.) öğretileri ile şekillendirdiği ölçüde iyi bir Müslüman olur. Bu nedenle kadın, erkek her Müslümanın Peygamber Efendimizi yakından tanıması, doğru anlaması; Allah'ın (c.c.) istediği gibi bir kul olması ve Allah'ı (c.c.) hoşnut edecek bir hayat sürdürebilmesi bakımından olmazsa olmaz bir öneme sahiptir.

Hadis ilmi, tam da bu noktada yani Müslüman kimlik ve kişiliğinin oluşmasında ve korunmasında yapıcı bir görev üstlenir. Çünkü hadis ilmi, Peygamber Efendimizi tanımak ve anlamak ile ilgilenen bir ilim dalıdır. Peygamber Efendimizin sözleri, tutum ve davranışları, güzel ahlakı hadis ilminin başlıca konusudur.

Hadisleri öğrendikçe Peygamberimizi (s.a.v.) daha yakından tanımaya başlarız. İnanç esasları ile ilgili bize neler anlattığını bilir, ahiret hayatını ondan öğreniriz. Onun nasıl ibadet ettiğini, nasıl dua ettiğini, neleri sevip nelere kızdığını öğrenmiş oluruz. Nasıl bir baba olduğunu, nasıl bir eş olduğunu, nasıl bir öğretmen olduğunu, nasıl bir devlet adamı olduğunu kavrar, onu daha yakından tanımış oluruz. Resulullah Efendimizi tanıdıkça sever, sevdikçe onun yaşadığı gibi yaşamaya başlarız. Onun gibi inanır, onun ibadet ettiği gibi ibadet eder, onun güzel ahlakına benzeyen güzellikte bir ahlaka sahip olmak isteriz.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَث۪يراً

“Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çokça anan kimseler için, Allah'ın elçisinde size güzel bir örnek vardır.”[1]

Peygamber Efendimiz de:

"بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ"

1 Ahzâb suresi, 21. ayet.

"Ben ahlaki güzellikleri tamamlamak için gönderildim" buyurmuştur.[2]

Hadis ilmi, bu içeriğiyle hayatlarında Peygamber Efendimizi örnek almak isteyenler için Allah'ın (c.c.) Resulü ile ilgili doğru bilgi vermeyi amaçlar. Bunun için de onun hikmetli sözlerini ve yaşama biçimini tespit eder. Elde edilen bilgileri konularına göre sınıflandırır ve hadis kaynaklarında bir araya getirir. Böylece Peygamberimizi (s.a.v.) tanımak ve anlamak isteyenler bu kaynaklara başvurmak suretiyle gerekli bilgilere kolayca ulaşırlar.

Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem

Mesela hadis kitaplarının namaz bölümlerine başvuranlar, Peygamberimizin (s.a.v.) nasıl namaz kıldığını bütün incelikleriyle öğrenebilirler. Ya da hadis kitaplarının tefsir bölümlerini okuyanlar, Peygamber Efendimizin Kur'an-ı Kerim ayetlerini nasıl yorumladığına dair birçok bilgi edinebilirler. Yahut hadis kaynaklarının edep bölümlerini inceleyenler, Resulullah'ın üstün ahlakının değişik yönlerine dair pek çok bilgiye ulaşırlar.

NOT EDELİM

Peygamber Efendimiz bir hadisinde "Benim ağzımdan kasten hadis uyduran kimse cehennemdeki yerine hazırlansın." buyurmuştur.

(Buhârî, İlim, 38; Müslim, Zühd, 82.)

Hadis ilmi, Peygamber Efendimizi tanımayı ve anlamayı amaçlayan bir ilimdir. Bu nedenle onun hakkında doğru bilgi edinilmesine büyük özen gösterir. Gerçekte Resul-i Ekrem'in sözü olmayan herhangi bir cümlenin onun tarafından söylenmiş gibi aktarılmasına izin vermez. Peygamberimizin (s.a.v.) gerçekten söyledikleri ile söylemediği halde o söylemiş gibi gösterilen sözleri birbirinden ayırmayı ilke edinir. Allah'ın (c.c.) Resulü'ne ait olmayan bir davranışın, onun tarafından yapılmış gibi anlatılmasına engel olur. Resul-i Ekrem'e ait olmayan söz ve davranışları ona aitmiş gibi gösterenlerin ve bunların uydurdukları haberlerin tanınmasını sağlar. Böylece Resulullah Efendimizin en doğru biçimde anlaşılması ve tanınması görevini yerine getirmiş olur.

Hadis ilmi, insan düşüncesini ve hayatını hurafelerden arındırmayı sağlar. Bir İslam âlimi, hadis olmayan sözleri belirlemeye çalışırken sadece dinî bir görev yerine getirmiş olmaz, aynı zamanda insanî ve ahlaki bir sorumluluk da üstlenmiş olur. Çünkü bu çalışmasıyla, sağlıklı düşünmenin yollarını açar, batıl inançları ve uygulamaları hayattan temizlemiş olur.

Hadis ilmi, Peygamber Efendimizle ilgili doğru bilgileri tespit etmeyi amaçlayan bir ilim dalı olduğu için, onun sözlerine ve davranışlarına dair bilgileri aktarırken dikkat edilmesi gereken kuralları da belirlemiştir. Bu kurallar Peygamber Efendimizi görerek ona iman etmiş ilk Müslüman nesil olan Sahabe-i Kirâm tarafından belirlenmeye başlamıştır. Böylece henüz Peygamber Efendimiz hayatta iken onun sözleri, davranışları ve güzel ahlakı Müslümanlar

2 Muvattâ, Hüsnü'l-hulk, 8.

arasında kurallı ve dikkatli bir biçimde, büyük bir titizlikle anlatılmaya başlanmış, her kuşaktan Müslümanlar bu yöntemleri muhafaza edip geliştirmeye gayret etmişlerdir. Dolayısıyla Peygamberimizle (s.a.v.) ilgili bilgi aktarma yöntem ve kuralları da Sahabe Dönemi'nden itibaren hadis ilminin konuları arasında yerini almaya başlamıştır.

NOT EDELİM

"Buhârî'nin hocası İshak b. Râhûye, bir derste sadece sahih (güvenilir) hadisler içeren küçük hacimli bir kitaba duyulan ihtiyaçtan söz etmişti. Buhârî o günlerde bir rüya gördü. Elindeki bir yelpaze ile Peygamber Efendimizin huzurunda onu serinletiyordu. Rüya tabircileri bunu, Allah'ın Elçisi'ni ona isnat edilen yalanlardan koruma şeklinde yorumladılar. Bunun üzerine Buhârî, el-Câmiu's-Sahih adlı eserini, topladığı 600.000 hadisten seçerek meydana getirdi. Eserin hacmini büyütmemek düşüncesiyle sahih hadislerin tamamını kitabına almadı."

(M. Yaşar Kandemir, el-Câmiu's-sahih, DİA, C 7, s. 114.)

2. Hadis İlminin Diğer İslamî İlimlerle İlişkisi

Kur'an-ı Kerim'i hadislerle açıklayan İbn Kesir Tefsirinin Tercümesi isimli eser nüshası.

İslamî ilimlerde bilginin başlıca iki kaynağı vardır: Kur'an-ı Kerim ve sünnettir. Hadis ilmi, diğer İslamî ilimler için kaynak olma özelliği taşıdığı gibi yöntem bakımından da diğer İslamî ilimler üzerinde etkili olmuştur.

Hadis ilmi ile diğer İslamî ilim dalları arasındaki ilişkiden kısaca şu şekilde söz edebiliriz:

Tefsir ilmi: Sözlükte kapalı bir şeyi açma, bir manayı açığa çıkarma ve bir şeyi açıklama anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin anlamlarını açıklamaya, hükümlerini ve bu hükümlerin dayandığı gerekçeleri açığa çıkarmaya ve ayetleri belirli bir yöntem çerçevesinde yorumlamaya yarayan ilim dalıdır.[3]

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'i sevgili Peygamberimiz aracılığıyla bize ulaştırmıştır. Peygamber Efendimiz bize Kur'an-ı Kerim'i okuyarak öğrettiği gibi aynı zamanda ayetlerin anlamlarını da açıklamıştır. Çünkü Allah Teâlâ'nın Peygamberimize (s.a.v.) verdiği görev hem Kur'an-ı Kerim'i bize ulaştırmak (tebliğ etmek) hem de ulaştırdığı bu yüce kitabı nasıl anlayıp yaşayacağımız konusunda bizi aydınlatmaktır (tebyin etmek).

3 Komisyon, Dini Terimler Sözlüğü, s. 445.

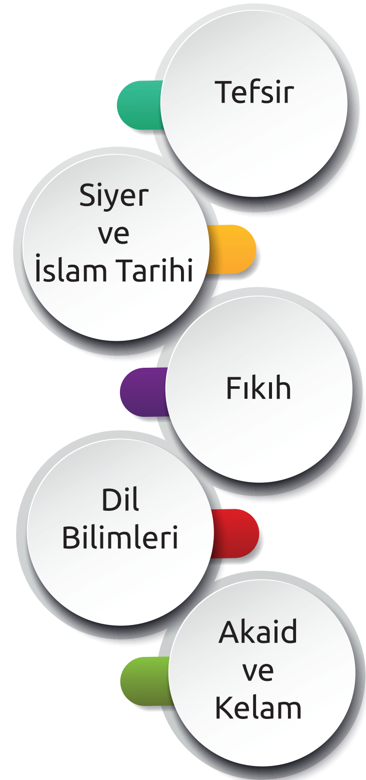
Peygamberimize (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'i açıklama ve yorumlama görevinin verildiğini şu ayet açıkça ortaya koymaktadır:

"Sana da, kendilerine gönderileni insanlara açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için bu Kur'an'ı indirdik."[4]

İşte bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in ilk müfessiri Peygamber Efendimizdir. Peygamberimiz (s.a.v.) hayatta iken hiçbir Müslüman Kur'an'ı tefsir etmeye kalkışmamıştır.[5]

Allah'ın Resulü, Kur'an-ı Kerim'i hem sözleriyle açıklamış hem de ayet-i kerimeleri bizzat hayatına aktararak Kur'an-ı Kerim'e uygun yaşamanın nasıl olacağını davranışlarıyla göstermiştir.

Peygamber Efendimizin sözleriyle ve davranışlarıyla Kur'an-ı Kerim'i nasıl tefsir ettiğini elbette Hadis-i şerifler vasıtasıyla öğrenebiliriz. Bu nedenle Tefsir ve Hadis ilimleri her zaman sıkı bir bilgi alışverişi içinde olmuştur. Nitekim tefsir kitaplarının bir bölümünü rivayet tefsirleri oluşturmaktadır.

Hadis ilmi ile ilişkisi olan diğer İslami ilimler

Fıkıh ilmi: Sözlükte derin anlayış, kavrayış; bir şeyi en ince ayrıntısına kadar bilme anlamına gelir. İbadet ve hukuk ilmidir. İslam'ın bireysel ve sosyal hayat ile ilgili uygulamaları hakkındaki hükümlerini belirler. Bir diğer deyişle nelerin helal ve nelerin haram olduğunu belirler.[6]

OKUYALIM

Kur'an-ı Kerim'in özellikle hadislere dayalı olarak açıklandığı tefsirlere bir örnek verelim:

"İman edenler ve imanlarına zulüm bulaştırmayanlar, işte onlar güven içindedir ve doğru yolu bulan onlardır." *(En'âm suresi, 82. ayet.)* ayeti nazil olunca sahabiler "Hangimiz kendine zulmetmez ki?" diyerek üzüldüler.

Resul-i Ekrem Efendimiz onlara ayeti yanlış anladıklarını, 'imanlarına zulüm bulaştırmayanlar' ifadesinin 'Allah'a (c.c.) ortak koşmayanlar' anlamına geldiğini söyledi ve: **"Lokman'ın oğluna 'Yavrum, Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk büyük zulümdür.** *(Lokman suresi, 13. ayet.)* diye öğüt verdiğini hiç duymadınız mı?" buyurdu.

(Buhârî, Îmân, 23; Müslim, Îmân, 197.)

4 Nahl suresi, 44. ayet.
5 Ali Yardım, Hadis I, s. 17.
6 Dini Terimler Sözlüğü, s. 119.

İslam fıkhında ibadetlerden sosyal hayata varıncaya kadar pek çok hüküm Kur'an ayetlerine ve Peygamberimizin (s.a.v.) hadislerine dayalı olarak belirlenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Resul-i Ekrem'in getirdiği hükümler ile ilgili olarak:

"Allah ve Resulü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır."[7] buyurulmaktadır.

Bu ayet Resulullah'ın "kanun koyucu" olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu nedenle fıkıh ilmi, Peygamberimizin (s.a.v.) hayatı ve hadisleri ile doğrudan doğruya ilgilenmek durumundadır.

YORUMLAYALIM

Tâbiîn âlimlerinden Abdurrahman b. Yezîd, hac mevsiminde ihram yerine dikişli elbise giymiş bir adam gördü. Ona elbiselerini çıkararak ihram giymesini söyledi. Adam:

-Bana ihram giymemi emreden bir ayet oku bakayım, diye itiraz etti. Bunun üzerine bu ünlü âlim ona:

"Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan kaçının" buyrulan Haşr Suresi'nin 7. ayetini okudu.

(Subhi Sâlih, Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları, s. 238.)

Kelam ilmi: Allah'ın (c.c.) zatından, sıfatlarından, isimlerinden, fiillerinden, başlangıç ve sonuç itibariyle tüm yaratılmışların durumlarından İslam dininin kurallarına göre bahseden ilimdir. Hadis-Kelam bağlantısı Akaid ilmi ile birlikte ele alınmış, örnek olarak kader inancı tartışmaları ve hadis kitaplarında iman bölümünün yer almasından söz edilmiştir.[8]

Akaid ilmi: Sözlükte inanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılan, düğüm atmışçasına kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar anlamına gelir. Allah'ın varlığını, birliğini, sıfatlarını, fiillerini, yaratmada ve hükmetmede eşsizliğini, ahiretle ilgili konuları, meleklere, kitaplara ve peygamberlere imanı, kaza ve kaderle ilgili konuları ele alan ilim dalıdır.[9]

BULALIM-PAYLAŞALIM

Aşağıdaki hadisin tamamını bulunuz ve konu ile ilgili olan kısımlar hakkında düşüncelerinizi paylaşınız.

Bir gün Resulullah'ın huzurunda bulunduğumuz sırada, elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, yoldan gelmiş bir hali olmayan bir adam çıkageldi. Peygamberimizin yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini onun dizlerine dayadı, ellerini kendi dizlerinin üstüne koydu ve:

-Ey Muhammed bana imanı anlat, dedi. Resulullah:

-Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, ahiret gününe inanmandır. Kadere, hayrına ve şerrine iman etmendir." buyurdu.

(Müslim, Îmân, 1, 5.)

7 Ahzâb suresi, 36. ayet.
8 Komisyon, Dini Terimler Sözlüğü, s. 254.
9 Komisyon, Dini Terimler Sözlüğü, s. 14.

İslam inanç esaslarının tanıtılması ve savunulmasında Peygamber Efendimizin hayatının özellikle Mekke Dönemi'nin bilinmesi oldukça önemlidir.

Öte yandan kelam ilminin “kader inancı” gibi bazı tartışmalı konularında bazen doğrudan doğruya bazen de dolaylı olarak Peygamberimizin (s.a.v.) hadisleri hakem rolünü üstlenmektedir.

Hadis kaynaklarının birçoğunda İman bölümü yer almıştır. Bu bölümlerde iman ile ilgili konularda çok sayıda hadis delil gösterilmiştir.

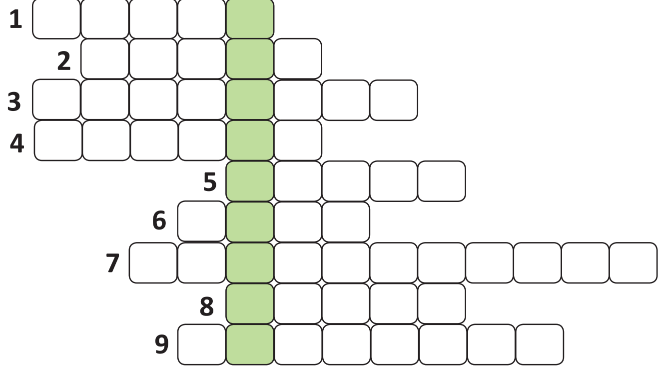
Siyer ilmi: Sözlükte yol, gidiş, hâl ve hareket, yaşayış tarzı anlamına gelir. Peygamberimizin hayatını ve kişiliğini konu edinen ilimdir. Bu nedenle konu bakımından hadis ve siyer ilimleri birbirine çok yakındır. Her iki ilim dalının ortak hedefi, Peygamber Efendimizi tanımaktır.

Siyer ilmi, İslam tarihinin başlangıcı ile ilgilidir. Bir diğer deyişle, tarih ilminin bir bölümüdür. Bu nedenle siyer ve İslam tarihinde Peygamber Efendimizin hayatı özellikle kronolojik sırayla incelenir.

Hadisleri anlayabilmek ve doğru yorumlayabilmek için siyer ve İslam tarihinin tespit ettiği kronoloji oldukça önemlidir. Aynı şekilde, Peygamber Efendimizin şahsiyetini tanımak için de hadislerde yer alan bilgiler çok kıymetlidir. Bu nedenle siyer ve hadis ilimleri birbirine her zaman ihtiyaç duyan ve birbirini tamamlayan ikiz kardeşler gibidir.

BULALIM

Aşağıdaki soruları cevaplayınız ve bulmacadaki renkli bölümde gizlenen şifreyi bulunuz.

SORULAR

1) İslam’ın bireysel ve sosyal hayat ile ilgili uygulamaları hakkındaki hükümlerini belirleyen ibadet ve hukuk ilmi.

2) Allah'ın zatından, sıfatlarından, isimlerinden, fiillerinden, başlangıç ve sonuç itibariyle tüm yaratılmışların durumlarından İslam dininin kurallarına göre bahseden ilim.

3) Peygamberimizin (s.a.v.) yaşadığı toplumda konuşulan, Kur'an'ın indirildiği dil.

4) Kur'an-ı Kerim ayetlerinin anlamlarını açıklamaya, hükümlerini ve bu hükümlerin dayandığı gerekçeleri açığa çıkarmaya ve ayetleri belirli bir yöntem çerçevesinde yorumlamaya yarayan ilim.

5) Peygamberimizin (s.a.v.) hayatını ve kişiliğini konu edinen ilim.

6) Peygamberimizden (s.a.v.); *"Resulullah bir iş yaptığı zaman sağlam yapardı."* hadisini rivayet eden eşi.

7) İslam’ın doğuşundan günümüze kadarki sürecini inceleyen ilim.

8) Peygamberimizin (s.a.v.) doğduğu şehir.

9) Dillerin kökenini inceleyen bilim, etimoloji.

Dil Bilim (etimoloji):Dilbilimi, her kelimenin asıl manasını bilmeye yarayan bir ilim dalıdır. Kelimelerin türediği kökler, söz-anlam ilişkisi, kelimelerin anlama göre dizilişi dil bilimin başlıca uğraş alanlarıdır. Hadis ile dil bilim arasında da ilişki bulunmaktadır.[10]

10 Türkçe Sözlük, s. 529.

Peygamber Efendimiz Arap diline birçok yönden hâkimdi. Arapçanın farklı lehçelerini bilir, konuşurken edebi bir dil kullanırdı. Konuşmalarında benzetmelere, örneklere, mecazi ifadelere, edebî sanatlara yer verirdi. Bu nedenle hadis-i şeriflerden, Arap dilinin inceliklerine dair pek çok detay öğrenebiliriz.

Hz. Aişe'den nakledildiğine göre, Peygamber Efendimiz konuştuğunda herkes O'nu anlayabilirdi. Bununla birlikte, Resulullah'ın konuşması edebî bir özelliğe de sahipti. Bu nedenle dil, anlatım, edebiyat ve hitabet alanlarında Peygamber Efendimizin üslubu her zaman dikkat çekmiş, hadis metinleri Arap edebiyatının mükemmel örnekleri arasında anılabilmiştir.

DEĞERLENDİRELİM

Enes b. Mâlik anlatıyor:

Peygamber Efendimiz bir yolculuktaydı. Deve kervanına Enceşe adında siyahi bir delikanlı kılavuzluk ediyordu. Enceşe güzel sesliydi, ahenkle recez (kaside) okuyarak develeri yürütmekteydi. Onun sesinin ahengiyle develer hızlanmaya başladı. Oysa kervanda hanımlar da vardı. Peygamber Efendimiz Enceşe'ye şöyle seslendi:

"Yavaş ol Enceşe. Kristalleri kıracaksın!"

(Buhârî, Edeb, 90, 95, 116; Müslim, Fedâil, 70.)

Bu hadîs-i şerîfi edebî üslûbu bakımından değerlendiriniz.

3. Hadis İlminin Temel Kavramları

PAYLAŞALIM

Okul kütüphanemizdeki klasik hadis kaynaklarının birinden Sevgili Peygamberimizin sözlü hadislerine bir örnek bulup yazınız, sınıfta arkadaşlarımızla paylaşınız.

....
....
....
....
....

Her ilim dalının kendine has birtakım kavramları vardır. Bir ilim dalı hakkında bilgi sahibi olmanın en önemli göstergesi o ilim dalının temel kavramlarını tanımak ve doğru kullanabilmektir. Hadis ilminin başlıca kavramları ise hadis, sünnet, ravi, rivayet, sened ve isnad kavramlarıdır.

3.1. Hadis

Hadis; Peygamber Efendimizin sözlerinin, fiillerinin (davranışları), onaylarının, ahlakının ve fiziksel özelliklerinin anlatıldığı metinlerdir. Üç gruba ayrılır:

Sözlü (kavli) hadis

Fiilî hadis

Takrîrî hadis

Sözlü (kavli) hadise şu örneği verebiliriz:

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ‘‘ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰى... ‘‘

Resulullah şöyle buyurdu:

“Yapılan işler niyetlere göre değerlendirilir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır...”[11]

Yukarıdaki metinde Peygamberimizin bir sözü aktarılmıştır. Aktarılan bilginin sözlü hadis olduğunun en belirgin göstergesi metnin başında yer alan

" قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " ifadesidir.

Hadis-i şeriflerin büyük bir kısmı sözlü (kavli) hadistir.[12] İnanç esasları, kıyamet alametleri, ölümden sonraki hayat, geçmiş peygamberlerin hayatları, Peygamberimizin (s.a.v.) duaları, zikirleri, emir ve yasakları, kendisine sorulan sorulara verdiği cevapların hepsi sözlü (kavli) hadise girer.

Fiilî hadise şu örneği verebiliriz:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا عَمِلَ عَمَلاً أَثْبَتَهُ"

Hz. Aişe dedi ki: “Resulullah bir iş yaptığı zaman sağlam yapardı.”[13]

Bu hadiste Peygamberimizin (s.a.v.) bir davranışı (fiilî) aktarılmaktadır. Peygamberimizi (s.a.v.) görerek ona inanan ilk Müslüman nesil (sahabe), Allah’ın Elçisini dikkatle izlemiş, onun ibadet hayatından sosyal hayata kadar davranışlarının nasıl olduğunu anlatmışlardır. Bu tür hadislere **fiilî hadis** denir.

Fiilî bir hadisin en bariz göstergesi, metnin baş kısmında كَانَ رَسُولُ اللهِ ifadesinin yer almış olmasıdır.

Peygamber Efendimizin nasıl ibadet ettiği, ev hayatı, toplumsal, askerî ve siyasi ilişkileri fiilî hadisler olarak günümüze ulaşmıştır.

11 Buhârî, Bed’ü’l-Vahy, 1; Ayrıca bk. Müslim, İmâre, 155.
12 Yusuf el-Karadâvî, Sünneti Anlamada Yöntem, s. 69.
13 Müslim, Salatu'l-Müsafirîn, 141.

Takrîrî hadise şu örneği verebiliriz:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "لَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّى
الْفَجْرَ فَيَشْهَدُ مَعَهُ نِسَاءٌ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ"

Hz. Aişe (r.a.) dedi ki: “Resulullah sabah namazını kıldırır, mü’min kadınlar da onunla beraber kılarlardı.”[14]

Bu hadis-i şerifin birinci kısmında Peygamber Efendimizin sabah namazını cemaatle kıldırdığı anlatılmıştır. Bu kısım fiilî hadistir. Ancak hadisin ikinci kısmında Hz. Aişe, kadınların da sabah namazında cemaate katıldığını aktarmıştır. Böylece, Peygamber Efendimiz döneminde hanım sahabilerin sabah namazını mescitte cemaatle kıldığını öğrenmiş oluyoruz. Öyle anlaşılıyor ki Peygamber Efendimiz kadınların sabah namazını kılmak için mescide gelmelerine izin vermiş, onların bu davranışını onaylamıştır. Eğer Peygamberimiz (s.a.v.) onaylamayıp yasaklasaydı hanımlar sabah namazında mescide gelmezdi. Bu nedenle hadisin ikinci kısmı Peygamberimizin (s.a.v.) yapmış olduğu bir onaydır. Bu tür hadisler hakkında **takrîrî hadis** terimi kullanılır.

PAYLAŞALIM

Okul kütüphanenizdeki klasik hadis kaynaklarından takrîrî hadislere birer örnek bulunuz. Aşağıdaki alana yazınız ve arkadaşlarınızla paylaşınız.

....
....
....
....
....
....

Resul-i Ekrem Efendimizin onayından ibaret olan **Takrîrî Hadisler** aslında kendisinin söylediği ifadeler olmayıp çevresindeki Müslümanların söz ve davranışlarının anlatıldığı hadislerdir. Peygamber Efendimiz ashabının bu söz ve davranışlarını susarak, gülümseyerek ya da tebrik ederek onaylamıştır.

DOLDURALIM

Hadis çeşitlerinden kavli, fiilî ve takrîrî hadis çeşitlerinin anlamlarını yazarak kavram haritasını dolduralım.

Kavli Hadis	Fiilî Hadis	Takrîrî Hadis
....	....	....
....	....	....
....	....	....

14 Buhârî, Salât, 13.

Yukarıda anlatılan sözlü (kavli), fiilî ve takrîrî hadislerin bir kısmı Peygamber Efendimizin güzel ahlakı ile ilgilidir. Bu tür hadislere şöyle bir örnek verebiliriz:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ»

İbn Abbas dedi ki: "Resulullah insanların en cömerdiydi. Ramazan ayında daha da cömert olurdu."[15]

Bu hadis-i şerifte Peygamberimizin (s.a.v.) cömertliğinden söz edilmekte, onun insanların en cömerti olduğu belirtilmektedir. Cömertlik ahlaki bir özellik olduğu için bu hadis, Peygamberimizin (s.a.v.) ahlaki özelliklerinin anlatıldığı bir hadistir.

Peygamber Efendimizin ahlaki özellikleri gibi yaratılışı ile ilgili fiziksel özellikleri de onu görme bahtiyarlığına eren sahabiler tarafından oldukça detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Bu hadislere de bir örnek verelim:

كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا وَأَحْسَنَهُ خَلْقًا،
لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ، وَلاَ بِالْقَصِيرِ.

″Resulullah sîma ve yaratılış olarak insanların en güzeli idi. O ne aşırı uzun ne de kısa idi″.[16]

Peygamberimizin fiziksel ve ahlaki özelliklerinin anlatıldığı bu tür hadislere **Şemâil Hadisleri** denir.

3.2. Sünnet

Sünnet; sözlükte yol, gidişat, kanun, hayat tarzı demektir. Terim olarak ise Peygamber Efendimizin yaşam biçimi anlamına gelmektedir. Müslümanların Peygamberimizin (s.a.v.) sünnetine uymaları gerektiği Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir:

BİLİYOR MUSUNUZ?

Şemâil hadislerinin yazılı olduğu sanat eseri levhalara Hilye denir. İslam geleneğinde Müslümanların evlerinde hilye bulundurmaları bir gelenektir.

Bir Hilye örneği

BULALIM

Siz de internet imkânlarını kullanarak farklı Hilye örnekleri bulup arkadaşlarınızla paylaşabilirsiniz.

15 Buhârî, Bed'ül-vahy, 5; Müslim, Fezâil, 50.
16 Buhârî, Menâkıb, 23; Müslim, Fezâil, 113.

'Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin.' Eğer yüz çevirirseniz bilin ki ona yüklenen sorumluluğu ancak ona ait; size yüklenen görevin sorumluluğu da yalnızca size aittir. Eğer ona itaat ederseniz doğru yola erersiniz. Peygambere düşen ancak apaçık bir tebliğdir.[17] Başka bir ayette ise şöyle buyrulur: **"Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik."**[18]

İslam dininin iki ana kaynağı vardır. Birincisi Kur'an-ı Kerim, ikincisi ise sünnettir. Peygamber Efendimiz sünnetin önemini şöyle izah etmiştir:

فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْىُ مُحَمَّدٍ، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"Sözlerin en hayırlısı, Allah'ın kitabı Kur'an'dır; tutulup gidilecek yolların en hayırlısı da Muhammed'in (s.a.v.) yoludur, sünnetidir. İşlerin en şerlisi, sünnete muhalif olarak sonradan ortaya çıkarılanlardır. Her bid'at da dalâlettir."[19]

BULALIM

Alttaki hadis-i şerifte, sünnetin üç türüne ait kısımları bulup işaretleyiniz.

- Abdullah b. Ömer - Allah (c.c.) kendisinden ve babasından razı olsun - şöyle demiştir:

Nebî altın yüzük taktı. Onu gören ashab da altın yüzük taktılar. Bir gün Efendimiz: "Ben bir altın yüzük edinmiştim" dedi ve yüzüğü çıkardı sonra şöyle buyurdu: "Bundan böyle onu asla takmayacağım."

Bunun üzerine ashab da (altın) yüzüklerini (bir daha takmamak üzere) çıkardılar.

(Buhârî, İ'tisâm, 4.)

Sünnetin Sözlük Anlamı

Yol, âdet, gidişat, huy, karakter, mizaç, hâl, tavır ve davranış.

Komisyon, Dini Terimler Sözlüğü, s. 334.

Sünnetin Dinî Terim Anlamı

Hz. Peygamber'in söz, fiil ve onamalarını içeren örnek davranışlar.

Komisyon, Dini Terimler Sözlüğü, s. 334.

Hadis ile sünnetin kapsamları konusunda farklı görüşler bulunmakla beraber bu iki terimin eş anlamlı olarak Resulullah'ın söz, fiil ve takrirleri için kullanılması özellikle hadis âlimleri arasında daha fazla kabul görmüştür. Hadisleri tespit, nakil ve anlamaya yönelik ilim dalına da **Hadis ilmi** denilmiştir.[20]

17 Nûr suresi, 54. ayet.
18 Ahzâb suresi, 45-46. ayetler.
19 Müslim, Cuma 43; Nesâî, Îdeyn, 22; İbni Mâce, Mukaddine 7.
20 M. Yaşar Kandemir, Hadis, DİA, C 15, s.27.

Şunu da bilmemiz gerekir ki fıkıhçılar “sünnet” terimine hadisçilere göre daha dar bir anlam yüklemişlerdir. Mesela “Kuşluk namazı kılmak sünnettir.” cümlesinde sünnet kelimesi, “farz olmayan ancak Peygamber Efendimiz tarafından yapıldığı için sevap kazandıran ibadet” anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla sünnet terimine hadisçilerin ve fıkıhçıların verdiği anlamlar birbirinden farklıdır.

NOT EDELİM

Fıkıh âlimleri sünneti, **farz veya vacip derecesinde olmaksızın yapılması dinen istenen fiiller**, diye tarif ederler. Peygamber Efendimizin ashabının, kendi tutum ve davranışlarının gerekçesini belirtirken söyledikleri, “Biz Resulullah’tan böyle duyduk.”, “Allah Resulünü böyle yaparken gördük.”, “Allah’ın Resulü böyle yapılmasını onayladı.” gibi sözleri, onların yaşayışlarında Peygamberin (s.a.v.) sünnetine ne kadar ihtimam gösterdiklerinin delilidir. Belki bu sebepten dolayı ashab-ı kirâmın uygulamaları “sahabe sünneti”, bir sahabinin uygulaması o kişiye nispetle, mesela “Ebu Bekir’in sünneti”, “Ömer b. Hattâb’ın sünneti” gibi adlarla anılmıştır. Bu ayrımla, sadece Resul-i Ekrem’e has olan sünnetlerin korunmasına özel bir itina gösterilmiş olmaktadır. Daha sonraki nesiller de bir davranışın doğruluğunun veya yanlışlığının gerekçesini, delilini Peygamber Efendimizin sözlerinden ve uygulamalarından göstermeye büyük önem vermişlerdir. Resul-i Ekrem’e ait her türlü malzemeyi sonraki nesillere ulaştıran metinler hadis diye adlandırılmış bundan dolayı hadis âlimlerinin çoğunluğu sünnet ile hadisin eş anlamlı olduğunu söylemiştir.

3.3. Rivayet - Ravi

Rivayet, bir haberi aktarmak anlamına gelir. Rivayet sözlü olabileceği gibi onu yazmak ve bu yazılı metni aktarmak şeklinde de olabilir.

Hadisi rivayet eden kişiye **Ravi** denir.

Peygamber Efendimizin sünneti, onu gören ilk Müslüman nesil tarafından rivayet edilmeye başlanmıştır.

Hadis ilmi rivayete dayalı bir ilimdir. Bir diğer deyişle tarih ilmi gibi nakilci bir yönteme sahiptir. Deneysel bir ilim dalı değildir. Bu sebeple de hadislerin “naklin kuralları” ile değerlendirilmesi gerekir.

Hadis ilmi, Peygamber Efendimiz ile ilgili haberlerin rivayetini konu edindiği için bu rivayetlerin sağlam olması, bozulma ve değişmeye uğramaması önemlidir. Konunun önemi sebebiyle hadis rivayeti için bir takım kurallar konmuştur. Hadisler asla gelişigüzel rivayet edilemez.

Peygamberimiz (s.a.v.) hadis rivayetini teşvik etmiş, ancak rivayetin dikkat ve titizlik gerektirdiğini de şöyle belirtmiştir:

"نَضَّرَ اللّٰهُ اِمْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَديثًا فَحَفِظَهُ حَتّٰى يُبَلِّغَهُ غَيْرَهُ"

“Bizden bir hadis işitip, başka bir kişiye aktarana kadar ona sahip çıkan kişinin Allah yüzünü ak etsin.”[21]

21 Tirmizî, İlim, 7.

Dikkat edilirse Peygamber Efendimiz, rivayet etmeden önce hadisin iyice ezberlenmesi ve hiç değiştirilmeden aynen aktarılması gerektiğini ifade etmiştir.

Allah'ın Resulü , bir kimsenin her işittiğini aktarmasını da yalancılık olarak görmüştür.[22] Bu sebeple sahabe, doğruluğundan kesin surette emin olmadıkça Peygamberimizin (s.a.v.) herhangi bir hadisini asla rivayet etmemişlerdir.

Rivayet esnasında dikkat edilmesi gereken birtakım ilkeler bulunduğu gibi, hadis nakleden ravide de birçok özellik aranmaktadır. Takdir edilecektir ki günlük hayatımızda bile bilgi edinmeye çalışırken belli bir özen gösteririz. Her haber verene ve verilen her habere aynı değeri vermeyiz. Konu dinimizi öğrendiğimiz hadisler olunca çok daha dikkatli olunması gerektiği açıktır. Her ravinin naklettiği haber, güvenilir ve sağlam kabul edilmez. Ancak gerekli şartlara sahip olan ravinin rivayet ettiği habere güvenilebilir.

3.4. Sened - İsnad

Sened kelimesi "dayanılan güvenilen şey, belge" anlamına gelir. Bir hadis terimi olarak ise hadisi rivayet eden ravilerin isim zincirine **sened** denir.

Ravi veya ravileri anarak hadis metnini ilk söyleyenine ulaştırmaya, hadis metnini nakleden ravileri rivayet sırasına göre sıralamaya **isnad** denir.

Sened ve isnad kelimeleri birbirinin yerine de kullanılabilir.

Sened, hadisin bize hangi raviler aracılığıyla ulaştığını gösteren belgedir. Her hadisin başında mutlaka bir sened yer alır. Sened, güncel ifadesiyle kaynak göstermek anlamındadır. Senedsiz hadis rivayet etmek, belgesiz ve dayanaksız bilgi aktarmak gibidir. Senedi olmayan bir rivayet yok hükmündedir. Senedsiz rivayetler "asılsız haber" kabul edilir, dinî ve ilmî bir değer taşımaz.

Sahabe, senedle hadis rivayetinin temelini oluşturacak titizlikte hadis rivayet etmeye başlamış, sahabeden hemen sonra da her bir hadisin senedi oluşmuştur.

NOT EDELİM

Tabiûn kuşağının büyük âlimlerinden Muhammed b. Sîrîn:

"Bu ilim (hadis ilmi) dindir, dininizi kimden aldığınıza dikkat ediniz." demiştir.

(Ahmed b. Hanbel, Kitabu'l-ilel, C 3, s. 67.)

TARTIŞALIM

Abdullah b. Mübârek: "İsnad dindendir. Eğer isnad olmasaydı herkes aklına geleni rastgele rivayet etmeye çalışırdı." demiştir.

(Müslim, Mukaddime, 4.)

Bu tespite göre, isnadla hadis rivayet etmenin önemi hakkında neler söyleyebiliriz? Tartışınız.

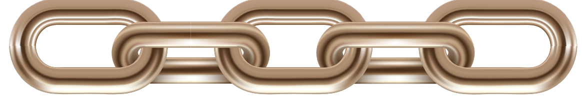
Sened kavramını şu örnek üzerinden inceleyelim:

"حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ»"

22 Müslim, Mukaddime, 5.

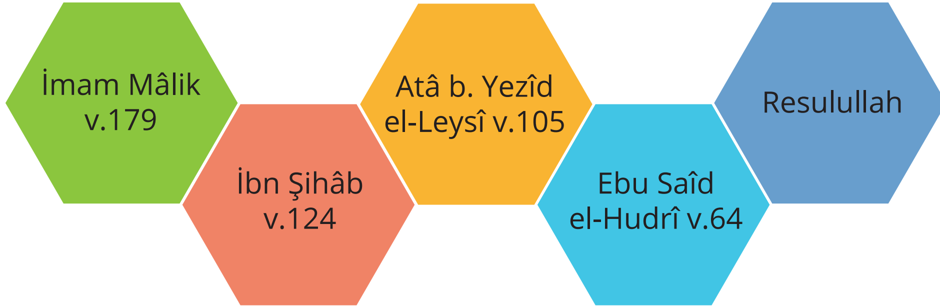
Bana İmam Mâlik, İbn Şihâb'dan rivayet etti. (İbn Şihâb ise) Atâ b. Yezîd el-Leysî'den nakletti. (Atâ ise) Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet etti. (Ebu Saîd) Resulullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu aktardı: *"Ezanı işittiğiniz zaman, müezzinin söylediklerinin aynısını siz de söyleyin."*[23]

Hadis metninden önce gördüğümüz isim zinciri, bu hadisin senedidir. Bu sened, okuduğumuz hadisin İmam Mâlik'in el-Muvatta' adlı hadis kitabına hangi raviler aracılığıyla ulaştığını göstermektedir.

Hadis senedi: Ravilerin arka arkaya zikredildiği isim zinciridir.

Bu senedi şema üzerinde şöyle gösterebiliriz:

Şemadan da anlaşılacağı üzere bu hadisi Peygamber Efendimizden Ebu Saîd el-Hudrî isimli sahabi rivayet etmiştir. Ebu Saîd'den bu hadisi işiten kişi ise öğrencisi Atâ b. Yezîd'dir. Atâ b. Yezîd'den rivayet eden ise onun öğrencisi İbn Şihâb'dır. İmam Mâlik de bu hadisi İbn Şihâb'dan öğrenmiş ve el-Muvatta' adlı eserinde rivayet etmiştir.

TARTIŞALIM

Süfyân-ı Sevrî şöyle der:

"İsnad mü'minin silahıdır. Silahı olmayan ne ile ve nasıl savaşacaktır?"

(İbn Receb, Şerhu İleli't-Tirmizî, C 1, s.360.)

Süfyan-ı Sevrî isnadı neden silaha benzetmektedir? İsnad silahı ile kime ve neye karşı savaş verilmiş olabilir? Tartışınız.

Sened tablosundaki her bir ravinin isminin sonunda yer alan vefat tarihlerini incelediğimiz zaman senedin, kronolojik/tarihsel olarak geriye doğru gittiğini ve en son Hz. Peygambere ulaştığını görürüz. Bir hadisi senediyle okuduğumuzda, o hadisin Peygamber Efendimizden elimizdeki kitaba ulaşıncaya kadar kimler vasıtasıyla ve nasıl aktarıldığını öğreniriz. Bu yönüyle sened, elimizdeki hadisin **Kimlik Belgesi** gibidir.

Bir hadisin güvenilir olup olmadığı öncelikle senedine bakılarak tespit edilir. Sened ne kadar güvenilir ravilerden meydana geliyorsa hadis de o kadar güvenilir bir hadis kabul edilir. Bu nedenle hadis âlimleri senedleri pek çok yönden incelemişlerdir. Bu inceleme ve detaylı değerlendirmelerden dolayı senedle ilgili birçok ilim dalı ortaya çıkmıştır.

23 Muvattâ, Salât, 2.

Müslüman ilim adamları, hadisleri her zaman senedle öğrenmeye ve senedle aktarmaya gayret etmişlerdir. Peygamber Efendimiz hakkında güvenilir bilgi elde edebilmek için bu yöntem oldukça önemlidir. Bugün bizler de hadis okurken, hadisleri senedleriyle aktaran kitapları ya da bu kitapları kaynak gösteren eserleri tercih etmeliyiz. Bir yerde hadis naklettiğimiz zaman da mutlaka hadisi okuduğumuz kaynak eserin ismini belirtmeliyiz. Kaynağı belirtilmeden aktarılan rivayetlerin güvenilirliğinin kuşkulu ve tartışmaya açık olduğunu unutmamalıyız.

PAYLAŞALIM

Bir arkadaşınız, hadis olduğu söylenen, ancak kaynağı belirtilmeyen bir sözü sosyal medyada paylaşıyor ve herkesin Allah (c.c.) rızası için beğenmesini ve paylaşmasını istiyor. Üstelik bu paylaşımla sevap kazanılacağını ileri sürüyor. Bu durumda hadislerin senedle rivayet edilmesi gerektiğini bilen bir kişi olarak siz nasıl davranırdınız? Sınıf arkadaşlarınızla konuşarak bu tür yanlışların nasıl giderilebileceği konusunda fikirlerinizi paylaşınız.

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıdaki metni, hadis rivayet ederken gösterilmesi gereken hassasiyet açısından düşünüp değerlendiriniz:

Medine'de bulunan Ebu Eyyûb el-Ensârî, Resul-i Ekrem'den işittiği bir hadisi Mısır'da bulunan Ukbe b. Âmir'e sormak için hayvanına binip yola çıkmıştı. Zira bu hadisi Resulullah'tan işiten kendisiyle Ukbe'den başka kimse kalmamıştı. Ebu Eyyûb Mısır'a geldiği zaman, o sırada Mısır emiri olan Mesleme bin Mahled'in evine uğradı ve yanına bir rehber alarak Ukbe'nin evine geldi. Ona:

"Her kim dünyada bir mü'minin ayıbını örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter." hadisini sordu ve: "Bu hadisi ikimizden başka Peygamber Efendimizden duyan kimse kalmadı." dedi. Ondan bu hadisi Allah'ın Resulünden işittiği şekliyle tekrarlamasını istedi. Sonra da bineğine binerek Medine'ye geri döndü.

(Hâkim en-Nîsâbûrî, Ma'rifetu ulûmi'l-Hadis, s. 7.)

Hadislerin senedle aktarıldığı güvenilir kaynaklardan bazıları
(Muvatta, Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Şerhu Meani'l-Asar)

3.5. Metin

Hadisin asıl kısmı **Metindir**. İsnaddan sonra okunan ve Peygamberimizin (s.a.v.) söz, fiil ya da onayını anlatan bölümdür.

Bir hadis metni örneği verelim:

”حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ: رَدُّ السَّلاَمِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ“

“Müslümanın Müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâma karşılık vermek, hasta ziyaretinde bulunmak, cenazeye katılmak, davete gitmek, aksırdığında rahmet dilemek.”[24]

Hadis âlimleri hadislerin senedlerini farklı yönlerden inceledikleri gibi metinlerini de birçok yönden değerlendirmişlerdir. Hadisin nasıl anlaşılması ve yorumlanması gerektiği, hayatımıza ne şekilde aktarılabileceği, hadisten hareketle hangi sonuçlara ulaşılacağı ancak metin üzerinde yapılan çalışmalar ile tespit edilmiştir. Bu nedenle hadislerin metinlerini konu edinen çok sayıda ilim dalı ortaya çıkmıştır.

Şimdi aşağıdaki üç örnek uygulamada sened ve metinleri okuyup inceleyelim:

ÖRNEK UYGULAMA 1

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلاَءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِى بُرْدَةَ، عَنْ أَبِى مُوسَى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« اَلْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا »

“Bize Muhammed b. Alâ’ rivayet etti, (dedi ki): Bize Ebu Üsâme, Büreyd’den, O Ebu Bürde’den, O Ebu Musa’dan, Ebu Musâ'nın da Efendimizden rivayet ettiğine göre Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Mü’minin mü'mine karşı durumu, bir parçası diğer parçasını kenetleyip tutan binalar gibidir.”

(Buhârî, Salât, 88; Ayrıca bk. Müslim, Birr ve’s-Sıla, 65.)

24 Buhârî, Cenâiz, 2; Müslim, Selâm, 4.

ÖRNEK UYGULAMA 2

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِى حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلٍ، قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« وَأَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِى الْجَنَّةِ هٰكَذَا » وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطٰى، وَفَرَّجَ بَيْنَهُمَا شَيْئًا

Bize Amr b. Zürâre tahdîs etti, dedi ki: Bize Abdülaziz b. Ebî Hâzım babasından onun da Sehl'den rivayet ettiğine göre Sehl dedi ki, Resulullah şöyle buyurmuştur:

"Ben ve yetimi himaye eden kimse cennette şöylece beraber bulunacağız."

Resulullah anlattığını işaret parmağıyla orta parmağının aralarını biraz açarak gösterdi.

(Buhârî, Talâk, 25.)

ÖRNEK UYGULAMA 3

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيَعْرِفْ شَرَفَ كَبِيرِنَا »

Bize Ebu Bekir Muhammed b. Ebân tahdîs etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl, Muhammed b. İshak'tan, O Amr b. Şuayb'dan, (Amr) babasından, (Babası da) dedesinden (Abdullah b. Amr b. Âs'tan) rivayet etti. Dede (Abdullah b. Amr b. Âs) dedi ki: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Küçüğümüze şefkat etmeyen büyüklerimizin kadri kıymetini tanımayan bizden değildir."

(Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 15.)

4. İman ve Salih Amel İle İlgili Hadis Metinleri

1

عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«ذَاقَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِىَ بِاللّٰهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا»

Abbâs b. Abdülmuttalib'den rivayet edildiğine göre o, Resulullah'ı şöyle buyururken dinlemiştir:

"Allah'ı Rab, İslam'ı din, Muhammed'i Peygamber olarak benimseyip onlardan râzı olan kimse imânın tadını tatmıştır."

(Müslim, Îmân, 56; Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân, 10.)

2

عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الثَّقَفِى قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، قُلْ لِى فِى الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا بَعْدَكَ، قَالَ: « قُلْ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ، فَاسْتَقِمْ »

Ashab-ı kirâmdan Süfyân b. Abdullah es-Sekafî'den nakledildiğine göre o şöyle dedi: Resulüllah'a dedim ki:

"Ey Allah'ın Resulü! Bana İslam'ı tanıtacak öyle bir şey söyle ki, senden duyduğum bu sözden sonra bir başkasına sorma ihtiyacı duymayayım." Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

"Allah'a inandım de, (sonra da) dosdoğru ol!"

(Müslim, Îmân, 62.)

3

عَنْ أَبِى أُمَامَةَ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

« مَنْ أَحَبَّ لِلّٰهِ، وَأَبْغَضَ لِلّٰهِ، وَأَعْطَى لِلّٰهِ، وَمَنَعَ لِلّٰهِ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ »

Ebu Ümâme'nin rivayet ettiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"(Sevdiğini) Allah için seven, (kızdığına) Allah için kızan, (verdiğini) Allah için veren ve (vermediğini) Allah için vermeyen mü'min, imanını kemâle erdirmiştir."

(Ebu Dâvûd, Sünnet, 15.)

4

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ »

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Nebî şöyle buyurmuştur:

"(İyi) Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların emin olduğu kişidir."

(Buhârî, Îmân 4, 5; Rikâk 26; Ayrıca bk. Müslim, Îmân, 64-65.)

5

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

« وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَسْمَعُ بِى أَحَدٌ مِنْ هٰذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِىٌّ، وَلَا نَصْرَانِىٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِى أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ »

Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Muhammed'in canı kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu ümmetten her kim –Yahudi olsun, Hristiyan olsun - beni işitir, sonra da bana gönderilenlere inanmadan ölecek olursa mutlaka cehennem ehlinden olacaktır."

(Müslim, Îmân, 240.)

6

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

« أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهَرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا، مَا تَقُولُ: ذٰلِكَ يُبْقِى مِنْ دَرَنِهِ، قَالُوا: لَا يُبْقِى مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا، قَالَ: فَذٰلِكَ مِثْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، يَمْحُو اللّٰهُ بِهِ الْخَطَايَا »

Ebu Hüreyre'den nakledilir ki, o Resulullah'ı (s.a.v.) ashaba hitaben şöyle buyururken işitmiştir:

"Ne dersiniz, birinizin evinin önünde günde beş kez yıkandığı bir dere olsa, o kişide kirden pastan bir iz kalır mı?" Ashab da:

"Hayır, onda kirden pastan hiçbir iz kalmaz" dediler. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurmuştur: "İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah, beş vakit namaz sebebiyle hataları temizler."

(Buhârî, Mevâkît, 6; Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid, 283.)

7

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« مَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Amelinin geri bıraktığı kişiyi soyu sopu ileri götüremez."

(*Ebu Dâvûd, İlim, 1; Ayrıca bk. Tirmizî, Kur'an, 10; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Dârimî, Mukaddime, 32.)*

Hadis ilmi ile ilgili ana kavramlar, Arapça ve Türkçe dillerinde yazılmış Hadis Usulü eserlerinde detaylı olarak tanıtılmıştır. Bu tür eserlere örnek olarak aşağıdaki kitapları inceleyebiliriz:

BAZI HADİS USULÜ KİTAPLARI

Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi (mukaddime), Ahmet Naim, İstanbul, 1928	Cumhuriyet döneminden 1950'li yıllara kadar Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tercüme ve şerh ettirilen Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Ahmet Naim Bey'in bu bir ciltlik Tecrid Mukaddimesi, ihtiva ettiği konular ve verdiği detaylı bilgiler bakımından hâlâ sahasında yegâneliğini korumaktadır.
Hadis Usulü, Hayreddin Karaman, İstanbul, 1965	1950'lerden sonra faaliyete geçen orta seviyedeki dinî eğitim ve öğretim kurumları olan İmam-Hatip Liselerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yazılan ders kitapları içinde yerini almış olan bu eser, uzunca bir süre İmam-Hatip Liselerinde okutulmuştur.
Hadis Usulü, Talât Koçyiğit, Ankara, 1967	İlahiyat Fakülteleri düzeyinde hadis usulü konularını inceleyen ve akademik anlamda hadis usulü ile ilgili ilk kitap olma özelliğini taşıyan bu eser, kapsamlı bir içeriğe sahiptir.
Hadis I-II, Ali Yardım, İzmir, 1984	Bu eser; Hadis usulü, hadis tarihi, hadis kaynakları ve ilimleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda muhaddislerin isimlerini kuşak kuşak vefat tarihleri ile sıralayan oldukça kapsamlı bir liste bulunmaktadır.
Hadis Usulü (Çizim ve Örnekleriyle), İsmail Lütfi Çakan, İstanbul, 1990	Eser; şekil ve örneklerle hadis usulü konularına görsellik ve pratiklik kazandırmış ve 6. bölümünde ˝Hadis Okuma ve Okutma Yöntemi˝ başlığıyla hadis usulünün uygulanmasını da örneklendirmiştir.

OKUMA PARÇASI

İMANIN ŞUBELERİ

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« اَلْاِيمَانُ بِضْعٌ وَسبْعُونَ ، أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً : فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ

لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذٰى عَنِ الطَّرِيقِ ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ

مِنَ الْاِيمَانِ. »

Ebu Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"İman altmış küsûr veya yetmiş küsûr (şubedir). Bu şubelerin en üstünü 'Allah'tan başka ilâh yoktur' demek; en zayıfı ise eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir bölümüdür."

(Müslim, Îmân, 58.)

HADİSİN SAHABİ RAVİSİ: EBU HÜREYRE

Müslüman olmadan önceki adı Abdüşşems idi. Müslüman olduktan sonra Abdurrahman adını aldı. Bir gün elbisesinin içinde bir kedi götürüyordu. Kendisini gören Resul- i Ekrem Efendimiz:

- O nedir? diye sordu. Ebu Hüreyre:

- Kedi, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona,

- Ebu Hüreyre! diye takıldı. O günden sonra bu künye ile tanındı ve asıl adı unutuldu. Kendisine Resul-i Ekrem'in verdiği bu künye ile hitap edilmesinden pek hoşlanırdı.

Ebu Hüreyre hicretin yedinci yılında Müslüman oldu. Mescid-i Nebevî'nin sofasında yatıp kalkan ve kendilerine "Ashab-ı Suffe" denen fakir Müslümanlardan biriydi. Gece gündüz Peygamber Efendimizden ayrılmaz, ondan duyduğu hadisleri öğrenmeye çalışırdı. Peygamber Efendimizin hayatının son üç senesinde bizzat kendisinden ve diğer büyük sahabilerden duyduğu mükerrerleriyle birlikte 5374 hadis rivayet etmiştir. Böylece ashab-ı kirâmdan en çok hadis rivayet eden o olmuştur. Rivayetlerinin 609 tanesi hem Buhârî'nin hem de Müslim'in Sahih isimli eserlerinde bulunmaktadır.

Çok hadis rivayet ettiğini söyleyenlere şöyle cevap vermiştir:

- Muhâcirînden olan kardeşlerimizi ticaretleri ve çarşılarda olan alışverişleri, ensardan olan kardeşlerimizi ziraatları ve hurmalıkları meşgul ederdi. Ben ise karın tokluğuna Hz. Peygamberden ayrılmaz, onların bulunmadıkları zamanlarda Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında bulunur ve onların ezberlemediklerini ezberlerdim.

Ebu Hüreyre'den 800'den fazla sahabi ve tâbiîn hadis rivayet etmiştir.

Hz. Ömer'in (r.a.) hilâfeti zamanında bir müddet Bahreyn valiliği yapmış, sonra da hiçbir idârî görev kabul etmeyerek Medine-i Münevvere'de yaşamıştır. Hicri 59 (679) yılında 78 yaşında olduğu halde Medine'de Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Allah (c.c.) ondan razı olsun.

HADİSİN AÇIKLAMASI

Hadisin ifadesinden, imanın bir asıl yapısı (ki o kalp ile tasdiktir) bir de bu yapının dalları ve şubeleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı âlimler hadiste imanın ağaca benzetildiğine işaret etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de de iman gerçeğini belirten söz, ağaca benzetilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"Güzel söz, kökü (yerde) sâbit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. Ki o ağaç, Rabb'inin izni ile her zaman yemişini verir. Allah, öğüt alsınlar diye insanlara böyle benzetmeler yapar."

(İbrahim suresi, 24. ayet.)

İman kökü kalpte, dalları ise, insan davranışları olarak dışarıda yani hayatta olan bir tevhid ağacıdır. Rivayetlerdeki farklılığa göre bu dallar ya yetmiş veya altmış küsurdur.

"İmanın şubeleri" ile ilgili genel çerçeveyi belirleyen bu hadis, önümüze ilgi çekici bir çizgi koymaktadır. "Lâ ilâhe illallah" demekten, yoldaki eziyet veren şeyleri gidermeye kadar uzanan bu çizgi teori ile pratik, düşünce ile uygulama kısacası din ile dünya ayrılmazlığıdır.

Bu hadis bize imanın sadece dil ile ifade edilen bir iddia olmanın ötesine geçmesi gerektiğini, güzel davranışlara yansımasının önemini anlatmaktadır. Bu güzel davranışlar, namaz, oruç, güzel ahlak, tevbe, şükür gibi ameller olup imanı desteklemekte ve güçlendirmektedir.

Peygamber Efendimiz, kalpteki tevhid inancının sözlü ifadesi demek olan "Allah'tan (c.c.) başka ilâh yoktur." ikrarının en yüksek ve en üstün iman görüntüsü olduğunu söylüyor. Yoldan eziyet veren şeyleri gidermenin de bu imanın yerine getirilmesi en kolay ve belki bir anlamda faydası en az olan belirtisi olduğunu ifade ediyor. Biri tamamen manevi ve kalbî bir kabulün ifadesi; öteki, yoldan mesela bir taşı kenara iteklemek gibi tamamen maddî ve fevkalâde kolay bir hareket... Ancak her ikisi de aynı iman gövdesinin dalları... İnsan davranışlarının iman ile ilgisi, din ile dünyanın birbiriyle olan birlikteliği ve madde-mâna kaynaşması herhalde ancak bu kadar beliğ bir şekilde ortaya konulabilirdi.

Öte yandan "imanın şubeleri" olarak kitaplarımızda sayılan yetmişten fazla özelliğin otuzu inançla, kırk yedi tanesi ise dil ve beden ile yapılabilecek ibadetleri, bunlara ilaveten aile ve toplum hukukuyla alakalı konuları kapsamaktadır. Hatta utanma duygusunun bile imanın bir şubesi olduğunu hadisimizden öğrenmekteyiz. O halde bütün bunların ve iman ile ilgili diğer hadis-i şeriflerin topluca ortaya koyduğu gerçek ve verdiği mesaj şudur: İslam'da iman ile şu ya da bu şekilde alakası olmayan herhangi bir davranış yoktur.

[Nevevî, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri (Tercüme ve şerh: M. Yaşar Kandemir vd.), C 1, s. 459-460 ; a.g.e, C 1, s. 117-118.]

HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

1. İman, birbirinden farklı değerde de olsa birçok özellikten meydana gelmektedir. Bu özelliklerin her birinin doğrudan doğruya iman ile alakası bulunmaktadır.
2. İslam'da din ve dünya tam bir bütünlük içindedir.
3. İman şubelerinin her biri başlı başına bir hayır ve iyilik vesilesidir.
4. Hayır yollarının çokluğu, imanın şube sayısından da bellidir.
5. Hayâ hayırdır, hayır getirir.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hadis ilminin konusu nedir?

....
....

2. Hadis ilmi bir Müslüman için neden önemlidir?

....
....

3. Senet ve metin terimlerini açıklayınız.

....
....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *"Ümmetime zor geleceğinden endişe etmeseydim, onlara her abdest alırken misvak kullanmalarını emrederdim."*

(Müslim, Tahâret, 42.)

Bu hadis metni ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Kavli

B) Fiilî

C) Takrîrî/onayla ilgili

D) Yaratılış özelliği

E) Ahlaki özellik

2. *"Hz. Peygamber insanların en cömerdi idi. Ramazan gelince daha da cömert olurdu."*

(Buhârî, Bed'ül-vahy, 5; Müslim, Fezâil, 50.)

Bu hadis metni ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Kavli

B) Fiilî

C) Takrîrî

D) Ahlaki

E) Yaratılış özelliği

3. Hz. Peygamber En'âm suresi 82. ayetinde yer alan zulüm kelimesinin şirk anlamına geldiğini belirtmiştir. Resulullah'ın bu açıklaması hadis ilminin hangi ilim dalı ile ilişkisini gösteren bir örnektir?

A) Tefsir **B)** Fıkıh **C)** Kelam **D)** Siyer **E)** Dil bilim

4. I. Şemâil rivayetleri

II. Hz. Peygamberin ahlaki sıfatları

III. Hz. Peygamberin fiilleri

IV. Hz. Peygamberin sözleri

Yukarıdakilerden hangisi/hangileri hadisin kapsamında yer alır?

A) II-III

B) I-II-III

C) II-III-IV

D) I-II-III-IV

E) III

5. Hadis kaynaklarının çoğunun muhtevasında "iman bölümü" yer alır. Bu durum …………………. ilmi alanında da hadisleri delil olarak dikkate almayı gerektir.

Bu cümlede boş bırakılan yere hangi ilim dalı yazılmalıdır?

A) Akaid-Kelam

B) Tefsir

C) Fıkıh

D) Dil bilim

E) Siyer

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. (……..) Peygamberimiz (s.a.v.) kendisinden sonra bize sadece Kur'an'ı bıraktığını, kurtuluşumuz için başka da bir şeye ihtiyacımız olmadığını söylemiştir.

2. (……..) Sünnet kavramı hadisçiler ile fıkıhçılar arasında farklı anlamda kullanılmıştır. Fıkıh âlimleri sünnet terimine hadisçilere göre daha dar bir anlam yüklemişlerdir.

3. (……..) Hadis ilmi nakilci bir usule sahiptir. Hadis Usulü de bu ilmin uyulması gereken kurallarını belirler.

4. (……..) Peygamberimiz (s.a.v.) sadece Kur'an'ı tebliğ etmekle görevlidir. Vahiyleri insanlara ulaştırdıktan sonra görevi sona ermiş demektir.

5. (……..) Allah'ın Resulü ümmet için her konuda en güzel örnektir.

6. (……..) Peygamber Efendimiz Arapçayı en güzel şekilde konuşmaktaydı. Bu durum dil bilim ile uğraşanların hadis ilmine müracaatını gerektirmiştir.

7. (……..) Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederken hadislere müracaat etmeye gerek yoktur.

D. Peygamberimizin sahabilerinden ve hadis ravisi olan Ebu Hüreyre (r.a.) hakkındaki bilgilerinizi gözden geçirerek aşağıdaki boşluğa yazınız.

....
....
....
....
....

E. Aşağıdaki soruları cevaplayarak bulmacayı çözünüz.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Hadisi rivayet eden ravilerin isim zincirine denir.

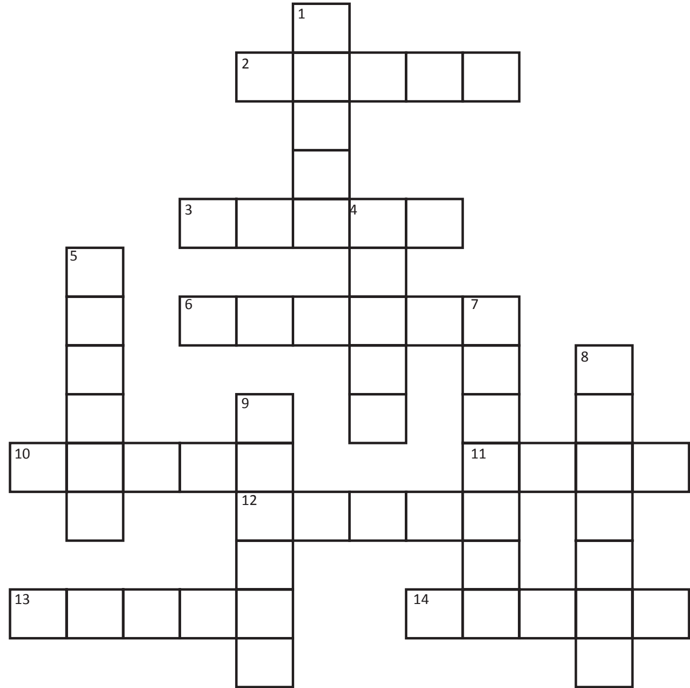
4. Hadis metnini nakleden ravileri rivayet sırasına göre sıralamaya denir.

5. Peygamber Efendimizin fiziksel özelliklerinin anlatıldığı hadislere denir.

7. Peygamberimizin (s.a.v.) kendisinin söylediği ifadeler olmayıp, çevresindeki Müslümanların söz ve davranışlarını onayladığı hadislere denir.

8. Bir haberi aktarmak.

9. Kur'an-ı Kerim'in içerdiği manaları tespit eden ve Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlayan ilim.

SOLDAN SAĞA

2. Hadisin asıl kısmı olan Peygamberimizin söz, fiil ya da onayını anlatan bölümdür.

3. Peygamber Efendimizin sözlerinin, fiillerinin (davranışları), onaylarının, ahlakının ve fiziksel özelliklerinin anlatıldığı metinlere denir.

6. Sözlükte yol, gidişat, kanun anlamlarına gelir.

10. Şemâil hadislerinin yazılı olduğu sanat eseri levhalara denir.

11. Hadisi rivayet eden kişiye denir.

12. Peygamberimizin davranışlarıyla örnek olduğu hadislere denir.

13. Peygamberimizin sözleriyle ifade ettiği hadislere denir.

14. Peygamberimizin hayatını ve kişiliğini konu edinen ilim.

2. ÜNİTE

SÜNNETİN KONUMU

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Allah’ın (c.c.), insanlara peygamberler göndermesinin sebepleri ne olabilir? Tartışınız.

2. Bir Kur'an-ı Kerim fihristinden yararlanarak peygamberlerin görevleri ile ilgili ayetleri bulunuz.

3. Allah (c.c.) tüm elçilerine kitap indirmiş midir? Kendisine kitap verilmeyen bir peygambere de Allah (c.c.) vahiy göndermiş olabilir mi? Tartışınız.

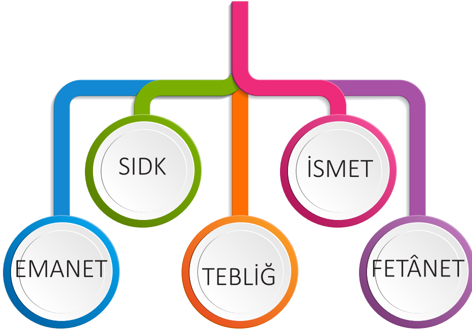
1. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Olan İhtiyaç

La İlahe İllallah Muhammedun Resulullah

Sünnetin dindeki konumunu, önemini ve Kur'an'ın yanında yerinin ne olduğunu bilip öğrenmek için öncelikle peygamberlik makamını, peygambere olan ihtiyacı, özelde de Resul-i Ekrem Efendimizin Allah (c.c.) katındaki makamını ve değerini tanımak, anlamak ve bilmek gerekir. Bütün bunları yaparken başvuru kaynağımızın Kur'an-ı Kerim olması büyük önem taşır. Efendimizin Kur'an'daki konumunu belirleme, aynı zamanda onun sünnetinin konumunu ve değerini de belirlemenin temelini teşkil eder.

DEĞERLENDİRELİM

Peygamberlerin başlıca özelliklerinin yazıldığı bu tabloda yer alan kavramların anlamlarını öğrenelim. Peygamberlerin bu vasıflara sahip olması, görevlerini yerine getirmeleri için ne ölçüde önemli olabilir? Değerlendirelim.

Kur'an'da Nebî (peygamber), Resul (elçi), Mürsel (gönderilmiş kişi) gibi isimlerle anılan peygamberler, Allah'tan (c.c.) aldıkları bilgi, haber, emir ve yasakları insanlara ulaştırmakla görevlidirler. Allah Teâlâ, elçilerini insanlar arasından seçmiş, vahiylerini bir melek aracılığıyla bildirmiştir. Hz. Muhammedin, Allah'ın (c.c.) elçisi olduğu Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir: **"Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir. Fakat o, Allah'ın elçisidir ve bütün peygamberlerin sonuncusudur."**[1]

Allah (c.c.), kullarına doğru yolu göstersinler, hak yoldan sapmışlara yeniden kılavuzluk etsinler ve onları uyarsınlar diye daima peygamberler göndermiştir. Bu peygamberlerden bir kısmının adları Kur'an-ı Kerim'de anılmıştır. Peygamberlerin bazılarına vahiy yoluyla kitaplar verilmiş, bazıları ise daha önceki peygamberlere gönderilmiş olan kitaplarla amel etmişlerdir. Peygamberlerin ilki Hz. Âdem, sonuncusu ise peygamberimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'dir: **"Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."**[2] **"Biz seni bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."**[3]

Son nebî ve son Resul olan Peygamber Efendimizin getirdiği Kur'an, bütün peygamberleri ve onlara Allah (c.c.) katından indirilen kitapları tasdik edip doğrular ve bu suretle onlara şahitlik eder. Şu var ki Kur'an-ı Kerim, daha önce gönderilmiş olan diğer kitapların hükmünü

1 Ahzâb suresi, 40. ayet.
2 Âl-i İmrân suresi, 144. ayet.
3 Enbiyâ suresi, 107. ayet.

kaldırır. Bu durum, hem Kur'an'ın son kitap olması hem de önceki kitapların tahrif edilmiş olması sebebiyledir.

"Kur'an-ı Kerim'i sana, gerçeğin ta kendisi ve önceki ilahî kitapları doğrulayıcı olarak parça parça indiren Allah'tır. Tevrat ve İncil'i de O indirmiştir."[4]

Bütün peygamberlerde müşterek olan birtakım özellikler vardır. Bunların başlıcaları şunlardır: Vahiy almak ve Allah'tan (c.c.) aldığı bu vahyi tebliğ etmek, Allah (c.c.) tarafından seçilmiş olmak, günah işlemekten korunmuş olmak, beşerî niteliklere sahip olmak, doğru sözlü ve güvenilir olmak, mucize göstermek.

رُّسُلاً مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى
اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ...

"Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın..."
(Nisa suresi, 165. ayet.)

İnsanlık alemine gönderilen bütün peygamberler beşer cinsi içinden seçilmiştir ve bu çok tabiîdir. Zira insan toplumuna Allah'tan (c.c.) aldığı emirleri tebliğ edecek, onlara doğru yolu gösterecek, kendilerine örnek olacak şahsın yine kendi içlerinden biri olması gerekir. Şu kadar var ki peygamberler, yukarıda sayılan niteliklerinden başka Allah (c.c.) katından gönderilen vahyi alırlar, dolayısıyla da Allah (c.c.) ile irtibat halindedirler. Bu onlar için çok önemli bir ayrıcalıktır.

Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Efendimize çok önemli bir yer verildiği görülmektedir. Yüce kitabımızın yüzlerce ayeti bize onu anlatır ve tanıtır. Allah Teâlâ bütün peygamberlerine kendi adları ile hitap ederken, sadece Efendimize "Ey Resul", "Ey Nebî" diye hitap eder. İslam âlimlerinden bir kısmı bu özel hitabı, Efendimizin diğer peygamberlere olan üstünlüğüne delil sayarlar ve onlara göre bu durum peygamberler arasında bir derece farkının bulunduğunu da gösterir. Şimdi Kur'an-ı Kerim'in Resul-i Ekrem'i bize tanıtırken dikkatimizi çektiği ayetlerden sadece bir bölümünün anlamlarını vererek konuyu kavramaya ve anlamaya çalışacağız:

Allah'ın (c.c.) Resulü bir beşerdir, fakat vahiy alan ve aldığı vahyi insanlara ulaştıran bir beşerdir.

"De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahyedilmektedir."[5] "Muhammed yalnızca bir peygamberdir. Ondan önce de pek çok peygamber gelip geçmiştir."[6]

Sadece birkaçına işaret ettiğimiz Kur'an ayetleri Peygamber Efendimizin (s.a.v.) konumunu belirleyici niteliktedir.

Bu belirlemeden sonra Allah Teâlâ inananlara Peygambere karşı görevlerini hatırlatır. Bunların başında Peygambere iman gelmektedir:

"Allah'a, Peygamberine ve indirdiğimiz nura (Kur'an'a) iman ediniz."[7]

4 Âl-i İmrân suresi, 3. ayet.
5 Kehf suresi, 110. ayet.
6 Âl-i İmrân suresi, 144. ayet.
7 Tegâbün suresi, 8. ayet.

Kûfi hat yazısı ile Kelime-i Tevhid.

DÜŞÜNELİM

Kur'an-ı Kerim'de, peygamberlerin de bizler gibi birer insan oldukları neden vurgulanmış olabilir? Düşünelim.

Müminlerin Allah'a (c.c.) ve Resulullah'a karşı görevleri ise şöyle ifade edilir: **"Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik; Allah'a ve Resulüne iman edesiniz, ona destek olasınız, ona saygı gösteresiniz ve sabah akşam Allah'ı tesbih edesiniz diye."[8]**

Kur'an-ı Kerim, peygambere iman yanında ona itaati de emretmektedir. İtaat; emre uymak, onun gereğini yerine getirmek ve tâbi olmaktır.

"Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne itaat edin. Söylediklerini işitip durduğunuz halde ondan yüz çevirmeyin."[9]

Peygambere itaatin, aynı zamanda Allah'a (c.c.) itaat anlamına geldiği şu ayette vurgulanmıştır:

"Peygambere itaat eden Allah'a itaat etmiş olur. İtaat etmeyenlere ise aldırma. Çünkü biz seni onların üzerine bekçi göndermedik."[10]

Allah'a ve Peygambere itaat etmenin önemi yanında itaat sonucunda elde edilecek nimetlerden de bahsedilmiştir:

"Allah'a ve Resulüne itaat edin ki rahmete erdirilesiniz."[11]

İtaat sonucunda müminlere cennet vaadedildiği bir ayette şu şekilde ifade edilmiştir:

"...Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, Allah onu içinde ırmaklar akan cennetlere koyar; onlar orada ebedî olarak kalırlar. Asıl büyük kurtuluş işte budur."[12]

Bu itaatin gerekliliği ile ilgili Kur'an'da bakılabilecek diğer ayetlere şöyle işaret edebiliriz:

Allah'a (c.c.) ve Resulüne itaat etmek, mümin olmanın gereğidir.[13]

Allah'a (c.c.) ve Resulüne itaat eden büyük bir kurtuluşa erer.[14] Ve Allah (c.c.), kendisine ve Resulüne itaat edenlerin yaptığı hiçbir ameli zâyi etmez.[15]

Bütün bu ayetlerde dikkat çeken husus, Allah Teâlâ'nın kendisine itaatle Resulüne itaati bir arada anmış olması, Peygambere itaatin Allah'a (c.c.) itaat sayılacağını açıkça beyan etmesidir.

8 Feth suresi, 8-9. ayet.
9 Enfâl suresi, 20. ayet.
10 Nisa suresi, 80. ayet.
11 Âl-i İmrân suresi, 132. ayet
12 Nisa suresi, 13. ayet.
13 bk. Enfâl suresi, 1. ayet.
14 bk. Ahzâb suresi, 71. ayet.
15 bk. Hucurât suresi, 14.ayet.

Kur'an-ı Kerim, Peygambere iman ve itaat yanında ona **ittibâyı** da emreder. İttibâ, uymak, izlemek, tabi olmak, birinin veya bir şeyin peşine düşmek anlamlarına gelen bir kelimedir.

TARTIŞALIM

Sahabeden Zübeyr b. el-Avvâm ile bir komşusu arasında bahçe sulama konusunda bir anlaşmazlık çıkmıştı. Her biri önce kendi bahçesini sulamak istiyordu. Bu anlaşmazlığı Peygamber Efendimize ilettiler ve ondan çözüm istediler.

Allah'ın Elçisi bahçeyi önce Zübeyr'in sulaması, daha sonra suyu komşusunun bahçesine salması yönünde karar verdi. Çünkü Zübeyr'in bahçesi suya daha yakındı. Ancak bu karar Zübeyr'in komşusunun pek hoşuna gitmedi ve bir peygambere asla söylenmemesi gereken bir söz söyledi:

-"Zübeyr, akraban olduğu için mi onu kayırdın?" dedi.

Resulullah'ı adaletsizlikle suçlayan ve verdiği karara itiraz eden bu adam ile ilgili şu ayet-i kerime nâzil oldu:

"Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümlere içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tamamen teslim olmadıkça gerçek mü'min olamazlar."

(Nisâ suresi, 65. ayet.)

Bu olayı dikkate alarak Hz. Peygamberin sünnetine bağlılığın anlamını ve önemini tartışalım.

Şu ayet-i kerime hem Allah'ı (c.c.) sevmenin hem de Peygambere uymanın delillerinden biridir:

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana ittibâ ediniz; bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."[16]

Ayet-i kerimelerde kendi nefsî arzularına uyanlar da kınanır:

"Allah tarafından gelen bir yol gösterici olmadan sırf kendi hevâ ve hevesine uyandan daha sapkın kim olabilir ki?"[17]

Allah Teâlâ, Resul-i Ekrem'e kendisine vahyolunana uymayı, inananlara da peygamberi örnek almayı emreder:

"Rabb'inden sana vahyedilene uy."[18]

Peygambere uyanlar da doğru yola uymuş ve hakkı uygulamış olurlar. Çünkü Kur'an uyulacak en güzel ve yegâne örneğin Allah'ın Elçisi olduğu gerçeğini bize bildirmektedir:

Peygamberin örnekliğini en açık bir şekilde ifade eden bu ayet ile **"Hiç şüphesiz ki sen üstün bir ahlak üzeresin."**[20] ayet-i kerimesini ve *"Ben ahlaki güzellikleri tamamlamak üzere gönderildim."*[21] gibi hadis-i şerifleri birlikte düşünmek daha isabetli olur. Çünkü ahlak,

16 Âl-i İmrân suresi, 31. ayet.
17 Kasas suresi, 50. ayet.
18 En'âm suresi, 106. ayet; Yûnus suresi, 109.ayet; Ahzâb suresi, 2. ayet.
19 Ahzâb suresi, 21. ayet.
20 Kalem suresi, 4. ayet.
21 Muvattâ, "Husnü'l-Hulûk", 8.

bir insanın yaşayış tarzının tamamını kapsar. Bu ayet aynı zamanda Peygamber Efendimizin yalnız sözleriyle değil, fiil ve hareketleriyle de rehber ve kendisine uyulması gereken bir peygamber olduğunun delili sayılmıştır.[22] Bütün bu sayılanlara karşılık peygambere muhalefet yasaklanmış, böyle bir davranışın sapkınlık olduğu, neticesinin de elem verici bir azap olacağı belirtilmiştir:

“Peygamberin emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belanın gelmesinden yahut kendilerine bir azabın uğramasından sakınsınlar.”[23]

Müminler Allah (c.c.) ve Resulü'nün hükümlerine uymak zorundadır:

“Allah ve Resulü bir konuda hüküm bildirdiği zaman, ne bir mü’min erkeğin, ne de bir mü’min kadının, o konuda başka bir tercihte bulunma hakları yoktur. Allah'a ve Resulüne isyan eden ise apaçık bir sapıklığa düşmüştür.”[24]

Kur’an-ı Kerim’in onlarca ayeti Peygamber Efendimize imanı, ona itaati, ittibâyı/yolunu ve izini takip etmeyi ve şahsının örnek alınmasını emreder. Bu sebeple Resulullah’a itaat etmek Allah'a (c.c.) itaat etmek sayılır. Yine pek çok ayette ve hadiste Resul-i Ekrem’in bildirdiği ve hayatında uyguladığı hükümlere uyulması, onun izinin takip edilmesi emredilir. Çünkü o kendisine vahyedilenleri insanlara bildirmiş, kendisi de bu emirlere uygun olarak yaşamıştır. Peygamberimizin yaşam tarzını şekillendiren başlıca kaynak Allah'tan (c.c.) aldığı vahiydir.

“Arkadaşınız ne saptı ne de şaşırdı. O kendi hevâ ve hevesine göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir. Kendisine onu muazzam kuvvetlerin sahibi öğretti.”[25]

Bu ayetle birlikte aşağıda zikredeceğimiz ayet, Efendimizin sünnetinin Kur’an’la tamamen uyum halinde olduğunun teminatı sayılır.

“Ben, sadece bana vahyedilene uyarım.”[26]

Peygamber efendimizden nakledilen birçok hadis-i şerifte de peygamberlere olan ihtiyaç ve insanların peygamberler karşısındaki sorumlulukları konusu detaylı olarak anlatılmıştır.

Ebu Hüreyre’den nakledildiğine göre Resulullah şöyle buyurmuştur:

“Bana itaat eden Allah’a itaat etmiş olur. Bana isyan eden de Allah’a isyan etmiş olur.”[27]

Bu hadis, Peygamberimizin (s.a.v.) emrettiklerini yerine getirmenin Allah’a (c.c.) itaat etmek ile aynı hükümde olduğunu açıkça ortaya çıkarır. Bu durumda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü Hz. Peygamber, Allah’ın (c.c.) elçisidir.

22 Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili,C 6, s. 307.
23 Nûr suresi, 63. ayet.
24 Ahzâb suresi, 36. ayet.
25 Necm suresi, 2-5. ayet.
26 En’âm suresi, 50. ayet.
27 Buhârî, Ahkam 1; Müslim İmare, 32.

Peygamberlere duyulan ihtiyaç ve onlara yüklenen görev, Huzeyfe b. el-Yeman'dan nakledilen şu hadiste de çok güzel biçimde açıklanmıştır;

Resulullah şöyle buyurmuştur:

"Emanet görevi insanların kalplerine yerleştirilmiş ardından Kur'an indirilmiştir. İnsanlar emanet yükümlülüklerini Kur'an'ı okuyarak ve sünnetten öğrenerek yerine getirebilirler." [28]

TARTIŞALIM

Allah (c.c.) insanlara peygamber göndermek yerine kutsal kitapları bize sadece melekler aracılığıyla ulaştırsa ne olurdu? Tartışalım.

İnsan, Allah'ın (c.c.) kendisine emanet ettiği dünya hayatındaki görev ve sorumluluklarını yerine getirme konusunda yaratılıştan gelen bir takım yeteneklere sahip olsa da yapması gerekenleri Kur'an-ı Kerim'den okuyarak öğrenmeye ihtiyaç hisseder. Ancak Kur'an-ı Kerim'de anlatılan esasların hayata nasıl geçirileceğini sünnetten yani Peygamberimizin (s.a.v.) yaşantısından öğrenebilir.

Hz. Peygamberin yol gösterici vasıflarının anlatıldığı bir diğer hadis ise şöyledir:

Câbir b. Abdullah'tan nakledildiğine göre Resulullah bir hutbesinde şöyle buyurmuştur:

"Sözlerin en hayırlısı Allah'ın kitabıdır. Hidayetin en hayırlısı da Muhammed'in (s.a.v.) hidayetidir."[29]

Dikkat edilirse bu hadiste Kur'an-ı Kerim'den "söz", sünnetten ise "hidayet" olarak söz edilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın bizi yönlendirdiği yolun hayata geçmiş hali Peygamberimizin (s.a.v.) sünnetinde yer almaktadır. Peygamberimizin (s.a.v.) yol göstericiliği olmasa, Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak ve hayata nasıl geçireceğimizi bilmek mümkün olmayacaktı.

Hz. Peygamber, sünneti; "Kur'an'ın bir benzeri" olarak tarif etmiştir. Çünkü sünnet, adeta yaşayan Kur'an'dır. Peygamberlerin yaşam tarzını dikkate almadan Kur'an'ı anlamak ve yaşamak isteyenlerin nasıl hatalı bir yola girdiklerini Resulullah şöyle izah etmiştir:

"Dikkat edin! Bana Kitap ile beraber onun bir benzeri de verilmiştir. Dikkat edin, yakında rahat koltuğuna yaslanmış karnı tok bir adam size 'Sadece Kur'an'a bağlanmak gerekir. Kur'an'da helal bulduklarınızı helal, haram bulduklarınızı haram sayın' diyecektir. Dikkat edin! Allah'ın Resulünün haram kıldıkları da Allah'ın haram kıldıkları gibidir."[30]

Öte yandan Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sünnete bağlılığın cenneti kazanmanın anahtarı olduğunu ifade etmiştir. Bu hususta Enes b. Malik'ten nakledildiğine göre Resulullah *"Kim benim sünnetimi sever ve yaşatırsa beni sevmiş olur. Beni seven de cennette benimle beraber olur."*[31] buyurmuştur.

Artık sünnetin dindeki yerine, bağlayıcılığı ve evrenselliği gibi konulara geçebiliriz.

28 Buhârî, Rikak 35; Müslim, İman, 230.
29 Müslim, Cuma, 43.
30 Ebu Davud, Sünnet 6; Tirmizî, İlim 10.
31 Tirmizî, İlim 16; İbn Mâce, Mukaddime 15.

2. Sünnetin Dindeki Yeri

Sünnet, Kur'an'ın yanında dinin ikinci ana kaynağını teşkil eder. Bu hüküm, Kur'an'ın ilgili ayetleri ve Peygamberimizin (s.a.v.) kendi sünneti ile ilgili beyanları ışığında, bütün İslam mezheplerinin görüşüdür. Konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de geçen pek çok ayetten iki tanesini örnek olarak verebiliriz. **"...Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir."**[32] **"Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik."**[33]

Resulullah da kendisinin sünnetine uyulması konusunda şöyle buyurmuştur: *"Kim bana itaat ederse cennete girer kim de isyan ederse şüphesiz benden yüz çevirmiş olur"*[34]

Yine İslam âlimleri tarafından Kur'an'ın lafzıyla da vahiy olduğu, buna karşılık sünnetin lafzı değil manasının vahiy eseri olduğu ve Kur'an'ı açıklayıcı bir konumda bulunduğu belirtilir. Konuyu ifade eden iki ayet mealini örnek olarak verebiliriz: **"O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."**[35]

"(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın. İçinizden biribirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar."[36]

Kur'an'ın birçok ayeti muhkemdir, yani hükmü açıktır. Hz. Peygamberin sünnet ve hadislerinin de büyük çoğunluğu bu hükümlere tamamen uygun olup onları teyit eder. Birtakım ayetler ise mücmel, yani anlamı kapalı ve açıklanmaya muhtaçtır. Bu tür ayetleri açıklama görevi de Resul-i Ekrem'e aittir. Namaz emri bunun en açık örneğidir. Kur'an'da namaz birçok ayette emredilir ancak nasıl kılınacağı, kaç rekât kılınacağı, vakitleri, namazda kıraat gibi konular Kur'an'da yer almaz. Namazın kılınışını açıklayan hadisler sayesinde namaz ibadeti yerine getirilir. Zekât da böyledir; hangi maldan ne miktarda zekât alınacağı tamamen Peygamberimizin (s.a.v.) açıklamalarıyla bilinir. Çünkü ayette açıkça vurgulandığı gibi Resulullah müminler için tam bir örnektir: **"Andolsun, Allah'ın Resülünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."**[37]

Sünnetin ve hadislerin önemi şu açıdan da değerlidir: Peygamber Efendimiz, sadece Kur'an-ı Kerim'i tebliğ etmekle, sadece birtakım emir ve tavsiyelerde bulunmakla yetinmedi. Tebliğ ettiği ve öğrettiği ilahî buyrukları hayatın bütün alanlarında uygulama imkânı da buldu. Yirmi üç yıla yaklaşan peygamberlik hayatı bunun için mükemmel bir fırsat sundu. Kur'an'ın muhafazası için her türlü tedbiri aldı. Evlilikleriyle mükemmel bir aile hayatı örneği sergiledi. Toplum içinde çıkan ve çıkması muhtemel olan problemleri halletti. Suçluları cezalandırdı. Devleti yönetmenin, orduyu sevk ve idare etmenin örneklerini sergiledi ve hiçbir zaman kendisini koymuş olduğu kanun ve kuralların üstünde görmedi. Kur'an da O'nu bu hususta şu şekilde desteklemiştir: **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve**

32 Haşr suresi, 7. ayet.
33 Nisâ suresi, 80. ayet.
34 Buhârî, İ'tisâm, 2.
35 Necm suresi, 3-4. ayetler.
36 Nûr suresi, 63. ayet.
37 Ahzâb suresi, 21. ayet.

sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir."[38]

Biz bütün bu konuların ayrıntılarını, zamanın ve mekânın değişmesiyle, bireyin ve toplumun gelişim seyri içinde, nelerin değişip değişmeyeceğini sünnetten, hadislerden öğreniyoruz. İşte bütün bu sebeplerden dolayı sünnet ve hadisler, öncelikle dinî açıdan daima araştırılan ve üzerinde hassasiyetle durulan bir özelliğe ve öneme sahiptir. Sahabenin sünnete bağlılığı, Peygamberimizin (s.a.v.) ve O'nun uygulamalarının dindeki yerini anlama konusunda bizi aydınlatacaktır:

Abdullah İbni Ömer, Resul-i Ekrem'in:

"Sizden izin istediklerinde kadınların camiye gitmesine engel olmayınız." buyurduğunu rivâyet etmişti. Bunun üzerine oğlu Bilâl:

"Vallahi biz onları engelliyoruz." dedi. Babası Abdullah;

"Ben Resulullah şöyle buyurdu diyorum; sen, biz onları engelliyoruz diyorsun." diye oğlunu azarladı.[39]

DÜŞÜNELİM

Kur'an-ı Kerim'de **"Allah size leşi ve kanı haram kıldı."** *(Bakara suresi, 173.ayet)* buyrulmaktadır.

Peygamberimiz ise *"Size iki ölü ve iki kan helal kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirge, iki kan da karaciğer ve dalaktır."* buyurmuştur.

(İbn Mâce, Et'ime, 31; Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2,s. 97.)

Bu hadis-i şerif, yukarıdaki ayetin mânasına nasıl bir katkıda bulunmaktadır? Bu hadis olmasaydı, balık, karaciğer, dalak gibi ürünleri yemenin hükmü ne olurdu? Düşünelim.

DEĞERLENDİRELİM

Peygamber Efendimiz Muâz b. Cebel'i kadı olarak Yemen'e gönderdiği zaman ona şöyle sordu:

- Sana bir dava getirildiğinde nasıl karara bağlayacaksın?

Muâz:

- Allah'ın kitabına göre, diye cevap verdi.

Peygamberimiz:

-Peki, aradığın hükmü Kur'an'da bulamazsan ne yapacaksın? diye sordu.

Muâz:

-Resulullah'ın sünneti ile karar vereceğim, dedi.

Resulullah:

- Peki ya aradığın hükmü sünnette de bulamazsan ne yapacaksın? diye sordu.

Muâz:

- İşte o zaman kendi görüşümle karar vereceğim, dedi.

Bu cevaptan pek memnun olan Resulullah:

- Elçisinin elçisini başarıya ulaştıran Allah'a hamd olsun, diyerek Muâz'ı onayladı.

(Tirmizî, Ahkâm, 3.)

Peygamber Efendimiz ve Muâz b. Cebel arasında geçen bu konuşmayı Kur'an ve Sünnet'in hayatımızdaki yeri açısından değerlendiriniz.

38 Nisâ suresi, 59. ayet.
39 Ahmed İbni Hanbel, Müsned, C II, 90.

3. Hadis ve Sünnetin Bağlayıcılığı

Sünnet; Kur'an'dan ayrı ve bağımsız bir şey olmadığı gibi Kur'an'a bir ilave de değildir. Sünnet, Resul-i Ekrem'in Kur'an'dan anladıklarını hayat haline getirmeleridir. Şu da unutulmamalıdır ki sünnet; İslam'ın itikat, ibadet, muamelat ve ahlak şeklinde sistemleştirilen tüm yönlerini kapsar. Yine sünnetin tamamı olmasa bile bir bölümünün vahiy kaynaklı olduğu inancı daima akılda tutulmalı ve önemsenmelidir.

Meselâ Hubâb b. Munzir, Bedir Gazvesi sırasında Resulullah'ın orduyu konuşlandırdığı yer ile fikrini söylemeden önce *"Bu bizim konakladığımız yer herhangi bir şekilde değişiklik yapamayacağımız Allah'ın seni yönelttiği bir yer mi yoksa senin görüşün mü?"* diye sormuştur. Hubâb, söz konusu tercihin Allah Resulü'nün kendi görüşü olduğunu anlayınca farklı bir yer teklif etmiştir.[40] Benzer şekilde Hendek Gazvesi'nde Gatafanlılarla Medine'deki hurma mahsûlünün yarısı karşılığında anlaşma yapmak isteyen Hz. Peygamber'e bazı sahâbîler, bunun Allah'dan gelen bir vahiy olmadığını öğrenince kendi görüşlerini söylemişlerdi.[41]

Sünnetin bağlayıcılığını kabul etmede temel ilke şudur: Allah'ın (c.c.) elçiliği görevinin gereği olarak Resulullah'ın (s.a.v.) yaptıkları iyi bilinmelidir. Bu nitelikte olmayanlar ise tam bir vukufla tespit edilmelidir. Ancak bunun en zor işlerden biri olduğu ve bu konuda farklı düşüncelerin ortaya çıkacağı, bunun da anlayışla karşılanması gerektiği daima hatırlanmalıdır.

Ebu Hüreyre'den rivayet edilmiştir:

Resul-i Ekrem Efendimiz bize hitap etti ve şöyle buyurdu:

"Ey müslümanlar! Size hac farz kılınmıştır, o halde hac yapınız." Bir adam:

"Her sene mi, Ya Resulallah?" dedi.

Resulullah cevap vermeyip sustu. Adam sorusunu üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

"Şayet 'Evet' desem, mutlaka farz olurdu, tabiî sizin de buna gücünüz yetmezdi." buyurdular.[42]

DEĞERLENDİRELİM

Peygamberimiz visal orucu (iftar etmeden iki gün üst üste) tutuyordu. Sahabe de onunla savm-ı visal tutmaya başladı. Resulullah bunu görünce sahabenin bu orucu tutmasını yasakladı. Ancak sahabe bu yasaklamanın sebebini pek anlayamamış olacak ki:

"Ya Resulallah, sen de visal orucu tutuyorsun." diyerek bu oruca devam etmek istediklerini belirttiler. Bu durum karşısında Allah'ın Elçisi onlara şöyle cevap verdi:

"Ben sizin gibi değilim. Beni Rabbim yedirir ve içirir."

(Buhârî, İ'tisâm, 3.)

Bu olayı sünnetin çeşitleri ve bağlayıcılığı bakımından değerlendiriniz.

40 İbn Hişâm, Sîre, C 2, s. 238.
41 İbn Ebî Şeybe, Musannef, C 7, s. 378.
42 Müslim, Hac, 412.

Sahabenin sünnete bağlılığı konusunda şu örnekleri verebiliriz: Abdullah b. Ömer: *"Ey kardeşim! Biz hiçbir şey bilmiyorken Allah bize Muhammed'i gönderdi. O ne yaptıysa biz de aynısını yapıyoruz."*[43] demiştir.

Habeşistan kralı Necaşi'nin *"Sizi atalarınızdan ayıran bu din nedir?"* sorusuna karşı Cafer b. Ebî Tâlib'in söyledikleri güzel bir şekilde ifade etmektedir. O, Necaşi'ye karşı şöyle demişti:

"Ey Melik! Biz cahil bir topluluktuk, putlara tapar, ölü eti yer, şehvetimize uyar, akraba ve komşuluk hakkı gözetmezdik. Güçlülerimiz zayıflarımızı ezerdi. Biz bu haldeyken Allah bize içimizden soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini, iffetini bildiğimiz bir elçi gönderdi. O bize tek ilah olan Allah'a kulluk etmemizi, atalarımızın ve bizim taptığımız taşlara ve putlara tapmamamızı emretti. Hz. Peygamber bize doğru söylemeyi, emanete riayet etmeyi, akrabayı ve komşuyu gözetmeyi öğretti. Haramlardan uzak durmayı, şehvetimize uymamayı, iftiradan kaçınmayı, yetim malı yememeyi ve iffetli kadınlara zina iftirasında bulunmamayı emretti. Biz onun söylediklerini tasdik edip, Allah'tan getirdiklerine iman ettik. Haram kıldıklarını haram, helal dediklerini de helal kabul ettik."[44]

İslam âlimleri, Peygamber Efendimizin davranışlarının tamamını mutlaka uyulması gerekli, aynı derecede bağlayıcı bir sünnet olarak görmemiştir. Resul-i Ekremin giyim kuşamı, bazı tedavi yöntemleri, kullandığı kap kacaklar, eşya ve vasıtalar yaşadığı toplumun bir ferdi olması ile ilgilidir. Öte yandan **"hasâisu'n-nebî"** diye adlandırılan peygamberliğine özgü bir takım davranışları da vardır. Visal orucu tutması, kendisine gece namazının farz olması böyledir. Bir insan olarak bazı yiyecekleri ve kokuları sevmesi ya da sevmemesi de peygamberliği ile ilgili değil tamamen kişisel özellikleri ile alakalıdır. Bunların tümünü din olarak kabul etmek, hadis ve sünnete bağlılık saymak isabetli bir yaklaşım sayılmaz. Bütün bu sebeplerden dolayı pek çok İslam âlimi sünneti bağlayıcılık açısından çeşitli şekillerde tasnife tabi tutma ihtiyacı hissetmiştir. Burada görüş ve yaklaşım farklılıkları olması tabii karşılanmalı, bunlar sünneti ret veya ona saygısızlık olarak algılanmamalıdır. Ancak sünnetin bağlayıcılık esaslarının belirlenmesi de oldukça güç konulardan biridir. Sünnete yaklaşırken daima samimi bir Müslüman hassasiyeti gösterilmelidir.

Sünnetin önemini şu ayetler ışığında düşünelim:

"Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümlere içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tamamen teslim olmadıkça mümin olamazlar."[45]

"Bir konuda anlaşmazlığa düştüğünüzde -eğer Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- o hususta Allah'a ve Resulüne başvurunuz."[46]

Bu ayet-i kerimede Allah'a (c.c.) başvurmaktan maksat, O'nun kitabı Kur'an-ı Kerim'e; peygambere başvurmaktan maksat ise sağlığında kendisine, vefatından sonra da sünnetine başvurmak olarak değerlendirilir. Yani sünnet ; Müslümanların hayat tarzında, karşılaştıkları problemlerin çözümünde, Kur'an'ın hemen peşinden gelen başvuru kaynağıdır. Bundan

43 Muvattâ, Kasru's-salât 2.
44 İbn Hişâm, Sîre, C 1, s. 250.
45 Nisa suresi, 65. ayet.
46 Nisa suresi, 59. ayet.

dolayı sünnet, bütün zamanlarda birçok ilmin doğrudan ilgi alanı olma niteliğini korumaya devam etmektedir. Dolayısıyla daima dikkate alınması ve özenle üzerinde durulması gereken bir özelliğe sahiptir.

Ebû Necih İrbâz İbni Sâriye (r.a.) şöyle dedi:

“Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem bize çok tesirli bir öğüt verdi. Bu öğütten dolayı kalpler ürperdi, gözler yaşardı." Bizler:

"Ey Allah’ın Resulü! Bu öğüt, sanki ayrılmak üzere olan birinin öğüdüne benziyor, bari bize bir tavsiyede bulun." dedik. Bunun üzerine:

"Size, Allah’a çok saygı duymanızı, başınıza bir Habeşli köle bile emir olsa, onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra sağ kalıp uzunca bir hayat sürenler pek çok ihtilaflar görecekler. O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-yi Râşidîn’in sünnetine sarılmanızdır. Bu sünnetlere sımsıkı sarılınız. Sonradan ortaya çıkarılmış bid’atlardan şiddetle kaçınınız. Çünkü her bid’at dalâlettir, sapıklıktır.” buyurdular.[47]

Ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere hadis ve sünnet İslam'ın anlaşılabilmesi ve yaşanabilmesi için oldukça önem arzetmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in söz ve davranışları Müslümanlar açısından kıyamete kadar hayati önemini koruyacaktır.

4. Sünnetin Evrenselliği

Evrensellik, özellikle dini açıdan, bir gerçekliğin bütün zamanları, tüm coğrafyaları, milletleri, ırkları, halkları muhatap alması, bunlar arasında herhangi bir ayrım yapmaması, bir istisna tanımamasıdır. Bu anlamda, Kur’an-ı Kerim eksiksiz evrensel bir kitaptır. İnsanlığa gönderilmiş olan vahiy kaynaklı kitaplar içinde en son gelen ve hiçbir tahrife, değişikliğe uğramamış olan yegâne kitap olarak kıyamete kadar hem lafzı hem hükmü baki kalacaktır.

Hz. Muhammed'in sünneti, yeryüzünde yaşayan tüm insanlara hitap eder.

Evrensel bir kitap, her zamana ve herkese hitap etmelidir. Onun bu niteliği akıl ve vicdan sahibi herkesi etkilemelidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim’in inananlara, insanlara, birey olarak insanın kendisine hitap eden ayetleri vardır. İslam dini kıyamet gününe kadar yegâne evrensel hak din olma vasfını koruyacaktır.

Öte yandan, evrensel bir dinin insanları davet ettiği prensipleri ve bağlayıcı olan kuralları da her zaman diliminde ve her coğrafyada yaşayan insanları mutlu kılabilmelidir. İnsanın hem kendisiyle hem başkalarıyla barışık olmasını sağlamalı; merhamet, muhabbet, adalet gibi insan fıtratını koruyucu ve besleyici nitelikleri bünyesinde yaşatıcı ve geliştirici bir özellik taşımalıdır. Peygamberimizin (s.a.v.) *“Hepiniz yöneticisiniz ve yönettiklerinizden sorumlusunuz.”*[48] hadisinde bunun örneğini görebiliriz.

47 Ebû Dâvûd, Sünnet 5; Tirmizi, İlim 16.
48 Buhârî, Cum’a, 11.

DÜŞÜNELİM

Aşağıda tercümesi verilen hadislerin hangi yönden evrensel nitelikli olabileceğini düşünelim.

“Kişinin her işittiğini aktarması yalan olarak ona yeter.”

(Müslim, Mukaddime, 5.)

“Hiçbiriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçekten mü'min sayılmaz.”

(Buhârî, Îmân, 6.)

“İşçiye alın teri kurumadan ücretini verin.”

(Ali el-Müttakî, Kenzü’l-ummâl, C 3, s. 907.)

“Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.”

(Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fedâil, 65.)

“Ben iki grup insanın hakkının çiğnenmesine asla müsaade etmem: Yetim ve kadın.”

(İbn Mâce, Edeb, 6.)

Kendisine Kur'an-ı Kerim indirilen ve İslam dinini insanlara tebliğle görevlendirilen Resul-i Ekrem evrensel mesajın taşıyıcısıdır. Onun örnek hayatı, sünneti, Müslümanların hayatına ve insanlığın vicdanına evrensel bir yansımadır. Örneğin bir hadisinde, *“Nerede olursanız olun, daima hakkı, doğruyu söyleyin.”*[49] buyurmuştur. Bu hâliyle, yeryüzünün en büyük inkılabını gerçekleştirmiş, yirmi üç sene gibi kısa bir zaman diliminde kucakladığı toplumları dönüştürmeyi ve insanlık ailesine örnek teşkil edecek bir kıvama getirmeyi başarmıştır. Bir başka hadisinde *“Bizi aldatan bizden değildir.”*[50] şeklinde bir emri vardır. Bu nebevi emirler ifade ettiğimiz hususlara örnektir. Bunu bir kere değil, ilk örnekten hareketle ve onu geliştirerek, çeşitli coğrafyalar, ırklar ve halklar arasında çok kere tekrarlamıştır. Bu başarılarda en büyük etken şudur:

Peygamberimiz (s.a.v.) vahyi değişmez gerçeğin ekseni yapmıştır. İnsanlık ailesinin koruyup geliştirerek ve nesilden nesile aktararak getirdiği ne kadar üstün değer varsa onları onaylayıp sünnete dahil etmiş ve böylece gelişim ve değişime açık bir yapıyı miras bırakmıştır.

Başka bir şekilde ifade edecek olursak; Peygamberimiz (s.a.v.) kendinden önceki devirlerden süzülüp gelen insanlık mirasını üç şekilde değerlendirmiştir:

Gerçeğe aykırı olanları yok sayıp iptal etmiş, uygun olanları aynen bırakmış, tahrif edilip bozulmuş olanları da gerçeğe uygun hale getirip ıslah etmiştir.

İşte bütün bunlar evrensel bir yaklaşımın tezahürleridir.

Hem Resul-i Ekrem’in evrensel ahlakını hem Kur'an-ı Kerim’in anlaşılması için hadisin ve sünnetin vazgeçilmezliğini gösteren ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

“Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”[51]

49 Buhârî, Ahkâm, 43.
50 Müslim, Îmân, 164.
51 Enbiya suresi, 107. ayet.

Resulullah'ın sünneti evrensel özelliği ile Kur'an da ilahi mesajın tamamlayıcısı olarak gösterilmiştir: **“İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için ve düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik.”**[52]

Sünnetin bir kısmı ilahî irşadla gerçekleştiği için bir tür vahiy değeri taşır. Bu sebepledir ki İslamî hayatın tüm gelişim ve değişimlerinde Kur’an-Sünnet bütünlüğü göz önünde tutulmuştur.

Sünnetin hangi çeşidinin evrensel olduğu konusu hadislerin sadece zahirine bakarak değil, daha çok maksada bakarak tespit edilebilir. Belki her iki bakış açısını da yansıtıcı bazı örnekler verecek olursak, Kur’an’ın evrensel nitelikli ayetlerini söz veya uygulamayla açıklayan hadis ve sünnet malzemeleri de evrensel nitelikli kabul edilir. Herhangi bir ayrım yapmaksızın, bütün insanların can, mal, ırz ve namusunun, her dinin kutsal mekânlarının her türlü saldırıdan korunması gerektiğiyle ilgili hadis ve sünnet metinleri evrensel özellik taşır.

Peygamberimizin (s.a.v.) veda haccı esnasında verdiği hutbe evrensel mesajlar içermektedir.

İnsanların bir tarağın dişleri gibi eşit olduğunu, ırk, renk, cinsiyet farklılıklarının üstünlük sebebi olmadığını, Arap’ın Arap olmayana üstünlüğünün bulunmadığını ifade eden hadisler elbette evrenseldir. Müminlerin kardeşliğini, tüm insanların da Adem ile Havva’nın çocukları olarak yaratılıştan kardeş olduğunu belirten rivayetler de böyledir. Sağlığın korunması (hıfzu’s-sıhha), hastalık durumunda iyileşme için her tür meşru çareye başvurulması; çevrenin korunması, akarsuların ve denizlerin kirletilmemesi; durgun sulara, meyveli ağaçların altına, gölgesinden istifade edilen ağaçların altına, gelip geçilen yollara küçük veya büyük abdest yapılmaması, ağaçlandırmanın teşviki gibi konuları içeren hadisler evrensel nitelikli rivayetlerdir.

Bunlar dışında daha pek çok alanı ve rivayeti evrensellik yaklaşımı içine katmak mümkündür.

5. Örnek Alma ve Taklit Etme Arasındaki Fark

Örnek alma, model alınan insanla aynîlik/özdeşleşmedir. Kişilik oluşumu ve gelişiminde özdeşleşmenin rolü inkâr edilemez. Özellikle çocukluk ve gençlik çağında özdeşleşme arzusunun veya yönelişinin daha önemli ve yaygın olduğu söylenirse de insan cinsi her yaşta bu özelliğini geliştirebilmektedir. Bu öyle güçlü bir duygu ve yansımadır ki kendisine benzemeye karar verilen modelin her şeyi, düşünceleri, fikirleri, inancı gibi manevi yönleri yanında, yürüme şekli, konuşma tarzı, saçının sakalının biçimi, giyim kuşam şekli gibi özellikleri de alınıp uygulanır. Bu uyumun temelinde kendisine uyulanın cazibesi, değeri ve bireyin ona benzeme arzusu vardır.

52 Nahl suresi, 44. ayet

İnsan, hayatının her evresinde örnek alacağı bir model arayışına girer. Ancak doğru örneği seçebilmenin en önemli şartı, benzemek istenen modeli seçebilme yeteneğine sahip olmak veya bu yeteneğe sahip olanların yol göstericiliğine inanmaktır. Burada bilme, tanıma ve inanma büyük önem taşır. İnsanın yetişip gelişmesinde örnek alma ve model edinme metodunu hayatı boyunca kullanması yaratılışı gereğidir. İnsan tutum ve davranışlarının hiçbiri, modele, örneğe uymaksızın kazanılamaz. Bu durumda kişi kendini düzenleyip yeniden biçimlendirir.

Örneğin Kur'an'da ki Ahzab suresi 21. ayeti, müminlerin Hendek Savaşının en sıkıntılı günlerinde karşılaştıkları güçlükler karşısında Hz. Peygamber'in imanını, cesaretini, kararlılığını, sabrını ve Rabbinden ferahlama bekleyişini örnek almaları gereğini tebliğ için inmiştir. Ancak, bütün durumlar ve şartlar için geçerli olan zaman üstü bir muhtevaya sahiptir.

Amellerini az bularak, devamlı oruç tutmak, geceleri uyumadan ibadetle meşgul olmak ve kadınlarıyla temas etmemek gibi zoraki ve aşırı birtakım tedbirlere başvurmayı kararlaştıran ve bu hareketlerine takva duygularını, ibadet düşkünlüklerini veya günahlarının çokluğunu gerekçe yapmak isteyen birkaç sahabeyi haber alınca: *"Sizin içinizde Allah'tan en çok korkanınız benim. Ama ben oruç tutarım, iftar da ederim. Geceleri ibadet ederim ama uyurum da. Kadınlarımla da görüşürüm. Kim benim sünnetimden yüz çevirir, yaşayışımın dışına taşarsa o benden değildir, benim yolumu terk etmiştir"*[53] şeklindeki sözleriyle onları herkese örnek olacak şekilde ikaz ve irşad etmiştir.

Ahlak kavramı, insan hayatının bütün alanlarını kapsayan tavır ve davranış bütününün adıdır. Resul-i Ekrem'in bütün hayatı, her türlü tavır ve davranışı en ince ayrıntılarıyla bilinmektedir. Bu, onun örnek alınması açısından son derece önemlidir. Efendimizin (s.a.v.) şu hadisleri de bu makamda çok önem taşır: *"Ben en üstün ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.''* [54]

Allah Teâlâ'nın insanlara peygamberler göndermesinin sebeplerinden biri de örnek alınmaya değer şahsiyetleri belirlemek, her yönden ideal bir insan modeli göstermektir.

PAYLAŞALIM

Örnek almak ile taklit etmek arasında nasıl bir fark vardır? Düşüncelerinizi örnekler vererek arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an-ı Kerim, bütün peygamberlerin kendilerine uyulması için gönderildiğini beyan eder:

"Biz her peygamberi, ancak Allah'ın izniyle kendisine tâbi olunsun diye göndermişizdir."[55]

Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Efendimizin örnekliği için seçilmiş kelime, "en güzel örnek" anlamına gelen "üsve-i hasene" terimidir.

"Gerçek şu ki, Allah'ı ve ahiret gününü (korku ve umutla) bekleyen ve O'nu her daim anan kimseler için Allah'ın Elçisi güzel bir örnek (üsve-i hasene) teşkil eder."[56]

53 Buhârî, Nikah, 1; Müslim, Nikah, 5.
54 Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8.
55 Nisa suresi, 64. ayet.
56 Ahzâb suresi, 21. ayet.

Kendisine rol model belirleyen bir kişi, örnek aldığı kişinin, hayatındaki prensiplerini benimser; insanları davet ettiği değerleri özümser, insanların yapmasını istediği vazifeleri kendisi yapar. Peygamber Efendimizin hayatı bu açıdan emsalsiz olup her bir fert ve her sınıftan insan cinsi için en güzel örnektir.

Resul-i Ekrem Efendimizin örnekliği, Kur'an ve Sünnet temeline dayanan bir konudur. Peygamber Efendimiz, Kur'an-ı Kerim'in işaret buyurduğu gibi Müslümanlar için en ideal örnek, kendisine uyulması gereken yegâne model ve rehber olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahabe nesli başta olmak üzere tüm Müslüman nesiller Peygamber Efendimizi kendilerine örnek edinmiş ve bu gerçekçi yöneliş günümüze kadar devam edip gelmiştir.

Hz. Ebu Bekir, Resulullah'ın mirası konusundaki tavrını açıklarken *"Ben Resulullah'ın bir şey yaptığını gördüğüm zaman mutlaka onu yaparım."* diyerek Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünnetine bağlılığını ifade etmişti.[57] Diğer sahâbîlerin de benzer tavırlar sergiledikleri görülmektedir.

Sahabîler arasında kimi zamanlar Hz. Peygamber'in emir ya da nehiylerinin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler olsa bile, ona uyma konusunda herhangi bir tereddüt yaşanmamıştır. Sözgelimi Hendek Gazvesi'nden sonra Cebrâil, Müslümanlara ihanet eden Kureyzâ Yahudilerine savaş açılması gerektiğini Allah Resulü'ne söylemişti. Hz. Peygamber de işin önemine binaen Müslümanların derhal harekete geçerek, ikindi namazını Kureyzâ yurdunda kılmalarını söyledi. Bu emrin ne anlama geldiği hususunda sahâbîler iki gruba ayrıldı. Birinci grup, Hz. Peygamber'in mü'minleri bir an önce Kureyzâ yurduna sevketmek istediğini düşünüp, bu amaç da gerçekleştiği için namazlarını yolda eda ettiler. Ama diğer grup Allah Resulü'nün ikindi namazınızı Kureyzâ yurdunda kılın emrinin zahirine bağlı kalarak vaktin geçme tehlikesine rağmen namazlarını yolda kılmadılar. Daha sonra bu görüş farklılığı, Hz. Peygamber'e sorulduğunda o her iki gruba da bir şey dememiş, yaptıklarını onaylamıştı.[58] Netice itibariyle, her iki grup Resûlullah'ın emrini farklı şekillerde anlasa da ona uyma konusunda bir tereddüt meydana gelmemişti. Esasen bu şekilde davranmaları Allah Resulü'nü doğru anlayıp, tabi olma arzularından kaynaklanıyordu.

DEĞERLENDİRELİM

Bir gün bir bedevi Hz. Ömer'in karşısına çıktı ve: "Sen adaletle hükmetmiyorsun, bize yeterince maaş da vermiyorsun!" dedi. Adalet timsali Hz. Ömer bu haksız suçlama karşısında çok öfkelendi. Adamı neredeyse dövecekti. O esnada Hz. Ömer'in şûrâ meclisi üyelerinden biri hemen araya girdi ve şöyle dedi:

"Ey Ömer, Yüce Allah kitabında sevgili Peygamberine hitaben: "Sen af yolunu tut, cahillere aldırma!" *(A'raf suresi, 199. ayet)* buyurmuyor mu? Bu seni kızdıran adam da cahillerdendir." dedi.

Hz. Ömer bu hatırlatma karşısında derhal sakinleşti.

(Buhârî, İ'tisâm, 1.)

Bu olayı sahabenin Kur'an'a bağlılığı ve Hz. Peygamberi örnek edinmesi bakımından değerlendiriniz.

İşte burada sırf taklit ile şuurlu yöneliş ve örnek alışı birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü taklitte irade ve bilinç söz konusu değildir. Örnek alış ve tabi olmada ise tam bir irade vardır.

57 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C I, 10.
58 Buhârî, Salatü'l-havf, 5.

6. Kur'an ve Sünnete Bağlılık ile İlgili Hadis Metinleri

1

إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ :

« تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا: كِتَابَ اللّٰهِ،
وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ »

Resulullah şöyle buyurmuştur:

"Size sıkı tutunduğunuz sürece yolunuzu şaşırmayacağınız iki şey bıraktım: Allah'ın Kitâb'ı ve Resulünün sünneti."

(İmam Mâlik, Muvattâ, Kader, 3.)

2

قَالَ عُمَرُ: أَمَا إِنَّ نَبِيَّكُمْ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قَالَ:

« إِنَّ اللّٰهَ يَرْفَعُ بِهٰذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ اٰخَرِينَ »

Ömer b. Hattâb (r.a.) dedi ki: Nebîniz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Allah şu Kur'an'la (amel eden) kavimleri yükseltir, (amel etmeyen) diğerlerini de alçaltır."

(Müslim, Müsâfirîn, 269.)

3

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« كُلُّ أُمَّتِى يَدْخُلُونَ الجَنَّةَ اِلَّا مَنْ أَبٰى، قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ،
وَيَأْبٰى؟ قَالَ مَنْ أَطَاعَنِى دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ أَبٰى »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) nakledildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimin tamamı cennete girecektir. Yüz çevirenler hariç." Bunun üzerine oradakiler: "Ya Resulallah kim cennetten yüz çevirir ki?" diye sordular. Peygamber Efendimiz şöyle cevap verdi: *"Kim bana itaat ederse cennete girer. Kim bana karşı gelirse o yüz çevirmiştir."*

(Buhârî, İ'tisâm, 2.)

4

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ:

« دَعُونِى مَا تَرَكْتُكُمْ، إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِسُؤٰالِهِمْ وَاخْتِلاَفِهِمْ عَلٰى أَنْبِيَائِهِمْ، فَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ، وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ »

Ebu Hüreyre'nin (r.a.) bildirdiğine göre, Nebî şöyle buyurmuştur:

"Sizi bıraktığım konularda siz de beni kendi halime bırakınız. Sizden öncekilerin helak oluş sebebi, (gereksiz) soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleridir. Size bir şeyi yasakladığımda ondan mutlaka kaçınınız; bir şeyi emrettiğimde ise gücünüzün yettiği nispette onu yerine getiriniz."

(Buhârî, İ'tisâm, 2; Ayrıca bk. Müslim, Hac, 412.)

5

قَالَتْ عَائِشَةُ: صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَرَخَّصَ فِيهِ، فَتَنَزَّهَ عَنْهُ قَوْمٌ، فَبَلَغَ ذٰلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَخَطَبَ فَحَمِدَ اللّٰهَ ثُمَّ قَالَ:

« مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَنَزَّهُونَ عَنِ الشَّيْءِ أَصْنَعُهُ، فَوَاللّٰهِ إِنِّى لَأَعْلَمُهُمْ بِاللّٰهِ، وَأَشَدُّهُمْ لَهُ خَشْيَةً »

Aişe (r.a.) der ki: Resulullah (s.a.v.) bir iş yaptı ve yapılmasına da ruhsat verdi. Bazı kimseler ise o işi yapmaktan çekinip kaçındı. Onların bu davranışı kendisine ulaşınca Efendimiz şöyle buyurdu:

"Bazılarına ne oluyor ki, benim bizzat işlediğim (ve yapılmasına ruhsat verdiğim) bir şeyi işlemekten (hoşlanmıyor ve) çekiniyorlar. Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ı onlardan daha iyi bilir ve Allah'a karşı onlardan çok daha fazla korku duyarım."

(Buhârî, İ'tisâm, 5.)

6

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ اَلْخُدْرِيّ، عَنِ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ:

« لَتَتْبَعُنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، شِبْرًا شِبْرًا وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتّٰى لَوْ دَخَلُوا جُحْرَ ضَبٍّ تَبِعْتُمُوهُمْ قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، اَلْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى؟ قَالَ: فَمَنْ؟ »

Ebu Saîd el-Hudrî'nin (r.a.) rivayet ettiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Muhakkak sizler, sizden önceki ümmetlerin yollarını karış karış, arşın arşın takip edeceksiniz. Hatta onlar bir keler deliğine girseler, onların peşinden gideceksiniz." Biz: "Ya Resulallah! Yahudi ve Hristiyanlara mı?" dedik. Peygamberimiz:

"Başka kim olur ki?" buyurdu.

(Buhârî, İ'tisâm, 14.)

7

عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِى كَرِبَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

« أَلَا إِنِّى أُوتِيتُ الْكِتَابَ، وَمِثْلَهُ مَعَهُ، أَلَا يُوشِكُ رَجُلٌ شَبْعَانُ عَلٰى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحِلُّوهُ، وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ »

Mikdâm b. Ma'dîkerib'in (r.a.) bildirdiğine göre Resulullah şöyle buyurmuştur:

"Dikkatinizi çekerim! Bana Kitapla birlikte onun benzeri verildi. Şuna dikkat edin! Yakında rahat koltuğuna kurulmuş karnı tok bir adam şöyle diyecek: Bu Kur'an size yeter; onda neyi helal bulursanız onu helal sayın, neyi de haram bulursanız onu da haram bilin."

(Ebu Dâvûd, Sünne, 6; Ayrıca bk. Tirmizî, İlim, 10.)

OKUMA PARÇASI

SÜNNETE BAĞLILIĞIN ÖNEMİ

عَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ

« مَثَلِى وَمَثَلُكُمْ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَوْقَدَ نَاراً فَجَعَلَ الْجَنَادِبُ وَالْفَرَاشُ يَقَعْنَ فِيهَا وَهُوَ يَذُبُّهُنَّ عَنْهَا وَأَنَا اٰخِذٌ بِحُجَزِكُمْ عَنِ النَّارِ ، وَأَنْتُمْ تَفَلَّتُونَ مِنْ يَدِى »

Câbir radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Benim ve sizin durumunuz, ateş yakıp da ateşine çekirgerler ve kelebekler düşmeye başlayınca, onlara engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise benim elimden kurtulmaya, ateşe girmeye çalışıyorsunuz."

(Müslim, Fezâil, 19.)

HADİSİN SAHABİ RAVİSİ: CÂBİR B. ABDULLAH

Hicretten 16 yıl önce Medine'de doğdu. Babası Uhud Gazvesi'nde ilk şehid düşen sahabi Abdullah b. Amr b. Harâm'dır. Babası hayatta iken 9 kız kardeşine bakmak için savaşlara katılamamıştı. Babasının vefatından sonra Peygamber Efendimizle birlikte 19 gazvede bulundu. Câbir radıyallahu anh İkinci Akabe Bîatı'na katılan 70 kişilik heyetin en küçük üyesiydi.

Peygamber Efendimiz Câbir'i çok severdi. Zaman zaman onu devesinin arkasına bindirir, hastalandığında ziyaretine giderdi. Babası geride bir hayli borç bırakarak şehid olduğu zaman Câbir bu borçları ödemekte zorluk çekti. Çoğu Yahudi olan alacaklılar borcunu hemen ödemesini istiyorlardı. Fakat onun hurma bahçelerinden başka geliri yoktu. Üstelik o yıl mahsul de azdı. Resul-i Ekrem Efendimiz toplanan hurmaları öbekler halinde yığdırdı. Mübarek eline ölçeği alarak herkese alacağını vermeye başladı. Fahr-i Cihân Efendimizin bir mûcizesi olarak Câbir'in bütün borçları ödendiği gibi hurmaların hiç eksilmediği görüldü.

Zâtürrikâ Gazvesi'nden dönerken Efendimiz onunla sohbet etti. Yeni evlendiğini, birçok borcu bulunduğunu öğrenince devesini kendine satmasını istedi. Uzun bir pazarlıktan sonra, Medine'ye varınca teslim etmek şartıyla Nebiyy-i Muhterem Efendimiz Câbir'den devesini satın aldı. Câbir deveyi teslim etmek üzere getirdiğinde, Resulullah Efendimiz ona olan borcunu ödedikten sonra başka deveyi de kendisine hediye etti. Efendimizin bu eşsiz yardım şekli Ashab-ı Kirâmı duygulandırdı. Bu olay daha sonraları deve gecesi anlamında Leyletü'l-baîr diye anıldı. Resul-i Kibriyâ o gece Câbir için 25 defa istiğfâr etti.

Binden fazla hadis rivayet ettikleri için "müksirûn" diye anılan yedi sahabiden biri olan Câbir radıyallahu anh, mükerrerleriyle birlikte 1540 hadis rivayet etmiştir. Bizzat kendisinin Hz. Peygamberden duymadığı bir hadisi Ashab-ı Kirâmdan Abdullah b. Üneys'in

bildiğini haber aldı. Bu hadis, üzerinde mazlum hakkı bulunan kimsenin cennete giremeyeceğine dairdi. Câbir bu hadisi Peygamber Efendimizden duyan ilk ağızdan bizzat işitmek istedi. Fakat bu sahabi Şam'a yerleşmişti. Câbir yılmadı. Bir deve satın alarak Medine'den yola çıktı. Bir ay süren uzun bir yolculuktan sonra Şam'a vardı ve hadisi Abdullah b. Üneys'e sorarak öğrendi.

Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetti ve 78 (697) yılında 94 yaşında Medine'de vefat etti. Medine'de en son vefat eden sahabi Câbir b. Abdullah idi.

Allah ondan razı olsun.

HADİSİN AÇIKLAMASI

Bu hadis, Peygamber Efendimizin ümmetine olan şefkat ve merhametinin, onlara bir zarar gelmemesi için ne kadar gayret gösterdiğinin delilidir. Kendilerini ateşe atan pervaneler, bilgisizlik ve idraksizlikleri sebebiyle böyle yapıyor ve helak oluyorlar. Oysa insanoğlu akıl ve idrak sahibidir. Bu vasıflara sahip olmayan hayvanlar gibi hareket etmemesi gerekir. İnsanın içine gireceği ateş cehennemdir. Cehennemden, onun yakıcı ateşinden korunmanın ve kurtulmanın yolu Allah ve Resulü'nün emir ve tavsiyelerine uymak, helal-haram sınırını bilip tanımakla mümkündür. Peygamber Efendimiz, "Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum." derken, size helal ve haramın hudutlarını öğretiyor, insanı cehenneme götüren davranışlardan sizi haberdar ediyorum; buna rağmen siz, nefislerinizin arzusuna uyarak haramlara dalıyor, cehenneme girmenizi gerektirecek işler yapıyorsunuz, demek istiyor.

Gerçekten Kur'an ve Sünnet, hangi amellerin insanı cennete götüreceğini, hangilerinin cehenneme girmeye sebep olacağını çok açık bir şekilde ortaya koymuş, gözler önüne sermiştir. Yanmakta olan bir ateşe cırcır böceklerinin ve pervanelerin gelip düştüğünü, yanıp helak olduğunu nasıl apaçık görüyorsak, cehennemlik ameller de onun kadar apaçık bellidir. Bu yasakları çiğneyenler, günahları ve dünyalık şehvetleri sebebiyle cehennem ateşinde yanacaklardır. Bu, Allah'a ve Peygamberine itaat etmemenin, emirlerine uymamanın sonucudur.

[Nevevî, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri (Tercüme ve şerh: M. Yaşar Kandemir vd.), C 1, s. 571-572; a.g.e, C 1, s. 104-105.]

HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

1. Peygamber Efendimiz ümmetine karşı son derece merhametli ve şefkatlidir. Onun sünnetine uyanlar şefaatine ulaşırlar, karşı gelenler ise kendi nefislerine zulmetmiş olurlar ve cehenneme girerler.

2. İnsanların büyük bir çoğunluğu bilgisizdir. Peygamberler ise insanları uyarmak için gönderilmişlerdir.

3. Uyarıya kulak asmayanlar, helal ve haramı gözetmeyenler, mümin de olsalar cehenneme girerler.

4. Peygamberimizin sünnetleri ve uyarıları ümmetine kıyamete kadar rehberdir.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. İslam dinine ait esaslardan, hükmü sünnet ile belirlenmiş olanlara üç örnek veriniz.

....
....
....

2. Sünnetin evrensel oluşu ne demektir? Açıklayınız.

....
....
....

3. Peygamberlere olan ihtiyac ile ilgili bir ayet ve bir hadis yazınız ve açıklayınız.

....
....
....
....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Model alınan insanla aynîlik/özdeşleşme anlamına gelen "örnek alma" eyleminin zıttı nedir?

A) Taklit

B) Taassup

C) Teşvik

D) Tabiilik

E) Teşri

2. Sünnetin bağlayıcılık esaslarının belirlenmesi oldukça güç konulardan biridir.

Bu hususta bir Müslümanın göstermesi gereken en önemli tavır nedir?

A) Mezhepçilik

B) Samimiyet

C) Bilimsellik

D) Öz güven

E) Affedicilik

3. *"Nerede olursanız olun, daima hakkı, doğruyu söyleyin."*

(Buhârî, Ahkâm, 43.)

Resulullah'ın bu açıklaması onun sünnetinin hangi yönüne işaret eder?

A) Fıkhi yönü

B) Bölgesel oluşu

C) Ailevi yönü

D) Tarihî oluşu

E) Evrensel oluşu

4. "Gerçek şu ki, Allah'ı ve ahiret gününü (korku ve umutla) bekleyen ve O'nu her daim anan kimseler için Allah'ın Elçisi güzel bir ………………….. teşkil eder"

(Ahzâb suresi, 21. Ayet)

Bu ayette boş bırakılan yere hangi kelime yazılmalıdır?

A) Delil

B) Kopya

C) Örneklik

D) İtaat

E) Ciddiyet

5. "De ki, Allah'a ve peygambere ……………. edin. Eğer yüz çevirirlerse muhakkak ki Allah kâfirleri sevmez."

(Âl-i İmrân suresi, 32. ayet.)

Bu ayette boş bırakılan yere aşağıdaki kelimelerden hangisi getirilmelidir?

A) İttiba

B) İtaat

C) İfşaat

D) İbadet

E) İtidal

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. (........) Peygamberimiz (s.a.v.) namazı nasıl kıldıysa biz de öyle kılmalıyız.

2. (........) Efendimizi; giyim kuşamı, binekleri, kullandığı kap kacaklar bakımından da örnek almalıyız.

3. (........) Peygamberimiz (s.a.v.) kabak yemeğini pek severdi. Sünnete bağlılık bu yemeği sevmeyi gerektirir.

4. (........) Sünnete bağlılık; şefkatli, merhametli, bağışlayıcı ve yumuşak huylu olmayı gerektirir.

5. (........) Peygambere (s.a.v.) Kur'an ile birlikte onun bir benzeri olan sünnet de verilmiştir.

6. (........) Peygamberin (s.a.v.) tek görevi Kur'an'ı tebliğ etmektir.

7. (........) Kur'an'da yer almayan konularda sünnete başvurmalıyız.

D. Peygamberimizin sahabilerinden ve hadis ravisi olan Câbir b. Abdullah (r.a.) hakkındaki bilgilerinizi gözden geçirerek aşağıdaki boşluğa yazınız.

....
....
....
....
....

3. ÜNİTE

HADİS TARİHİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Hz. Peygamber devrinde Arap Yarımadası toplumunun okur-yazarlık durumu hakkında bilgi toplayınız.
2. Hadis ilmi İslam eğitim ve bilimine ne oranda katkı sağlamıştır? Araştırınız.
3. Sahabe, Tâbiîn, Tebe-i tâbiîn terimleri hakkında neler biliyorsunuz?
4. Okul kütüphanenizde hangi hadis kitaplarının bulunduğunu araştırınız.
5. Günümüzde Müslümanlar arasında en çok bilinen ve okunan hadis kitapları hangileridir?

1. Peygamber Efendimiz Döneminde Hadis

Muhammedun Resulullah

Peygamberlik hayatı döneminde temel görevi insanlara dini öğretmek olan Peygamber Efendimiz, bu görevini Kur'an-ı Kerim'i okuyarak ve açıklayarak yapmıştır. Ayet bulunmayan konularda ise kendisi tarafından konulan kurallar, yapılan izahlar ve uygulamalarla çözüm üretmiştir.

Allah'ın Resulü bu anlamdaki söz, davranış ve uygulamalarını bizzat öğrenmeleri ve başkalarına da öğretmelerini ashabına tavsiye etmiştir. Nitekim kendisini görmek için Medine'ye gelen ve burada yirmi gün kalan genç sahabi Mâlik b. Huveyris el-Leysî (ö. 74/693) ile arkadaşlarını kabilelerine yolcu ederken *"Şimdi ailelerinize dönüp öğrendiklerinizi onlara da öğretin."*[1] buyurmuştur.

Vedâ Haccı esnasında söylendiği bilinen *"Burada bulunanlar, sözlerimi bulunmayanlara iletsin!"*[2] şeklindeki emri ile *"Sözümü işiten ve işittiği şekilde bir başkasına ulaştıran kişinin Allah yüzünü ak etsin"*[3] anlamındaki hadisinde de buna işaret vardır. Bu emirleri dikkate alan sahabe, Peygamber Efendimiz devrinde ondan aldıkları bilgiyi başkalarına da taşımanın gayreti içinde olmuştur.

Ashab-ı Kirâm Peygamber Efendimiz devrinde hadisleri öğrenme ve başkalarına öğretme konusunda aynı imkâna sahip değildi. Onlardan bir kısmı Resul-i Ekrem'in yanından ayrılmadığı için çok hadis duyma imkânı bulmuş, bir kısmı ise işiyle gücüyle meşgul olmuş ve Efendimizle ancak zaman zaman görüşebilmiştir. Az görüşenler haliyle daha az hadis duymuş ve öğrenmiş, ancak bunlar da eksiklerini diğer sahabilerden öğrenerek telafi etmiştir.

Çok hadis rivayet eden sahabilerden Ebu Hüreyre şöyle der:

"Muhacir kardeşlerimiz pazarda ticaretle, Ensar ise bahçelerinde iş güçle uğraşırken, Ebu Hüreyre karın tokluğuna Peygambere hizmet ediyor, onların bilmediklerine de şahit oluyordu."[4]

Ebu Hüreyre bu sözüyle sahabenin aynı derecede hadis bilgisine sahip olmadığına işaret etmiştir.

Hz. Ömer ise Ensar'dan olan komşusu İtbân b. Mâlik (ö. 50/670) ile ilgili olarak şunu anlatır:

"Ensâr'dan bir komşum ile beraber Benî Ümeyye b. Zeyd yurdunda oturuyordum. Burası, Bu yer Medine'nin Avâlî bölgesinde idi. Resulullah'ın (s.a.v) yanına nöbetleşe gelirdik.

1 Buhârî, İlim, 25.
2 Buhârî, İlim, 9; Müslim, Hac, 446.
3 Tirmizî, İlim, 7.
4 Buhârî, İlim, 42.

Bir gün o gelir, bir gün de ben gelirdim. Ben geldiğim zaman o gün vahiy ve başka ne duyarsam haberini komşuma iletirdim. O da geldiği zaman böyle yapardı.”[5]

Bu örnekler Peygamber Efendimiz devrinde ashabın hadis öğrenme konusundaki gayretlerini göstermektedir.

Ashab-ı Kirâm Peygamber Efendimizden öğrendiği hadisleri kendi aralarında müzakere eder, onları iyiden iyiye öğrenmeye çalışırlardı. Genç sahabilerden Enes b. Mâlik (ö. 93/711) şöyle der:

“Biz Peygamber Efendimizin yanında bulunur ve ondan hadis öğrenirdik. Onun yanından ayrıldığımızda da o hadisleri iyice belleyinceye kadar kendi aramızda müzakere ederdik.”[6]

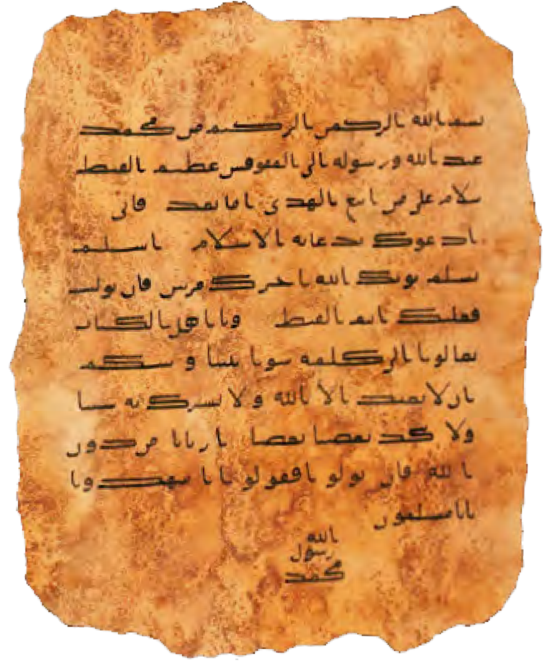
Özellikle İslam’ın ilk dönemlerinde yazı çok yaygın olmadığı ve ashabın büyük bir kısmı okuma yazma bilmediği için Peygamber Efendimiz Kur'an-ı Kerim’i yazı bilen vahiy katiplerine yazdırmış, hadislerin ezberlenmesini istemiş; ancak onların yazılmasına müsaade etmemiştir. Okur yazar sahabiler çoğaldıktan ve yazı da yaygınlaştıktan sonra hadislerin yazılmasını serbest bırakmış, zaman zaman bizzat kendisi de yazım için emir vermiştir.

Nitekim Mekke’nin fethi esnasında Yemenli sahabi Ebu Şâh, Efendimizden dinlediği bir hutbeyi kendisine yazmasını istemiş, Allah’ın Resulü de *“Bu hutbeyi yazıp Ebu Şâh’a verin!”*[7] buyurarak onun arzusunu yerine getirmiştir.

Genç sahabilerden Abdullah b. Amr b. Âs (ö. 65/684) ise hadis yazmak için Efendimizden izin istemiş,[8] izin verilmesi üzerine duyduğu hadisleri yazarak es-Sahîfetü’s-Sâdıka isimli bir nüshada bir araya getirmiştir.[9]

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz döneminde hadis müzakere işi daha çok Mescid-i Nebevî’de bulunan Suffe’de yapılırdı. Suffe, mescid inşa edildikten sonra ilimle meşgul olmak isteyenler için ayrılan bir yerdi. Kalacak yeri olmayanlar burada geceler, ilimle meşgul olmak isteyenler de bunlara katılırdı. Suffe’de Kur’an, akaid ve yazı öğretimi yanında hadis müzakereleri yapılırdı. Bir kısmı devamlı, bir kısmı da geçici olarak burada kalan sahabilere "Ashab-ı Suffe" ismi verilmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد
عبد الله ورسوله الى المقوقس عظيم القبط
سلام على من اتبع الهدى اما بعد فانى
ادعوك بدعاية الاسلام اسلم
تسلم يوتك الله اجرك مرتين فان توليت
فعليك اثم القبط ويا اهل الكتاب
تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم
الا نعبد الا الله ولا نشرك به شيا
ولا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون
الله فان تولوا فقولوا اشهدوا
بانا مسلمون
الله
رسول
محمد

Hz. Peygamberin Mısır Mukavkıs’ına gönderdiği mektup.

(Hattat Ali Hüsrevoğlu tarafından özel olarak hazırlanan eskitme kağıda İstinsah edilmiştir.)

(Muhammed Hamidullah, el-Vesaiku’s- siyasiyye, s:.137 Beyrut, 1985)

5 Buhârî, İlim, 27.
6 Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi’ li-ahlakı’r-râvî ve âdâbi’s-sâmi’, C 1, s. 363-364.
7 Buhârî, Lukata, 7; Müslim, Hac, 447, 448.
8 Ebu Dâvûd, İlim, 3.
9 Dârimî, Mukaddime, 43; Muhammed Mustafa el-A’zamî, İlk Devir Hadis Edebiyatı, s. 43.

Peygamber Efendimizin devlet başkanı olarak yazdırdığı birçok belge ile bunların içeriği hadis olarak nakledilmiş ve hadis kitaplarına girmiştir. Medine devlet anayasası, nüfus sayımı sonuçları, diplomatik yazışmalar, İslam'a davet mektupları, valiler ve komutanlarla yapılan yazışmalar, anlaşma metinleri, alım satım belgeleri, zekât ve vergilerin miktarı ile ilgili bilgilendirme yazıları, beratlar (emannâme) ve istek üzerine verilen belgeler bunlar arasında yer almaktadır.[10]

2. Sahabe Döneminde Hadis

KONUŞALIM

Ashabın Resulullah'ın huzurunda nasıl durduğundan ve onu dinlediğinden bahseden kaynaklar "Sanki başlarının üzerinde kuş varmışçasına hareketsiz dururlardı." ifadesini kullanırlar. Onların bu davranışının bize ne anlattığı üzerinde konuşalım.

BİLGİ KUTUSU

Peygamber Efendimiz ile uzun zaman bir arada bulunan birçok sahabi, hadislerin naklinde hata etme veya olduğu gibi rivayet edememe endişesiyle fazla hadis nakletmemişlerdir. (Muhammed Acâc el-Hatîb, es-Sünne Kable't-Tedvîn, s. 92 vd.) Bununla birlikte 1000 civarında sahabinin Efendimizden hadis naklettiği, bunlardan 52 kişinin hadisleri aynı zamanda yazdığı bilinmektedir. Hadis nakleden ravilerden 125 kadarı hanım sahabidir.

(Muhammed Mustafa el-A'zamî, İlk Devir Hadis Edebiyatı, s. 34 vd.)

Peygamber Efendimizin 11 (632) yılında vefatıyla başlayan ve 110 (728) yılında son sahabinin vefat etmesiyle biten zaman dilimine **Sahabe Dönemi** denir.[11]

Sahabe; Peygamber Efendimiz devrinde Allah'ın Resulünü örnek alarak yaşar, bilmediklerini ondan sorarak öğrenir, karşısına çıkan problemleri onun rehberliğinde çözerdi. Resul-i Ekrem'in vefatıyla birlikte artık canlı rehber kalmamış, bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'de yer almayan meselelerin çözümü için artık hadise ve sünnete başvurma ihtiyacı doğmuştur. Bunun yanında Peygamber Efendimize iman eden, ancak onu görme şerefine erişemeyen yeni Müslümanlar onun sözleri, davranışları, emirleri, yasakları, ahlakı, şemâili ve hayatı ile ilgili bilgilerin izini sürmeye başlamış; bunları öğrenmek için de ashab-ı kirâma müracaat etmişlerdir. Bu hususlar sahabe döneminde hadis ve sünnetin araştırılmasına ve tespit edilip not edilmesine önemli katkı sağlamıştır.

Peygamber Efendimize saygı konusunda son derece titiz davranan sahabe, aynı titizliği ondan nakledilen hadisler konusunda da göstermiştir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi halîfe sahabiler, özellikle hukukî ve idarî konularla ilgili bir kısım hadisleri kabul etmek için şahit istemiş veya yemin verdirmişlerdir.[12] Ancak örneği az olan bu uygulamalar prensip olarak yaygın biçimde kullanılmamış, ihtiyaç duyuldukça bu yola başvurulmuştur.

10 Muhammed Hamidullah, el-Vesâiku's-siyâsiyye, s. 43 vd.
11 İsmail Lütfi Çakan, Hadis Usulü, s. 72-73.
12 Muvattâ, Ferâiz, 4; Ayrıca bk. Müslim, Âdâb, 36-37; İbn Mâce, İkâme, 193.

Peygamber Efendimizden sonraki dönemde hadis yazmaya ve yazdıklarını toplamaya ilk teşebbüs eden halifeler Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer olmuştur. Hz. Ebu Bekir 500 civarında hadisi bir nüshada toplamıştır. Hz. Ömer ise hadisleri yazıp yazmama konusunda tereddüt etmiş, bu konuyu önde gelen sahabilerle istişare etmiş, onların uygun görmesi üzerine yazmaya karar vermiş, ancak her iki halife de sonradan bu işten vazgeçmiştir.[13] Onların hadisleri yazmaktan vazgeçmelerinin iki temel sebebi vardır. Biri hadisleri Peygamber Efendimizin ağzından çıktığı şekilde nakledememe korkusudur. Diğeri de fetihlerle genişleyen İslam dünyasında yeni Müslüman olanların Kur'an okumayı öğrenmeden hadisle meşgul olmaya yönelecekleri endişesidir.[14]

DÜŞÜNELİM

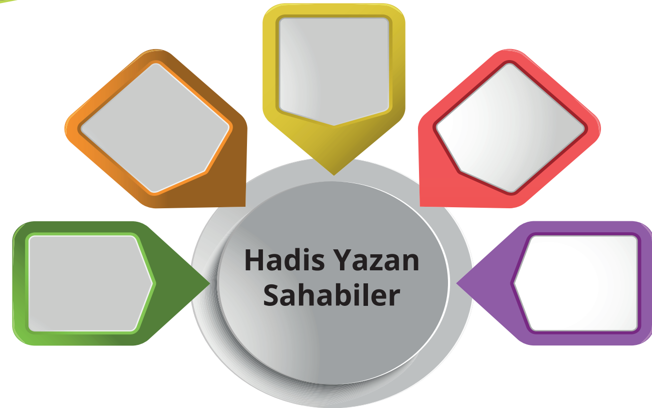
Sahabe, hadisleri ve diğer ilimleri sadece bilgi edinmek için değil, davranışlarını düzeltmek ve onları hayatlarına uygulamak için öğrenirlerdi. Ünlü tâbiî Ebu Abdurrahman es-Sülemî (ö. 73/692) şunu nakleder: "Bize Kur'an'ı okutup öğreten sahabi hocalarımız şunu anlattılar: Onlar Resulullah'tan on ayet öğrendiklerinde önce bunlarda var olan bilgiyi öğrenip bunları hayatlarına uygular, sonra diğer ayetlere geçerlerdi. Biz ilimle ameli birlikte öğrendik derlerdi."

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 5, s. 410.)

Sahabenin yukarıda anlatılan tutumunu, bilginin amele dönüşmesi ve amele dönüşen bilginin muhafazası bakımından düşününüz.

Hadis yazan sahabilerden Sa'd b. Ubâde (ö. 14/695?), Ali b. Ebu Tâlib (ö. 40/660), Ebu Hüreyre (ö. 58/678), Semüre b. Cündeb (ö. 60/680), Abdullah b. Amr b. Âs (ö. 65/684), Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687), Abdullah b. Ömer b. Hattâb (ö. 73/692) ve Câbir b. Abdullah (ö. 78/697) derledikleri hadisleri es-Sahîfe ismi verilen küçük çaplı not defterlerine kaydetmiş, bu notlardaki hadisler sözlü veya yazılı olarak talebelere, bunlar yoluyla da sonraki dönemin büyük kitaplarına intikal etmiştir. Fakat bu notlar zaman içinde çeşitli sebeplerle kaybolmuştur.[15]

YAZALIM

Yukarıda boş bırakılan yerlere hadis yazdığını bildiğiniz sahabi isimlerini yazınız.

13 Hatîb el-Bağdâdî, Takyîdü'l-İlm, s. 49-50.
14 Zehebî, Tezkiretü'l-Huffâz, C 1 s. 5-6-7.
15 Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi, s. 41-68.

صورة الصفحة الأولى من المخطوطة

Hemmâm b. Münebbih Sahîfesi'nin Berlin'de bulunan yazma nüshasının ilk sayfası

ARAŞTIRALIM

Sahabe Dönemi'nde hadislerin daha çok şifâhî/sözlü olarak nakledilmiş olmasının nedenlerini araştırınız.

Ebu Hüreyre'nin **es-Sahîfetü's-Sahiha** ismiyle bilinen ve talebelerinden Hemmâm b. Münebbih (ö. 101/718) tarafından nakledilen derlemesi, orijinal olarak günümüze kadar gelmiş ve yayımlanmıştır. İçinde 138 hadis bulunan bu sahîfenin Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfesi adıyla Türkçe'ye de birkaç tercümesi yapılmıştır. **Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfesi**'nden anlaşıldığına göre sahabe döneminde yazılan hadisler ve bunlardan oluşturulan metinler, herhangi bir sisteme göre tasnif edilmemiş, konu gözetilmeden alt alta yazılmıştır.[16]

Sahabe Dönemi'nde hadis yazanlar bulunmakla birlikte, hadisler yazılı olmaktan çok şifâhî/sözlü olarak öğrenilip nakledilmiştir. Hadis yazan sahabiler yazdıklarını sonraki nesillere bir metin bırakmak maksadıyla değil, ezberlenen hadisleri kolayca müzakere etmek ve unutmamak için yazmışlardır. Abdullah b. Amr b. Âs'ın "Ben Resulullah'tan işittiğim her şeyi ezberlemek amacıyla yazıyorum."[17] şeklindeki ifadesi bunu göstermektedir.

Sahabe Peygamber Efendimizden naklettiği hadislerin hepsini bizzat kendisinden duymuş ve öğrenmiş değildir. Onlar kendi aralarında yaptıkları müzakereler esnasında birbirlerinden çok hadis duymuş ve bunları nakletmişlerdir. Berâ' b. Âzib (ö. 71/690) bu konuda şunu söyler:

"Biz bütün hadisleri bizzat Peygamber Efendimizden işitmiş değiliz. Onların birçoklarını bize diğer sahabi arkadaşlarımız nakletmiştir."[18]

Dört halife devrinde gerçekleşen fetihlerle İslam coğrafyasının sınırları doğuda Hindistan'a, kuzeyde Orta Asya ve Kafkaslara, batıda ise Atlas Okyanusuna dayanmıştır. Buraları fetheden sahabilerden bir kısmı vardıkları bölgelere yerleşmiş, bildikleri hadisleri buralarda nakletmiş, bundan hareketle çevrelerinde önemli ilmî faaliyetler gerçekleşmiştir.[19]

16 Muhammed Hamidullah, Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfesi, s. 75
17 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s.162; Ayrıca bk. Ebu Dâvûd, İlim, 3.
18 Hâkim en-Nisâbûrî, Ma'rifetü Ulûmi'l-hadis, s. 130.
19 Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi, s. 84

3. Tâbiîn Döneminde Hadis

Tâbiî sözcüğünün çoğulu olan **Tâbiîn**, sahabeden herhangi biriyle mü'min olarak görüşüp ondan ilim alan ve iman üzere ölen kimselere denilmektedir.

Tâbiîn dönemi, hicretin 180. (796) senesine kadar devam eder. Tâbiîn nesli yaş durumlarına göre gruplara ayrılır. Âlimler bu grupları Büyük Tâbiîler, Orta Yaşlı Tâbiîler ve Küçük (Genç) Tâbiîler şeklinde isimlendirmişlerdir.[20]

Sahabenin dizinin dibinde yetişen ve hadisi onlardan öğrenen Tâbiîn Dönemi'nde hadis ilmi açısından önemli gelişmeler olmuştur. Özellikle hicri 40-50 (660-670) yıllarından itibaren hadisleri ezberleme ve nakletme yanında, onları yazıya geçirerek kayıt altına alma faaliyetleri artmış ve hızlı bir şekilde yayılmıştır. Aynı tarihlerde art niyetli bazı kimseler çeşitli sebeplerle hadis uydurmaya başlamış,[21] bundan dolayı hadis rivayeti ile yakından ilgilenen sahabi ve tâbiîler, kendilerine ulaşan hadislerin Peygamber Efendimizden gelip gelmediğini araştırmaya ve sened sormaya başlamışlardır. Bu konudaki titizliğiyle ön plana çıkan meşhur tâbiî Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/728) bir sözünde özetle şöyle der:

"Önceleri sened sorulmuyordu. Ancak fitne ortaya çıkınca 'ravilerinizin ismini bize söyleyin' denmeye başlandı. Bundan sonra sünnet yolunda yürüyenlerin hadisleri alındı, bid'at ehlinin rivayetleri ise terk edildi."[22]

BİLGİ KUTUSU

Peygamber Efendimiz döneminde hayatta bulunup ona iman eden, ancak kendisiyle görüşerek sahabi olma şerefine erişemeyen kişilere muhadram denir. Muhadramlar da özellikle ravi olarak tâbiînden sayılırlar.

(Mehmet Efendioğlu, "Muhadramûn", DİA, C 30, s. 395.)

TARTIŞALIM

Rihlenin ilmî gelişme açısından sağladığı faydaları tartışınız.

ARAŞTIRALIM

Sahabe ve Tâbiîn Dönemi hadis faaliyetlerinde sözü geçen nüsha, sahîfe, kitâb ve risâle ile neyin kastedildiğini araştırınız.

Tâbiîn Dönemi'nin hadis ilmi açısından en önemli faaliyetlerinden biri **Rihle**'dir. Rihle, hadis öğrenmek ve raviler hakkında bilgi edinmek maksadıyla çıkılan ilmî seyahatlerdir. Bu seyahatler ilk olarak sahabeden bazı şahısların kişisel uygulamasıyla başlamış, Tâbiîn Dönemi'nde hızla yayılmış ve hadis ilminin temel unsuru haline gelmiştir.[23] Tâbiîn âlimleri rihle sayesinde, İslam dünyasının çok farklı bölgelerine dağılmış olan ashabın bulundukları yerler-

20 İsmail Lütfi Çakan, Hadis Usulü, s. 77-78.
21 Mehmet Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 28-29.
22 Müslim, Mukaddime, 5; Dârimî, Mukaddime, 38.
23 Ali Yardım, Hadis, C 1, s. 137 vd.

de naklettikleri hadisleri öğrenmiş, kayda geçirmiş ve kaybolmasını önlemiştir.[24] Rihle aynı zamanda hadislerin tedvîn ve tasnif edilmesi faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

4. Hadislerin Tedvini ve Tasnifi

4.1. Hadis Kaynaklarının Tedvin ve Tasnifi

Sahabe Dönemi'nde bazı sahabilerin ya da onlardan hadis öğrenen bir kısım tâbiîlerin hadisleri ezberlediklerini ve onları sahîfelere yazdıklarını biliyoruz. Bu hadis metinlerinin belli bir sınıflandırmaya tabi tutulmadan yazılıp derlenmesine **Tedvin** denir.

Hadisle meşgul olan sahabi ve tâbiîler başlangıçta hadisleri ezberlemiş, ezberledikleri hadisleri korumak, unutmamak ve müzakere etmek için onları yazmışlardır. Ancak bu konuda herkes müstakil hareket etmiş, başkalarının ezberinde ve yazılı olarak elinde bulunan hadisleri derlemek yani tedvin etmek için faaliyette bulunan olmamıştır.[25]

Tedvin faaliyeti ilk olarak Sahabe Dönemi'nin ikinci yarısında, hicri 60 (680) yılından sonraki tarihlerde başlamıştır. Bu faaliyeti ilk başlatan da Emevî Devletinin Mısır Valisi Abdülaziz b. Mervân'dır (ö. 86/705). Kendisi de hadisle meşgul olan ve tedvin işine kişisel bir gayretle başlayan Abdülaziz b. Mervân, Ebu Hüreyre başta olmak üzere bazı sahabilerden nakledilen hadisleri tedvin etmek için harekete geçmiş,[26] ancak bu işi sonuçlandıramadan vefat etmiştir.

Abdülaziz b. Mervân'ın yarıda bıraktığı tedvin çalışması hicri 99-101 (717-719) yılları arasında Emevî Devletini yöneten oğlu Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/719) tarafından devletin resmî bir faaliyeti olarak gerçekleştirilmiştir. Hilâfet makamına geçen Ömer b. Abdülaziz sahabenin artık hayattan çekildiğini, hadisi onlardan alan tâbiîlerin de birer birer vefat etmekte olduğunu görünce hadislerin kaybolacağı endişesine kapılmış, bundan dolayı tedvin konusuna ciddi bir şekilde eğilmiştir. Amacını gerçekleştirmek için bazı âlimleri Şam'a davet etmiş, bir kısmıyla da doğrudan veya valileri aracılığı ile yazışarak onlardan faydalanmıştır. Ömer b. Abdülaziz devrin Medine Valisi Ebu Bekir b. Muhammed b. Hazm'a (ö. 120/738) ve diğer şehirlerin valileri ile âlimlerine tedvini emreden şu mektubu göndermişti:

"Resulullah'ın hadislerini, sünnetlerini araştır ve yaz! Zira ben, bunları bilen âlimlerin ölüp gitmesiyle ilmin kaybolmasından korkuyorum."[27]

Bu talimata dayanarak valiler ve âlimler hadislerin tedvini için önemli çalışmalar yapmış, ancak İbn Şihâb ez-Zührî'nin (ö. 124/742) bu işin yürütülmesi ve sonuçlanmasına sağladığı katkı hepsini gölgede bırakmıştır. İşin bir nevi yöneticisi olan Zührî, tedvin edilen hadisleri defterler halinde halifeye vermiş, halife de bunları ülkenin değişik merkezlerine gönderip yöneticilerin, ilim ehlinin ve halkın istifadesine sunmuştur.[28]

24 Hatîb el-Bağdâdî, er-Rihle fî Talebi'l-Hadis, s. 127 vd.
25 Mehmet Efendioğlu, Tedvin, DİA, C 40, s. 267-268.
26 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, C 7, s. 448.
27 Buhârî, İlim, 34.
28 Mehmet Efendioğlu, Tedvin, DİA, C 40, s. 268.

Tedvin öncesi dönemde sahabe ve tâbiîn âlimleri özellikle Peygamber Efendimizin kavli/sözlü hadislerini ezberleyip yazarken, tedvin esnasında Zührî'nin yönlendirmesiyle fiilî sünnetler de kaydedilmiştir. Bunlara ayrıca sahabe sözleri ve fetvâları ilâve edilmiş, bundan dolayı yazılı malzeme çoğalmıştır.[29]

Zührî'nin talebesi Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153/770) hocası ile ilgili olarak aktardığı şu bilgi bu dönemdeki yazılı malzeme hakkında fikir vermektedir:

"Biz Zührî'den çok hadis öğrendiğimizi zannederdik... Ancak sonradan kendisine ait kitapların yüklerle taşındığını gördük ve ondan öğrendiklerimizin ne kadar az olduğunu anladık."[30]

Hicri 2. (8) asrın ilk yarısında tedvinin yaygınlaşması sonucu hemen hemen bütün hadisler kayıt altına alınmış, hadis kaydeden âlimlerin çoğu derlediği hadisleri kendisine ait bir cüzde toplamıştır.[31]

Tedvin döneminde hadisler belli bir sınıflandırmaya tâbi tutulmadan karışık bir şekilde bir araya getirildiği için, kitaplardaki hadisleri bulmak ve onlardan yararlanmak çok zordu. Bundan dolayı hicri 130-140 (767) yılları civarında hadislerin tasnifine geçilmiştir. Hadisleri ve hadisle ilgili bilgileri belli bir esasa göre düzenlemeye **Tasnif**, tasnif yoluyla meydana getirilen eserlere ise **Musannef** adı verilir.

Tasnif döneminde ilk eser veren âlimlerden bir kısmı hadisleri konularına göre sıralarken, diğer bir kısmı hadislerin ilk ravileri olan sahabileri esas almış ve her sahabinin rivayetlerini toplayan kitaplar yazmışlardır. Konularına göre yazılan kitaplara **Câmi', Sünen, Musannef, Muvatta'** ve **Âsâr** gibi isimler verilmiştir.

Bunlardan Câmi'ler, dinin bütün yönleri ile ilgili konuların tamamını kapsar. Sünenler, fıkıh ilminin konuları esas alınarak bölümlere ayrılan hadis kitaplarıdır. Sünen türü kitaplardaki hadisler çoğunlukla ibadetler, muamelat ve işlenen

İNCELEYELİM

Sınıfa; konularına göre yazılmış musannef, câmi' veya sünen türü bir eser ile sahabi ravilere göre kaleme alınmış müsned türü bir eser getirip içeriklerini inceleyiniz.

PAYLAŞALIM

Hadis ilminde bir müellifin, şartlarına uyduğu halde kitabına almadığı hadislerin derlendiği eserler için "Müstedrek" kavramı kullanılır.

(İbrahim Hatiboğlu, 'Müstedrek', DİA, C 32, s. 133.)

Okul kütüphanenizden ya da İnternet imkânlarını kullanarak müstedrek türünde yazılmış hadis eserlerinden en meşhur olanı hakkında bilgi toplayınız. Edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hadislerin Konularına Göre

Hadislerin Ravilerine Göre

TASNİF

29 Mehmet Yaşar Kandemir, Hadis, DİA, C 16, s. 32.
30 Zehebî, Tezkiretü'l-Huffâz, C 1, s. 112.
31 Muhammed Mustafa el-A'zamî, İlk Devir Hadis Edebiyatı, s. 70 vd.

suçlara verilecek cezalarla ilgilidir. Bazen de ahlak konusuyla ilgili hadislere de yer verilmiştir. Sünenlerde genellikle, Hz. Peygamber'in 'merfu' adı verilen rivayetleri bulunur. Musannefler ise sünenlerin muhtevasına sahabe ve tabiunun söz ve fillerinin ilavesiyle meydana getirilmiş eserlerdir. Muvatta' ve Âsârlarda konu ve hadis sayısı bunlara göre daha azdır. Tasnif döneminden günümüze ulaşan en eski derleme Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153/770) el-Câmi' isimli eseridir.

ARAŞTIRALIM

Hadisleri konularına göre sıralayan ilk eserin kim tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tasnif döneminden günümüze ulaşan en eski hadis mecmuası, Zührî'nin talebelerinden olan Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153/770) el-Câmi' isimli eseridir. Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) el-Muvatta'ı ile Hanefî mezhebinin iki meşhur âlimi İmam Ebu Yûsuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'in (ö. 189/805) el-Âsâr isimli kitapları da günümüze ulaşan ilk tasnif dönemi eserleridir.

Konularına göre tasnif edilen eserlerde hadisler Kitâbü'l-imân (İman bölümü), Kitâbü'l-ilm (İlim bölümü) ve Kitâbü's-salât (Namaz bölümü) gibi bölümler halinde sıralanmıştır. Bu bölümler kendi içinde "bab" adı verilen konu başlıklarına ayrılmış ve her başlık altında ilgili hadisler kaydedilmiştir.

Sahabi ravilere göre sınıflandırılarak yazılan hadis kitaplarına **Müsned** ve **Mu'cem** gibi adlar verilmiştir. Müsned ve Mu'cemlerde hadisler Ehâdîsü Ebî Bekr (Hz. Ebu Bekir'in hadisleri), Ehâdîsü Ömer (Hz. Ömer'in hadisleri) ve Ehâdîsü Osman (Hz. Osman'ın hadisleri) şeklinde açılan başlıklar altında konu gözetilmeksizin sıralanmıştır. Sahabi ravilerin sıralaması müsnedlerde karışık, mu'cemlerde alfabetiktir.

YAZALIM

Konularına göre yazılmış hadis kitaplarına verilen isimleri şemaya yazınız.

BİLİYOR MUSUNUZ?

"Müsned" kavramı Hadis ilminde hem hadis çeşitlerinden birini hem de bir kitap türünü ifade etmek için kullanılan çift yönlü bir kavramdır.

"Hadis edebiyatında müsned, her bir sahabinin ya da sonraki bir şahsın rivayet ettiği hadisleri sıhhat derecesine veya konularına bakılmaksızın rivayet edenin adı altında bir araya getiren kitap anlamında 'ale'r-rical' tasnif sisteminin bir türüdür."

(İbrahim Hatiboğlu, Müsned DİA, C 32, s. 99-101.)

4.2. Kütüb-i Sitte ve Musannifleri

Hicri 2. (8) asrın ortalarına doğru başlayan tasnif faaliyeti çok hızlı bir şekilde gelişmiş, 3. (9) asırda bütün hadislerin bir araya getirilmesi, hadisle meşgul olanların çoğalması ve büyük muhaddislerin yetişmesiyle zirveye ulaşmıştır. Bütün hadislere ulaşma imkânının ortaya çıktığı bu asırda bazı âlimler hadisler üzerinde ciddi araştırmalar yapmış, bu konuda uzmanlaşmış ve sahih rivayetleri içeren, ayrıca herkes tarafından kabul gören hadis eserleri meydana getirmişlerdir. Bunların en itibar edilenleri sonradan Kütüb-i Sitte (altı temel hadis kitabı) adıyla meşhur olan eserlerdir. Kütüb-i Sitte ve müelliflerini temel özellikleriyle şu şekilde tanıtabiliriz:

Buhârî ve el-Câmiu's-Sahih'i

Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, hicri 194 (810) yılında Buhara'da doğmuştur.

Genç yaştan itibaren ilmî seyahatlere başlamış, Mekke ve Medine başta olmak üzere Bağdat, Basra, Kûfe, Şam ve Mısır gibi önemli ilim merkezlerini dolaşarak devrin en meşhur muhaddisleri ile görüşmüş ve onlardan hadis okumuştur.

Buhârî'nin Semerkant'taki türbesi

Hocalarının sayısı 1000'in üzerinde gösterilmekte, talebe sayısı ise 10.000'lerle ifade edilmektedir. Müslim ve Tirmizî gibi Kütüb-i Sitte müelliflerinin bir kısmı talebeleri arasında yer alır.

256 (870) yılında Semerkand'a bağlı Hartenk'te vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.

Buhârî hadis ilminde eşsiz bir otoritedir. O, sadece sahih hadisleri bir araya getirmeye çalışan ilk kişidir. On altı yılda tamamladığı el-Câmiu's-Sahih'ini devrinin hadis otoritelerinin incelemesine sunmuş ve onların hem takdirini ve hem de onayını almıştır. Eser İslam dünyasında ilim ehli tarafından Kur'an-ı Kerim'den sonra en sahih kitap kabul edilmiştir.[32]

32 Muhammed Mustafa el-A'zamî, Buhârî, DİA, C 6, s. 368-372.

Buhârî'nin ilim yolculukları.

Müslim ve el-Câmiu's-Sahih'i

Hicri 206 (821) yılında Nişabur'da doğan Müslim'in tam adı Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî'dir.

On iki yaşından itibaren hadis öğrenmeye başlamış ve Belh, Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Bağdad ve Mısır gibi yerleri dolaşarak meşhur hocalardan istifade etmiştir. Buhârî ve Ahmed b. Hanbel hocaları arasında yer alır.

Hicri 261 (875) yılında memleketi olan Nişabur'da vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.

Müslim, hocası Buhârî gibi sadece sahih hadis toplamak için gayret etmiş bir muhaddistir. On beş yılda tamamladığı es-Sahih'ini devrin bazı ünlü muhaddislerine okumuş, onların da onaylarını ve takdirlerini almıştır.[33]

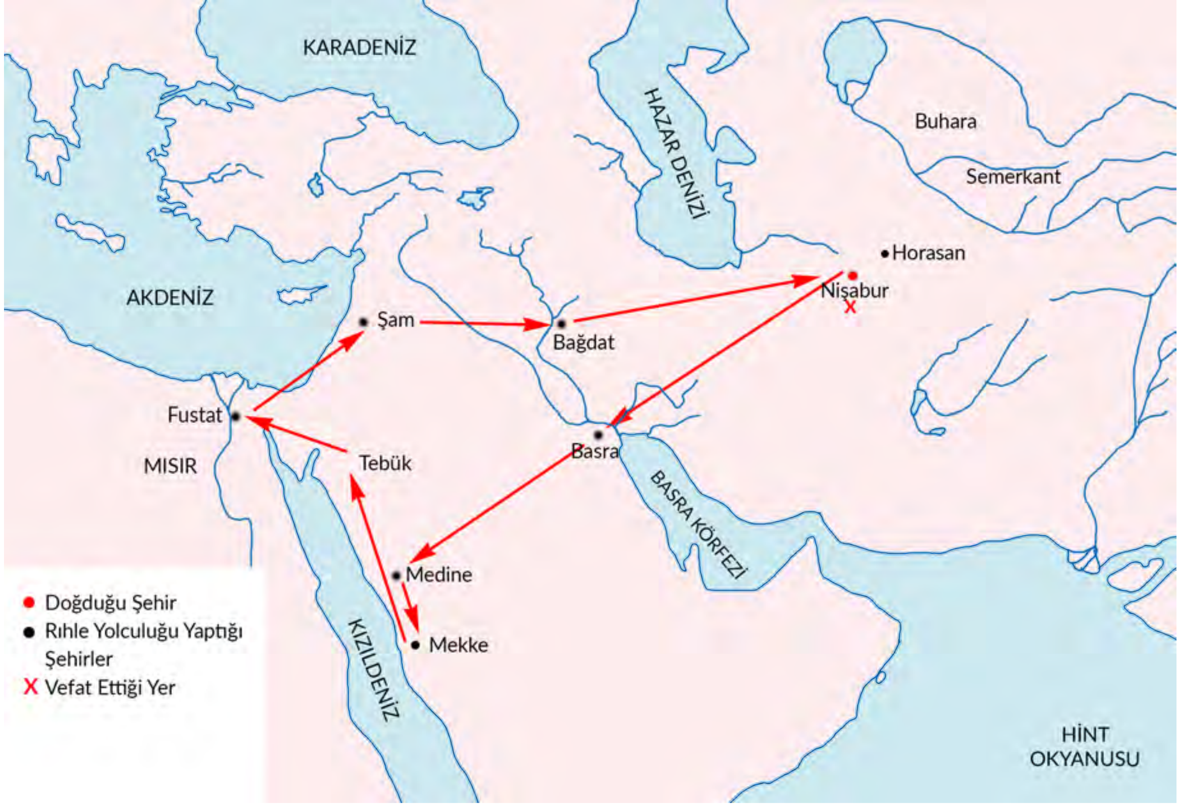
BİLGİ KUTUSU

Kütüb-i Sitte'nin ilk iki kitabı olan Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri, sadece sahih hadis derlemek maksadıyla kaleme alındıkları ve müellifleri bu konuda çok titiz davrandıkları için Sahihân veya Sahihayn (sadece sahih hadis ihtiva eden iki eser) ismiyle meşhur olmuştur. Aynı şekilde iki müellif Buhârî ve Müslim'e de Şeyhân veya Şeyhayn (iki büyük hadis âlimi) ismi verilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Hem Sahih-i Buhârî hem de Sahih-i Müslim'de yer alan hadisler Kur'an-ı Kerim'den sonra en sahih metinler kabul edilmiş ve bunlar özel olarak "Müttefekun aleyh" (Buhârî ve Müslim'in üzerinde ittifak ettiği hadis) şeklinde isimlendirilmiştir.

33 Mehmet Yaşar Kandemir, Müslim b. Haccâc, DİA, C 32, s. 93-94.

Müslim'in ilim yolculukları.

Tirmizî ve es-Sünen'i

Ebu Îsâ Muhammed b. Îsa et-Tirmizî 209 (824) yılında Orta Asya'da bulunan Tirmiz şehrinde doğmuştur.

Tirmizî'nin ilim yolculukları.

Memleketinde aldığı ilk eğitiminden sonra Horasan, Irak, Hicaz gibi bölgeleri dolaşmış ve burada görüştüğü âlimlerden hadis okumuştur. Hocaları arasında Kütüb-i Sitte müelliflerinden Buhârî ve Müslim gibi muhaddisler bulunmaktadır. Pek çok talebe de yetiştirmiş olan Tirmizî, 279 (892) yılında Tirmiz'e bağlı Buğ köyünde vefat etmiştir.

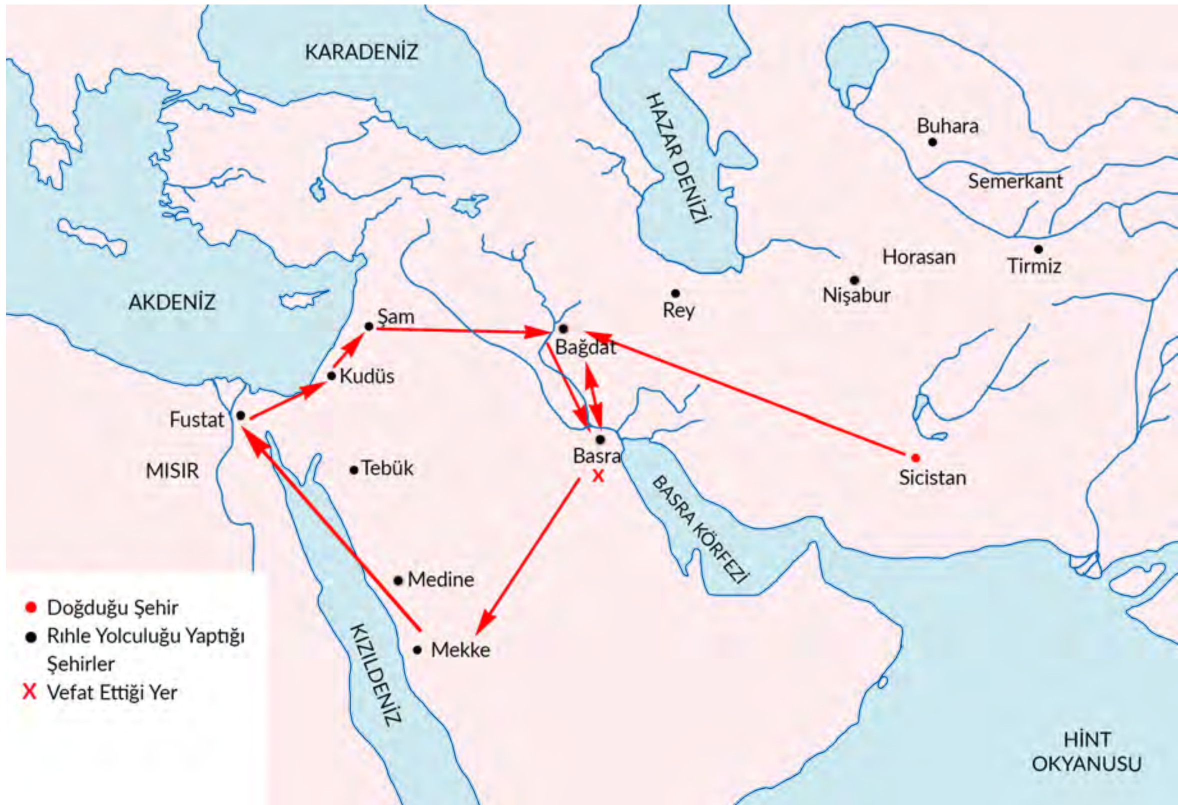
Tirmizî, bazı kimseler tarafından el-Câmi', bazılarınca da es-Sünen olarak isimlendirilen eserini tamamladıktan sonra onu değerlendirmeleri için devrinin önemli bir kısım âlimlerine sunmuş, neticede hem kendisi hem de eseri takdir görmüştür. Tirmizî'nin hadis kabul şartlarını dikkate alan bazı âlimler, eserinin Buhârî ve Müslim'in eserlerinden sonra üçüncü sırada gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir.[34]

Ebu Dâvûd ve es-Sünen'i

Ebu Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî 202 (817) yılında Sicistan'da doğmuştur.

Genç yaşından itibaren ilmî seyahatlere başlamış ve çoğu Buhârî ve Müslim'in de hocası olan Ali b. Medînî ve Ahmed b. Hanbel gibi ünlü muhaddislerden hadis dinlemiştir. Hadis aldığı hocalarının 300 civarında olduğu belirtilmektedir. Tanınmış talebeleri arasında Tirmizî ve benzeri muhaddisler vardır. 275 (889) yılında Basra'da vefat etmiştir.

Ebu Dâvûd es-Sünen'ini uzun süren ilmî seyahatleri esnasında topladığı hadislerden seçmek suretiyle meydana getirmiştir. Yirmi yılda tamamlanan eser hocası Ahmed b. Hanbel tarafından takdir edilmiştir.[35]

Ebu Dâvûd'un ilim yolculukları.

34 Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi, s. 247-249.
35 İsmail Lütfi Çakan, Hadis Edebiyatı, s. 108

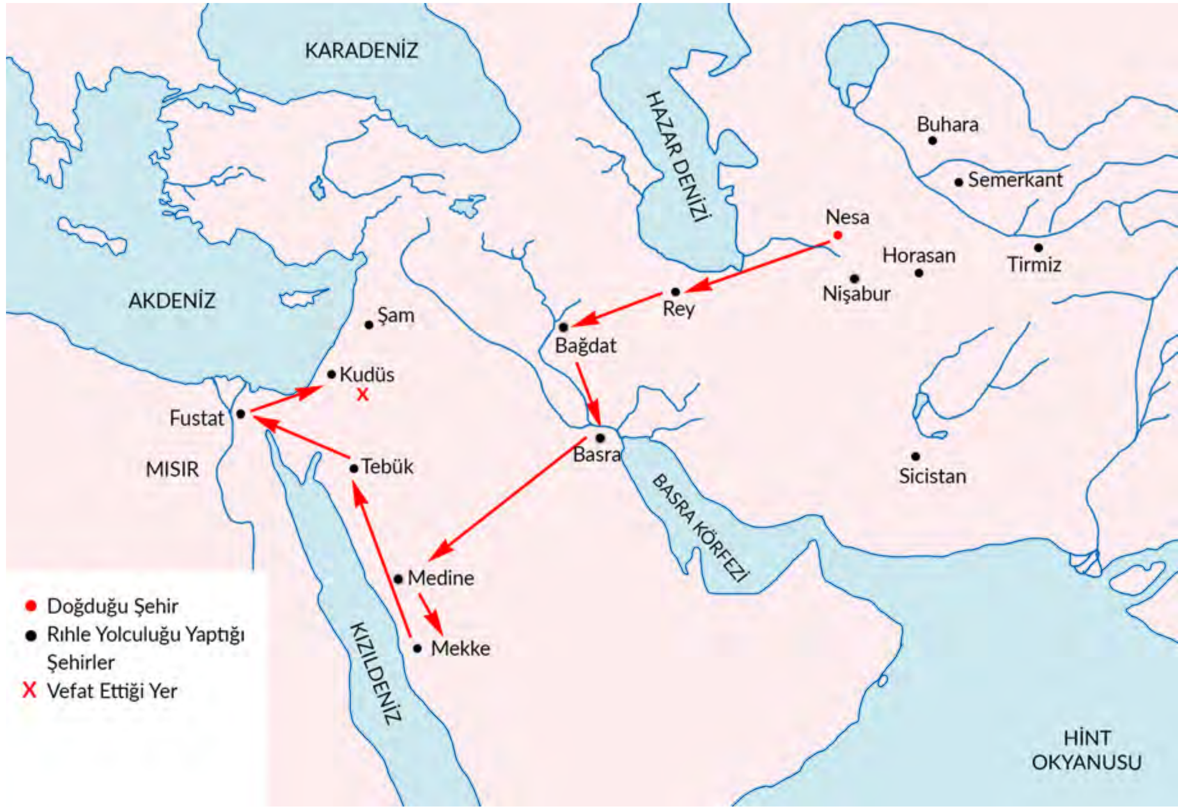
Nesâî ve es-Sünen'i

Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî aslen Horasanlı olup 215 (830) yılında Nesâ'da doğmuştur.

On beş yaşında iken ilim tahsiline başlamış, Hicaz, Irak, Cezîre ve Şam gibi bölgeleri dolaşmış, buralarda birçok ünlü muhaddisten hadis dinlemiş, sonunda Mısır'a yerleşmiştir.

Birçok meşhur talebesi bulunan Nesâî, hicri 303 (915) yılında Filistin'e gelmiş, Remle'de vefat etmiş ve Kudüs'te defnedilmiştir.

Nesâî es-Sünen adlı eserinde, hadis seçiminde oldukça titiz davranmış, hadislerin kabulünde ağır şartlar ileri sürmüştür. Hadislerinin güvenilirliği Sahih-i Müslim hadislerinin düzeyine yakındır.[36]

Nesâî'nin ilim yolculukları.

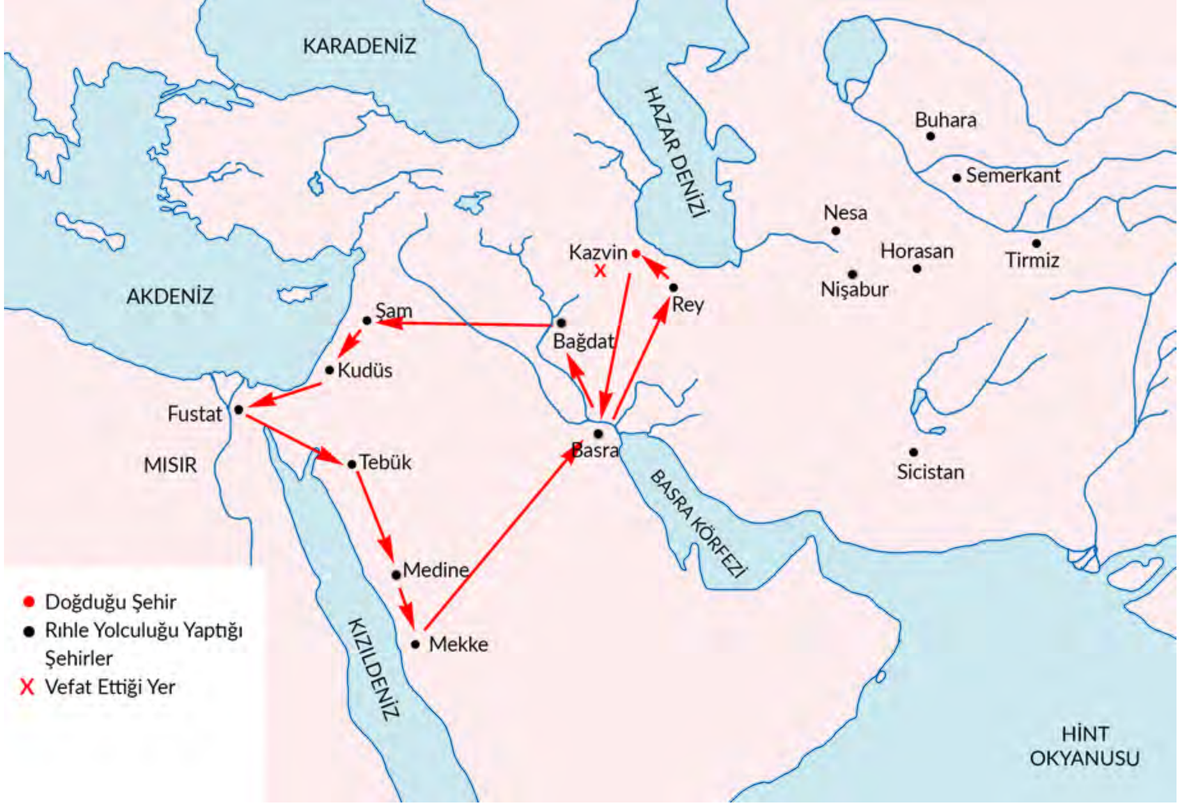
İbn Mâce ve es-Sünen'i

209 (824) yılında Kazvin'de doğan İbn Mâce'nin tam adı Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî'dir.

İbn Mâce, 15-20 yaşlarında iken memleketinde ilimle meşgul olmaya başlamış, Kazvinli âlimlerden hadis dinlemiştir. Daha sonra Kûfe, Basra, Bağdat, Dımaşk, Mekke ve Medine gibi merkezleri dolaşmış ve buralarda karşılaştığı âlimlerden istifade etmiştir. Birçok talebe de yetiştirmiş olan İbn Mâce 273 (887) yılında doğum yeri olan Kazvin'de vefat etmiştir.

36 Mehmet Yaşar Kandemir, Nesâî, DİA, C 32 s. 563-565.

İbn Mâce'nin es-Sünen'i sonraki dönem âlimleri tarafından Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı kabul edilmiş ve bunlar arasında en çok zayıf hadis ihtiva eden kitap olduğu belirtilmiştir. İbn Mâce'nin es-Sünen'i düzgün tertibi, az tekrarı ve kısa hadisleriyle dikkat çeker.[37]

İbn Mâce'nin ilim yolculukları.

Kütüb-i Tis'a: Hicri 3. (9) asırda tasnif edilen ve Kütüb-i Sitte ismiyle meşhur olan altı hadis kitabı daha sonraki âlimler tarafından en güvenilir kitaplar kabul edilmiş ve dini konularda temel kaynak olarak kullanılmıştır. Aynı şöhrete sahip olan ve sıkça kaynak olarak müracaat edilen İmam Mâlik'in el-Muvatta'ı, Dârimî'nin es-Sünen'i ve Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'i için özel bir isimlendirme yapılmamış, ancak günümüzde bunların da Kütüb-i Sitte'ye ilâve edilmesiyle Kütüb-i Tis'a (dokuz temel hadis kitabı) şeklinde bir kavram ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. İlâve edilen üç eser ve müelliflerini de şöylece tanıtmak mümkündür:

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kütüb-i Sitte'nin dört süneni ilim ehli tarafından Sünen-i erbaa veya Kütüb-i erbaa (dört sünen kitabı) olarak bilinmektedir.

Mâlik b. Enes ve el-Muvatta'ı

Mâlikî mezhebinin imamı olan Ebu Abdillâh Mâlik b. Enes el-Esbahî, Yemen asıllıdır. Kabul edilen görüşe göre 93 (712) yılında doğmuş ve Medine'de yetişmiştir.

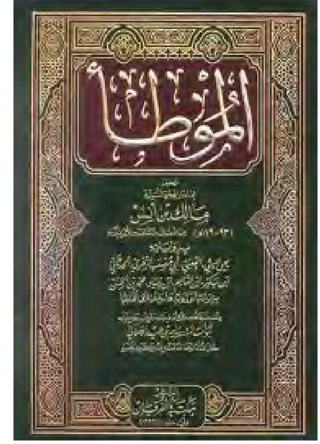
En meşhur hocası İbn Şihâb ez-Zührî'dir. İstifade ettiği hocalarının sayısının 900'e ulaştığı belirtilmektedir.

37 Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi, s. 249-250.

İmam Mâlik yirmi yaşından itibaren Medine'de Mescid-i Nebî'de hadis ile fıkıh okutmuş ve fetva vermiş, 1000 civarında kimsenin kendisinden ilim öğrendiği tespit edilmiştir. Ders halkasına katılanlar arasında İmam Ebu Hanîfe ve talebeleri Ebu Yûsuf ile Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî gibi meşhur fakîhler bulunmaktadır.

179 (795) yılında kısa bir rahatsızlıktan sonra Medine'de vefat etmiş ve Cennetülbakî kabristanına defnedilmiştir.

Hadis otoritelerince bu ilmin zirve şahsiyetlerinden biri kabul edilen ve çok hadis ezberlemiş olan İmam Mâlik titizliği sebebiyle az rivayette bulunmuş, seçtiği hadisleri el-Muvatta' isimli eserinde toplamıştır. Bazı âlimler Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı İbn Mâce'nin es-Sünen'i yerine el-Muvatta'ın kabul edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.[38]

İmam Malik'in Muvatta isimli eser nüshası.

BİLGİ KUTUSU

Sünenler, ahkâma dair hadislerin fıkıh kitaplarındaki tertibe göre tasnif edildiği eserlerdir. Bu eserlerde Peygamber Efendimizin söz, fiil ve takrirleri yanında ashabın ve tâbiînin fetvaları da yer alır. Hadislerinin büyük bir kısmı sahih olmakla birlikte sünenlerde hasen ve zayıf hadisler de vardır.

Dârimî ve es-Sünen'i

Aslen Semerkantlı olan Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed-Dârimî 181 (797) yılında doğmuştur.

Memleketinde aldığı ilk eğitiminden sonra ilmî seyahatlere çıkmış, Hicaz, Mısır, Şam, Irak, Horasan gibi bölgeleri dolaşmış ve buralarda karşılaştığı birçok meşhur âlimden hadis dinlemiştir.

Talebeleri arasında Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebu Dâvûd ve Nesâî gibi otoriteler bulunmaktadır. Zühd esasına dayalı mütevâzi bir hayat yaşayan Dârimî 255 (869) yılında Merv'de vefat etmiştir.

Dârimî'nin es-Sünen'i, tertibinin mükemmel olduğu dikkate alınarak bazı âlimler tarafından Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olmaya uygun görülmüş, ancak rivayetlerinden bir kısmının zayıf olduğu öne sürülerek bu görüş kabul edilmemiştir.[39]

Dârimî'nin Sünen isimli eser nüshası.

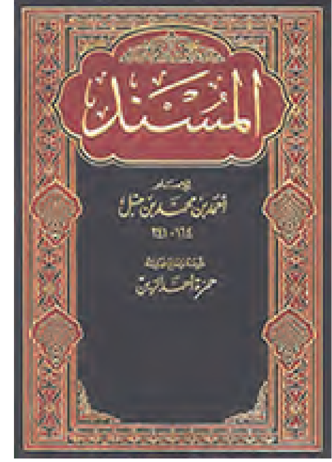
38 İsmail Lütfi Çakan, Hadis Edebiyatı, s. 71-74.
39 Abdullah Aydınlı, Dârimî, DİA, C 8, s. 494-495.

Ahmed b. Hanbel ve el-Müsned'i

Tam adı Ebu Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî olan Ahmed b. Hanbel, Hanbelî mezhebinin imamıdır.

164 (781) yılında Bağdat'ta doğmuş ve burada büyüyüp yetişmiştir. İlk eğitiminden sonra hadisle meşgul olmaya başlamış, devrin en meşhur muhaddislerinin ders halkalarına katılmıştır. Hocalarının sayısı 280 civarındadır.

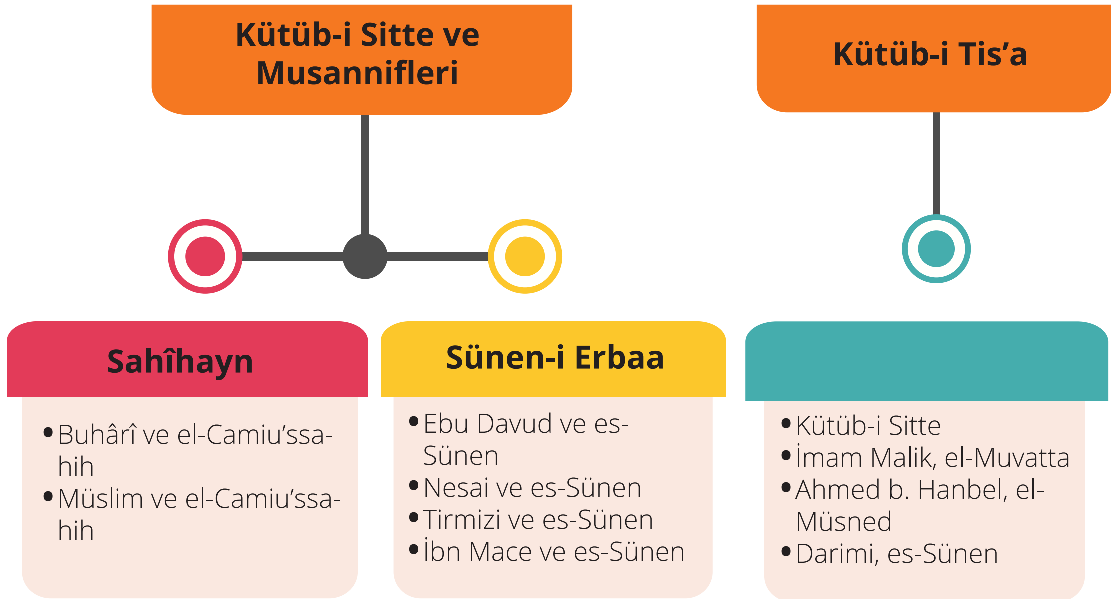
Talebeleri arasında Kütüb-i Sitte müelliflerinden Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebu Dâvûd ve Nesâî bulunmaktadır. Kurduğu ilim meclislerine aynı anda binlerce kimsenin katıldığı belirtilen Ahmed b. Hanbel 241 (855) yılında Bağdat'ta vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in Müsned isimli eser nüshası.

En önemli eseri olan el-Müsned'i, 1000 civarında sahabiden nakledilen 27.500'den fazla hadis ihtiva etmektedir. Sadece sahih hadis derlemek maksadıyla yazılmadığı için içinde hasen ve zayıf rivayetler de yer almıştır.

Eserde, İslam'a giriş tarihleri esas alınarak önce Aşere-i mübeşşere'nin, sonra Ehl-i beyt, Hâşimoğulları, Mekkeli, Medineli, Kûfeli, Basralı ve Suriyeli sahabilerin, sonunda da hanım sahabilerin naklettikleri hadisler isimlerinin altında sıralanmıştır. el-Müsned bu türün günümüze ulaşan en meşhur eseri olarak bilinmektedir.[40]

40 Mehmet Yaşar Kandemir, Ahmed b. Hanbel, DİA, C 2, s. 75-80.

5. Tedvin ve Tasnif Sonrası Hadis Çalışmaları

Tedvin ilk üç asırda büyük ölçüde tamamlanmış, tasnif faaliyetleri ise yeni ve farklı bir takım türler meydana getirmek suretiyle hızlı bir şekilde gelişmiş ve devam etmiştir. İlk üç asırda derlenen hadisler ve yazılan eserler, 4. (10) asırdan itibaren bir yandan okunup rivayet edilirken, diğer yandan sened, ravi, rivayet, metin ve içerik açısından incelenmeye başlanmıştır. Bu incelemeler neticesinde çok farklı yeni birtakım çalışmaların ortaya çıktığı bilinmektedir.

Bu çalışmaların önemlilerinden birisi **şerh çalışmalarıdır.** Hadis terimi olarak şerh, "bir hadisin veya bir hadis kitabında yer alan rivayetlerin kelime ve kavramlarını açıklamak, anlaşılması zor yerlerini izah etmek, i'rabını belirtmek, hadisten çıkan hükümlere yer vermek" gibi anlamlarda kullanılır. Geçmişten günümüze Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri başta olmak üzere birçok hadis kitabının çeşitli şerhleri yapılmıştır. Kütüb-i Sitte'nin hepsi Türkçe'ye tercüme edilmiş, bir kısmı ayrıca Türkçe olarak şerh edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini doğru bir şekilde anlamak için tefsirlere müracaat etmek ne kadar önemli ise hadisleri doğru anlamlandırmak için de şerhlere bakmak o derecede önemlidir.

ARAŞTIRALIM

Kütüb-i Sitte'nin Türkçe çevirilerini ve şerhlerini araştırıp bulunuz ve bunlar hakkında elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız

NOT EDELİM

Hadis şerhlerine dair Türkçe iki kaynak eser:

Babanzâde Ahmed Naîm - Kâmil Miras, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, 1-12, Ankara 1972.

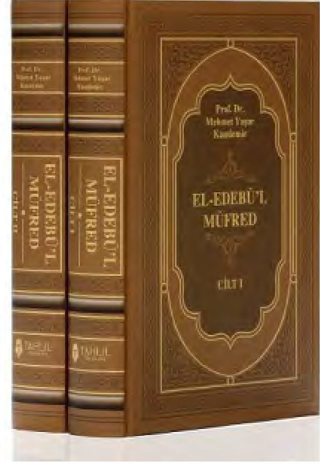
Hadislerle İslam (Hadislerin Hadislerle Yorumu), Diyanet İşleri Başkanlığı, 1-7, Ankara 2014.

Kütüb-i Sitte'nin hepsi Türkçe'ye tercüme edilmiş, bir kısmı ayrıca Türkçe olarak şerh edilmiştir.

Sonraki dönemlerde çok yaygınlaşan bir telif türü de **Kırk Hadis** derlemeleridir. Kırk hadisler, Kütüb-i Sitte'den ve diğer hadis kitaplarından bir konuya veya çeşitli konulara dair kırk hadisi bir araya getirmek suretiyle oluşturulmaktadır. Bu türün başlaması ve yaygınlaşmasında, kırk hadis ezberleyene Hz. Peygamberin kıyamet gününde şefâat edeceği anlamında nakledilen bir rivayetin önemli payı vardır. Birçok hadis âlimi böyle bir müjdeye nail olmak için kırk hadis derlemesi yapmıştır. Bu gelenek günümüzde hâlâ devam etmektedir. Sayısız örnekleri bulunan bu türün en meşhur çalışması, Türkçeye de birçok kimse tarafından tercüme edilmiş olan Nevevî'nin el-Erbaûn en-Neveviyye/Kırk Hadis isimli derlemesidir.

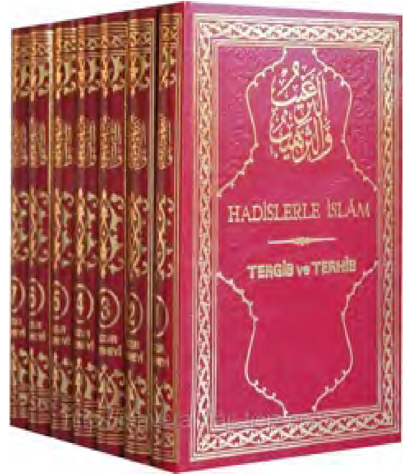
Tasnif dönemi ve sonrasında siyasi, sosyal, hukukî ve ahlaki bütün konuları içeren hacimli hadis kitapları yazılmıştır. Bazı âlimler bu kitaplardan özellikle ahlak ve âdâb konularını içeren, günlük hayatında samimi, ihlâslı ve takvâ sahibi bir mümin olarak yaşamak isteyenlere rehber vazifesi gören ve cehennemden koruyup cennete teşvik eden hadisleri seçerek çeşitli kitaplar yazmışlardır. Bu alanda ilk yazılan eserlerden biri İmam Buhârî'nin *"el-Edebü'l-Müfred"* isimli eseridir. Peygamber Efendimizin ve ashabının âdâb ile ilgili söz ve fiillerini toplayan bu kitap, alanının en önemli kaynaklarından biridir. el-Edebü'l-Müfred Türkçe'ye de tercüme edilmiştir.

Âdâb konulu hadislerin derlendiği Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred isimli eserin nüshası.

Münzirî'nin (ö. 656/1258) *"et-Tergîb ve't-Terhîb"* isimli eseri de bu konuya dairdir. Eser, Kütüb-i Sitte ve diğer bazı kaynaklardan dinin yapılmasını ve yapılmamasını istediği hususlarla ilgili hadisleri ihtiva etmektedir. Türkçe tercümesi de vardır.

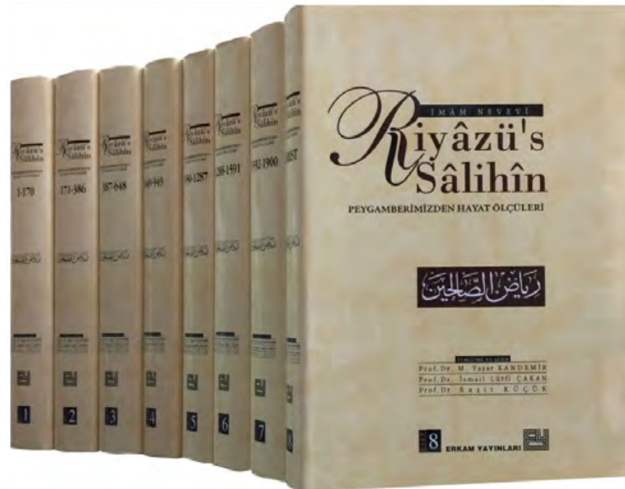
Kütüb-i Sitte'den derlenerek kaleme alınan eserlerin en meşhuru ise Nevevî'nin *"Riyâzü's-Sâlihîn"*idir. Eser İslam âdâb ve ahlakını tespit etmek, günlük hayatında iyi bir Müslüman olarak yaşamak, dünya ve ahiret saâdetini elde etmek isteyenlere rehber olmak maksadıyla yazılmıştır. Riyâzu's-Sâlihîn, İslam dünyasında Müslümanların el kitabı olmuş, bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'den sonra en çok okunan kitap olduğu söylenmiştir. Bir kısmı sadece tercüme, bir kısmı ise şerhli olan çeşitli Türkçe neşirleri bulunmaktadır.

Dinin yapılmasını ve yapılmamasını istediği hadisleri içeren Münzirî'nin et-Tergîb ve't-Terhîb isimli eserin nüshası.

HADİS TARİHİ

Peygamber Efendimiz Döneminde Hadis	* Hz. Peygamberin hadislerini duyup öğrenme * Müzakere * Ezberleme * Peygamberimiz (s.a.v.) izin verdikten sonra yazılması * Hz. Peygamberin devlet başkanı olarak yazdırması
Sahabe Döneminde Hadis	* Ezberleme * Sözlü olarak nakletme * Ezber için yazma
Tâbiîn Döneminde Hadis	* Ezberleme * Nakletme * Yazarak kayıt altına alma * İsnad * Rihle
Hadislerin Tedvini ve Tasnifi	* **Tedvin:** Hz. Peygamberin vefatından sonra, İslam coğrafyasının dört bir tarafına dağılan sahabilerden hadislerin toplanıp bir araya getirilmesi * **Tasnif:** Hadislerin ve hadisle ilgili bilgilerin belli bir esasa göre tertip edilmesi
Tedvin ve Tasnif Sonrası Hadis Çalışmaları	* Şerh * Kırk Hadis * Konulu Hadis

İslam âdâb ve ahlakını hadisler ışığında ortaya koymak için yazılmış olan Nevevî'nin Riyâzu's-sâlihîn isimli eserin nüshası.

6. Ahlak ile İlgili Hadis Metinleri

1

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَـمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."*

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s. 381.)

2

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى اِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى اِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتّٰى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ صِدِّيقًا، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ، فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى اِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى اِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتّٰى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ كَذَّابًا »

Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi doğru söylemeye ve doğruyu araştırmaya devam ederse Allah Teâlâ nezdinde doğru kabul edilenler arasına yazılır. Yalandan da sakınınız. Çünkü yalan kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söylemeye ve yalan peşinde yürümeye devam ederse Allah Teâlâ katında yalancı olarak yazılır."

(Müslim, Birr ve's-Sıla, 105.)

3

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: :عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ

« كَفٰى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kişiye, her duyduğunu başkasına anlatması yalan olarak yeter."*

(Müslim, Mukaddime, 5.)

4

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« اِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلاَ تَحَسَّسُوا، وَلاَ تَجَسَّسُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللّٰهِ إِخْوَانًا »

Ebu Hüreyre (r.a.) Resul-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Zan ile hareket etmekten sakının. Çünkü zan sözün en yalanıdır. Başkalarının konuştuğunu gizlice dinlemeyin. Gizli şeyleri araştırmayın. Birbirinize haset etmeyin, sırt dönmeyin ve kin beslemeyin. Kardeşçe davranarak Allah'a kul olun."

(Buhârî, Edeb, 57.)

5

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« اِتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

Câbir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Zulüm yapmaktan sakının. Çünkü zulüm kıyamet gününde zalime zifiri karanık olacaktır."

(Müslim, Birr ve's-Sıla, 56.)

6

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« مَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir Müslümanın kusurunu görmezden gelirse Allah Teâlâ da kıyamet gününde o kimsenin kusurlarını örter."

(Müslim, Birr ve's-Sıla, 58.)

7

عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« لاَ تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللّٰهُ وَيَبْتَلِيكَ »

Vâsile b. Eska'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kardeşinin başına gelen bir felaketi sevinçle karşılama. Belli olmaz, Allah Teâlâ onu rahmetiyle o felaketten kurtarır da seni o felaketle imtihan ediverir."

(Tirmizî, Kıyâme, 54.)

OKUMA PARÇASI

DOĞRULUKTAN AYRILMAMAK

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى اِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى اِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتّٰى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ صِدّيقًا، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ، فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى اِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتّٰى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ كَذَّابًا »

Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Nebî şöyle buyurmuştur:

"Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi doğru söylemeye ve doğruyu araştırmaya devam ederse Allah Teâlâ nezdinde doğru kabul edilenler arasına yazılır. Yalandan da sakınınız. Çünkü yalan kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söylemeye ve yalan peşinde yürümeye devam ederse Allah Teâlâ katında yalancı olarak yazılır."

(Buhârî, Edeb, 69; Ayrıca bk. Müslim, Birr ve's-Sıla, 103-105)

HADİSİN SAHABİ RAVİSİ: ABDULLAH B. MES'ÛD

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) ilk Müslümanlardan ve ashab-ı kirâmın ilim ve fazilet bakımından önde gelenlerindendir. Künyesi Ebu Abdurrahman'dır. Müslüman olduğu günden itibaren Hz. Peygamberin yanından ayrılmamış ve ona hizmetten zevk almıştır.

Abdullah b. Mes'ûd zayıf, nahif bir kişi idi. Tatlı bir sesi, sevimli bir yüzü vardı. Müslüman olduğunda Müslümanların sayısı çok azdı. Açıktan Kur'an okuyamaz ve Kâbe'de namaz kılamazlardı. Abdullah bu duruma bir son vermek istedi. Bazı Müslümanların karşı çıkmasına aldırış etmeden, müşriklerin ileri gelenlerinin Kâbe çevresinde toplu halde bulundukları bir sırada yüksek sesle Kur'an okumaya başladı. Görmek ve duymak istemedikleri bu hâl karşısında müşrikler Abdullah b. Mes'ûd'u cezalandırmak istediler ve onu İslam'dan dönmeye zorladılar. Ancak o direndi. Kureyş müşrikleri ilk darbeyi bir anlamda Abdullah b. Mes'ûd'dan yediler. Ancak ona da Mekke'de rahat vermediler. O, Medine'ye hicret edip Muâz b. Cebel'in yanına sığındı. Resul-i Ekrem'in hicretinden sonra, Medine'ye yerleşti ve onun yanından hiç ayrılmadı. Bütün harplere beraberinde katıldı. Peygamber Efendimiz onun Kur'an okuyuşunu dinlemekten zevk alırdı.

Abdullah b. Mes'ûd tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde engin bilgisiyle kendisinden sonraki âlimlere hocalık etmiştir. Özellikle Kûfeli âlimler onun rivayet ve görüşleri istikametinde fıkhî görüşler ortaya koymuşlardır.

Hz. Peygambere yakınlığı sebebiyle elde ettiği engin hadis bilgisine rağmen, rivayet konusunda oldukça titiz davranırdı. Kendisinden kaynaklara 848 hadis intikal etmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Osman zamanında hicri 32 (652) yılında kadı olarak görev yaptığı Kûfe'den ayrılarak Medine'ye döndü ve kısa bir süre sonra altmış yaşını geçmiş olduğu halde Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

HADİSİN AÇIKLAMASI

Bu hadis-i şerifte dört önemli tâbir, iki grup halinde birbirlerinin zıddı olarak yer almıştır: Sıdk-kizb, birr-fücûr. Ayrıca bunlara bağlı olarak da sıddîk ile kezzâb aynı şekilde birbirinin karşıtı iki nitelik ve sonuç olarak yer almaktadır.

Sıdk, sözünde ve işinde dürüst olmaktır. Kizb ise, bunun tam aksi davranmaktır.

Birr, bütün hayır ve iyilikleri ihtivâ eder. Fücûr ise kötülüğe meyl ve muhabbet etmek, yoldan çıkmak demek olup her çeşit şer ve fesâdı ifade eder.

Sıddîk, doğruculuğu; kezzâb, yalancılığı âdet edinmiş kişi demektir. Her iki kelime de mübalağa ifade etmektedir.

Dürüstlük, üstün iyilik demek olan Birre götürür. Birr ise, cennet'e uzanan bir çizgidir. Sözünde ve işinde doğru olmaya gayret edenler, Nisa suresi'nin 69. ayetinde belirtildiği üzere, peygamberlikten sonraki en yüksek mertebeye (sıddîkıyet) ereceklerdir:

"Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır."

Doğruluğu âdet edinmenin yolunu yüce Allah Tevbe suresi'nin 119. ayetinde şöyle anlatmaktadır:

"Ey iman edenler! Allah'a karşı saygılı bulunun ve sâdıklarla beraber olun."

Yalan ve yalancılık her türlü kötülüğün başı olan fücûra sebep olacaktır. Fücûr ise cehenneme götürür. Yalancılığı âdet edinenler Allah katında kezzâb diye yazılacaklardır. Bu önemli bir tesbit ve büyük bir uyarıdır. Bu demektir ki sahteciliğin İslam'da yeri yoktur.

Hadisin Müslim'deki rivayetlerinde doğruluğu düstur edinenlerin sıddîk, yalancılığı meslek edinenlerin ise kezzâb diye yazıldığı kaydedilmektedir. Bu kayıt, hadisteki teşvik ve tehdidin, bilerek ve isteyerek doğrunun veya yalanın peşine düşenlere yönelik olduğunu göstermektedir. O halde daima doğruyu aramak, doğru söylemek gerekmekte, yalana ve yalancılığa asla müsâmaha göstermemek lâzım gelmektedir. Zira zararlı alışkanlıklar, bilinçsiz hoşgörüler sonucu oluşurlar.

[Nevevî, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri (Tercüme ve şerh: M. Yaşar Kandemir vd.), C. 1, s. 282-283; a.g.e, C. 1, s. 240-241.]

HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

1. Hadis-i şerifte her hayrın sebebi olan doğruluk teşvik edilmekte, her kötülüğün sebebi olan yalandan uzak kalınması istenmektedir.
2. Mükafat ve ceza, kulun yaptığı iyi ve kötü amellere göre söz konusu olur.
3. Doğrularla beraber olmak insanda "takvâ" duygusunu geliştirir.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Tedvin ve tasnif dönemi sonrası hadis çalışmalarını kısaca tanıtınız.

....
....

2. Rıhle faaliyetlerinin hadis tarihi açısından önemini açıklayınız.

....
....

3. Hz. Peygamber döneminden günümüze ulaşmış olan yazılı metinleri maddeler hâlinde yazınız.

....
....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Tasnif döneminin günümüze ulaşan en eski eseri hangisidir?

A) Hemmâm b. Münebbih, es-Sahîfe

B) Ma'mer b. Râşid, el-Câmi'

C) İmam Mâlik, el-Muvattâ

D) İmam Muhammed, el-Âsâr

E) Buhârî, el-Câmiu's-Sahih

2. I. Câmi'

II. Sünen

III. Musannef

IV. Müsned

V. Mu'cem

Yukarıda belirtilen hadis edebiyatı türlerinden hangisi/hangileri ravilere göre tasnif edilmiştir?

A) I-II-III

B) III-IV-V

C) IV-V

D) IV

E) III-IV

3. Aşağıdaki eserlerden hangisi Kütüb-i Sitte'ye dahil değildir?

A) Sahih-i Buhârî

B) Sahih-i Müslim

C) Sünen-i Ebu Dâvûd

D) Sünen-i Beyhakî

E) Sünen-i Nesâî

4. Tasnif terimi hangi seçenekte doğru tarif edilmiştir?

A) Hadislerin sahifelere yazılması

B) Muhtelif bölgelere dağılan rivayetlerin tespit edilerek toplanıp bir araya getirilmesi

C) Hadislerin konularına ya da ravilerine göre düzenlenerek yazılması

D) Hadislerin bir araya getirilerek kaybolmasının engellenmesi

E) Hadis öğrenmek için seyahate çıkılması

5. Aşağıdakilerden hangisi tasnif dönemi çalışmalarına örnek gösterilemez?

A) Müsnedler

B) Câmi'ler

C) Sünenler

D) Şerhler

E) Âsârlar

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. (........) Bir hadisin sahih kabul edilebilmesi için mutlaka Kütüb-i Sitte'de yer alması gereklidir.

2. (........) Kütüb-i Sitte en son telif edilen hadis eserleridir, daha sonra hadis eseri yazılmamıştır.

3. (........) Kütüb-i Sitte, tasnifin altın çağının ürünü sayılan başlıca hadis kaynaklarıdır.

4. (........) İslam'ın ilk dönemlerinde Peygamberimiz (s.a.v.) hadislerinin yazılmasına izin vermemiştir.

5. (........) Peygamberimizle birlikte uzun zaman birlikte olan sahabilerden pek çoğu, yanlış aktarabilirim kaygısıyla hiç hadis rivayet etmemiştir.

6. (........) İmam Malik'in Muvattası, Kütüb-i Sitte içerisinde yer alır.

7. (........) Buhârî ve Müslim'in cami' türündeki kitapları en sahih iki eser anlamında "sahihayn" olarak bilinir.

D. Peygamberimizin sahabilerinden ve hadis ravisi olan Abdullah b. Mesûd (r.a.) hakkındaki bilgilerinizi gözden geçirerek aşağıdaki boşluğa yazınız.

....
....
....
....
....

E. Aşağıdaki soruları cevaplayarak bulmacayı çözünüz.

Yukarıdan aşağıya

2. Altı temel hadis kitabı.

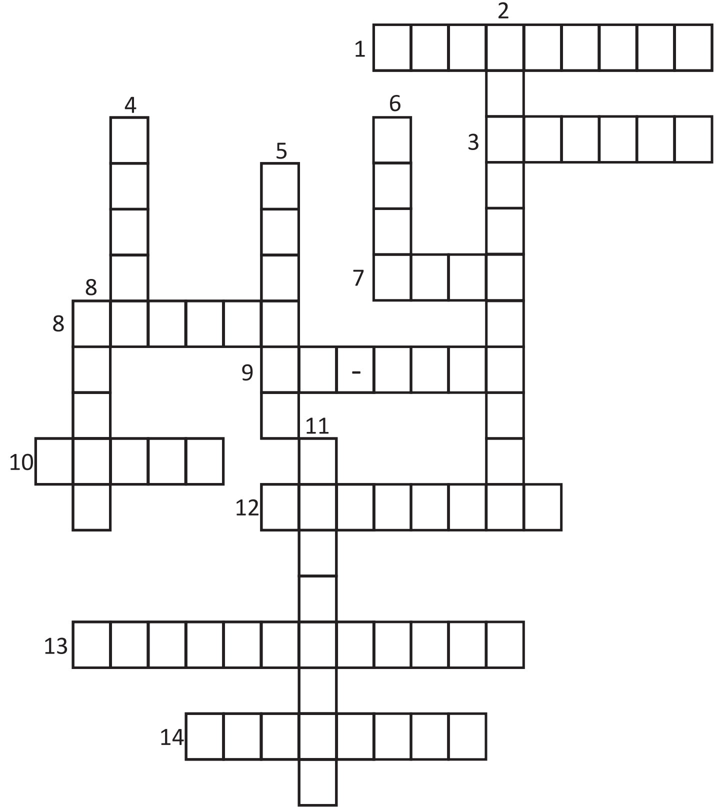
4. Mescid-i Nebevî inşâ edildikten sonra ilimle meşgul olmak isteyenler için ayrılan bir yer.

5. Hadis ilminde, hem hadis çeşitlerinden birini, hemde bir kitap türünü ifade etmek için kullanılan kavram.

6. Peygamberimizin (s.a.v.) hadislerinde iyilik, doğruluk anlamında kullandığı kelime.

8. Sahabeden herhangi biriyle mümin olarak görüşüp ondan ilim alan ve iman üzere ölen kimse.

11. Peygamber Efendimiz devrinde hayatta bulunup ona iman eden, ancak kendisiyle görüşerek sahabi olma şerefine erişemeyen kişi.

Soldan sağa

1. Kütüb-i Sitte'den ve diğer hadis kitaplarından bir konuya veya çeşitli konulara dair hadisleri bir araya getirmek suretiyle oluşturulan hadisler.

3. Hadisleri ve hadisle ilgili bilgileri belli bir esasa göre tertip etmek.

7. Hadis rivayet eden kimse.

8. Hadis metinlerinin belli bir tasnife tabi tutulmadan yazılıp derlenmesi.

9. Konularına göre yazılan hadis kitaplarına verilen isimlerden biri.

10. Tâbiîn Dönemi'nin hadis ilmi açısından en önemli faaliyetlerinden biridir.

12. Tasnif yoluyla meydana getirilen eserlerdir.

13. Peygamber Efendimizin 11 (632) yılında vefatıyla başlayan ve 110 (728) yılında son sahabinin vefat etmesiyle biten zaman dilimi.

14. Yazılan hadislerin görüşülüp değerlendirilmesi işi.

Kelime-i Tevhid.
La ilahe illallah Muhammedun Resulullah.

4. ÜNİTE

HADİS ÇEŞİTLERİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Kültürümüzde önemli şahsiyetlere ait birtakım güzel sözler ve özdeyişler vardır. Siz de özellikle sahabe ve tâbiîn büyüklerine ait bazı sözler bulunuz.

2. Sizce örnek almamız bakımından Peygamberimizin (s.a.v.), sahabenin ve tâbiînun sözleri arasında bir fark olmalı mı? Tartışınız.

3. Bir haberi aktaran kişi sayısının az ya da çok olması o haberin doğruluk derecesini etkiler mi? Tartışınız.

4. Zaman zaman sosyal medyada, takvim yapraklarında hadis olduğu ileri sürülen birtakım sözler okuyoruz. Bu sözlerin gerçekten hadis olduğunu hemen kabul edebilir miyiz?

5. Peygamberimizin (s.a.v.) otoritesinden yararlanmak adına, bazı sözler uydurup Peygamberimizin (s.a.v.) hadisiymiş gibi aktarmak ne tür problemler doğurabilir? Tartışınız.

1. Kaynağına Göre Hadis Çeşitleri

Hadisler; kaynağına,ravi sayısına ve sıhhat derecesine göre üç kısma ayrılır. Bu kısımlardan her birinin ayrıca alt başlıkları bulunmaktadır.

Kaynağına göre | Ravi Sayısına Göre | Sıhhat derecesine göre

HADİS ÇEŞİTLERİ

Kaynağına göre, bir diğer deyişle söyleyeni bakımından hadisler dört gruba ayrılır:

1.1. Kutsî Hadis

Peygamber Efendimizin Allah Teâlâ'nın sözü olduğunu belirterek ifade buyurduğu hadislere **"Kutsî Hadis"** denir. Başka bir deyişle Hz. Peygamber'in Kur'an dışında Allah'a dayandırarak söylediği hadislerdir. Bu tür hadislerin kelimeleri Peygamber Efendimize, manası ise Allah'a aittir.

Kutsî hadisler genelde قَالَ اللّٰهُ "Allah buyurdu ki" şeklinde ya da قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ "Resulullah Rabb'inden naklederek buyurdu ki" şeklinde ifadelerle rivayet edilmiştir.

Kutsî hadisi diğer hadis çeşitlerinden ayıran en önemli nokta, Resulullah Efendimizin bu hadisleri Allah Teâlâ'nın söylediğini belirtmesidir. Bu yüzden kutsî hadise, "İlahî" veya "Rabbânî" hadis de denir.[1]

DİKKAT EDELİM

Kur'an ile kutsî hadis aynı şey değildir. Kutsî hadisleri Kur'an ayetlerinden ayıran temel bir fark vardır. Kur'an hem söz hem de mana olarak Allah kelamı iken, kutsî hadislerde Peygamber Allah'tan aldığı manayı kendi sözleriyle ifade eder. Bu yüzden Kutsî hadis Kur'an ayeti olarak değerlendirilmez ve lafızlarıyla da ibadet edilmez.

Muhammed (s.a.v.)

1.2. Merfû Hadis

Hem lafız hem mana olarak Hz. Peygambere ait olan hadislere **merfû hadis** denir.

Merfû rivayetler Resulullah'ın sözleri, davranışları, onayları (takrirleri), ahlakı veya şemâiline (yaradılış özelliklerine) dair hadislerdir.

Sahabilerin Resulullah'a nispet etmedikleri halde, kendi görüş ve düşünceleriyle söylemeleri de mümkün olmayan söz ve davranışları merfû hadis kabul edilir. Mesela bir sahabi cennet-cehennem gibi gaybı ilgilendiren yani akıl ve duyularla bilinmeyen bir konuda söz söyleyemez. Ama onun bu konudaki bir sözü Resul-i Ekrem'e nispet etmese bile merfû sa-

1 İsmail L. Çakan, Hadis Usulü, s. 98-99.

yılır. Çünkü o sahabi bu bilgiyi mutlaka Peygamber Efendimizden almıştır. Ancak Allah'ın Resulü'ne açıkça nispet edilen hadislerden farklı olan bu rivayetlere *"hükmen merfû hadisler"* denir.[2]

Mesela Basra valisi Utbe b. Gazvân'ın, "cehennemin kenarından atılan bir taşın yetmiş sene geçmesine rağmen cehennemin dibini bulamayacağı" bize söylendi, şeklindeki sözü[3] açıkça Peygamberimizin sözü olarak aktarılmamış olsa da hükmen merfû bir hadistir. Zira böyle bir bilgiyi Utbe b. Gazvân'ın veya başka bir sahabinin kendi görüşü olarak söylemesi mümkün değildir.

BULALIM

Aşağıdaki hadis metninde cümle sonundaki parantezlerin içine merfû ve kavli hadis; merfû ve fiilî hadis; merfû ve ahlaki hadis cümlelerinden uygun olanları yazınız.

Enes b. Mâlik şöyle söyledi: Resulullah insanların en üstün ahlâka sahip olanıydı (.....................). Bir gün beni bir işi için gönderdi. Ben "Vallahi gitmem" diyordum ama içimden de Resul-i Ekrem'in gönderdiği yere gitmeyi düşünüyordum. Yanından çıktım çarşıda oyun oynayan çocuklara rastladım. Bir de baktım ki Resulullah arkamdan ensemi yakalamış. Ona baktım gülüyordu (.....................). Bana "Enescik sana söylediğim yere gidiyor musun?" dedi (.....................). Ben de "Hemen gidiyorum Ey Allah'ın Resulü." dedim. Enes şu sözleri de ekledi: Allah'a yemin olsun ki Allah'ın Resulü'ne dokuz sene hizmet ettim. Yaptığım bir şeyden dolayı bana "Bunu neden böyle yaptın?" Ya da yapmadığım bir şey yüzünden "Şunu şöyle yapsaydın ya!" demedi (.....................).

(Müslim, Fezâil, 54.)

1.3. Mevkuf Hadis

Sahabilere nispet edilen söz, fiil ve onaylara (takrirlere) **mevkuf hadis** denir.[4]

Mesela Hz. Ömer'in (r.a.):

وَاللهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ

"Vallahi biliyorumki sen bir taşsın insanlara ne yarar nede zarar veremezsin. Eğer ben Resülullah sallallahu aleyhi sellemi seni öperken görmeseydim seni öpmezdim." sözü[5] kavli bir mevkuf hadistir.

2 Mahmut Tahhân, Teysîrü Mustalahi'l-Hadis, s. 69-70.
3 Müslim, Zühd, 14.
4 Suyûtî, Tedrîbü'r-Râvî, 3, 97.
5 Buhârî, Hac, 5; Müslim, Hac, 251.

كَانَ أَبُو بَكْرٍ اَلصِّدِّيقُ، إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ فِرَاشَهُ، أَوْتَرَ. وَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، يُوتِرُ آخِرَ اللَّيْلِ

“Hz. Ebu Bekir, yatmak istediğinde vitir namazını kılardı, Hz. Ömer ise gecenin sonunda vitrini eda ederdi.”[6] sözü ise Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in davranışını anlattığı için fiilî bir mevkuf hadistir.

فَعَلْتُ كَذَا أَمَامَ أَحَدِ الصَّحَابَةِ وَلَمْ يُنْكِرْ عَلَيَّ

“Falan sahabinin huzurunda şöyle yaptım, o da benim bu hareketimi reddetmedi.” şeklindeki bir ifâde de söz konusu sahabinin onayını (takrîrîni) içerdiği için takrîrî bir mevkuf hadistir.

1.4. Maktû Hadis

Mümin olarak bir veya birkaç sahabi ile karşılaşmış kimselere **tâbiî** denir. Çoğulu **“tabiûn”**dur. Tabiûna nispet edilen söz ve fiillere ise **maktû hadis** adı verilir.[7]

Maktû hadise şöyle bir örnek verebiliriz:

عَنْ عَطَاءٍ، وَعُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَا : لَا يَؤُمُّ الْغُلَامَ قَبْلَ أَنْ يَحْتَلِمَ فِي الْفَرِيضَةِ وَلَا غَيْرِهَا

Tabiûn tabakasına mensup Atâ b. Ebî Rebâh ve Ömer b. Abdülaziz şöyle demişlerdir: “Buluğa ermemiş bir çocuk farz ve diğer namazlarda imamlık yapamaz.”[8] Bu sözü söyleyen Atâ b. Ebî Rebah ve Ömer b. Abdülaziz tabiûn tabakasında oldukları için hadis maktû’dur.

BİLGİ KUTUSU

Ebu Hanîfe’nin şu sözü, merfu, mevkuf ve maktû rivayetlerin her birine hadis denmesine rağmen onların kaynaklık değerinin bir olmadığını güzel bir şekilde anlatır:

“Hz. Peygamberden (s.a.v.) gelen hadislerin başım gözüm üstünde yeri vardır. Onlara muhalefet etmemiz mümkün değildir. Sahabilerden nakledilen hadislerde ise dilediğimizi seçeriz. Ancak onların görüşleri dışında başka bir görüş söylemeyiz.” Tabiûn’un hadislerine gelince onlar da adam, biz de adamız.”

(İbn Abdilber, el-İntikâ’, s. 266.)

BULALIM

Aşağıdaki hadisin merfu, mevkuf, maktû ve kavli, fiilî, takrîrî hadis çeşitlerinden hangisi ile adlandırılacağını bulunuz:

Abdullah b. Zübeyr diyor ki: “Aişe ve Esma kadar cömert kadın görmedim. Ancak her birinin cömertlikleri birbirinden farklı idi. Aişe biriktirir öyle infak ederdi. Esma ise bugünden yarına bir şey saklamazdı”

(Buhârî, el-Edebü’l-müfred, C 1, s.106.)

6 Muvattâ, Salâtü’l-leyl, 3.
7 Suyûtî, Tedrîbü’r-Râvî, C 3, s. 127.
8 İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, C 3, s. 206.

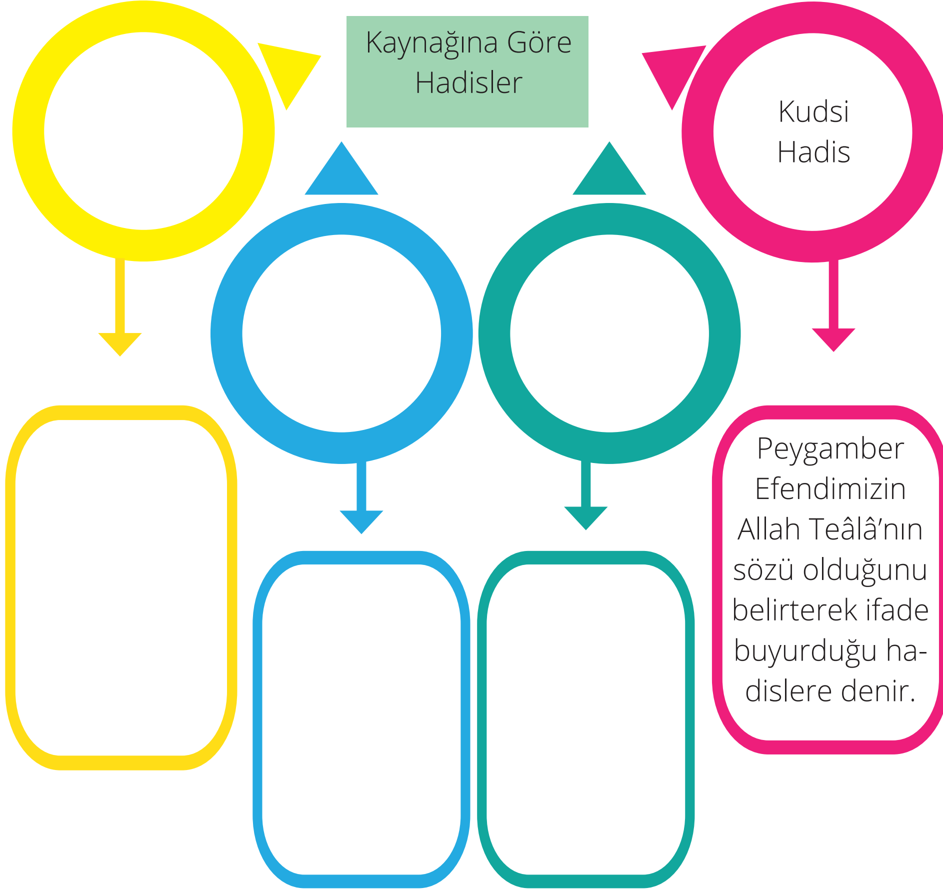
Yukarıda görüldüğü üzere Hz. Peygamber, sahabe ve tabiûna nispet edilen rivayetlerin her birine ortak bir kavram olarak "hadis" denmektedir. Bununla beraber onların bağlayıcılık değeri bir değildir.

Bir hadisin Resul-i Ekrem'den geldiği sabit olunca, o tüm Müslümanlar için bağlayıcıdır ve o hadisin gereği yapılır. İslam'da bu özellik Hz. Peygamber dışında hiç kimse için geçerli değildir. Bir sahabinin ictihad ve görüşleri ise genel kabule göre bağlayıcı değildir. Yani onu işiten bir müçtehidin ona uyması zorunlu değildir. Bununla birlikte sahabiler, vahyin inişine şahitlik ettikleri ve Hz. Peygamber'in öğretiminden geçtikleri için onların fikirleri göz ardı edilmez. Âlimlerin çoğunluğu tabiûnun ictihad ve görüşlerilerinin bağlayıcı olmadığını kabul ederler.

Hadisler rivayet eden ravi sayısına göre de farklı isimler alır. Bunlar mütevatir, meşhur ve âhad hadisler şeklinde sınıflandırılabilir. Şimdi bu hadis çeşitlerini sırasıyla görelim.

TAMAMLAYALIM

Kaynağına göre hadis çeşitlerini ve anlamlarını yazarak aşağıdaki kavram haritasını tamamlayınız.

2. Ravi Sayısına Göre Hadis Çeşitleri

2.1. Mütevatir Hadis

Mütevatir, çok sayıda kişi tarafından rivayet edilmiş haber anlamına gelir.

Mütevatir hadis, yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun naklettiği hadislerdir. Bir hadisin mütevatir olması için üç şart lazımdır.

a. Ravilerinin yalan üzere birleşmesi mümkün olmamalı: Bazen bir bilgi o kadar yaygın bir şekilde gelir ki işitenler onun doğruluğunda tereddüt göstermezler. Böyle gelmeyen bir bilgiyi ise hemen reddederler. Mesela İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiği mütevatir bir bilgidir ve dost düşman herkes tarafından böyle nakledilir. Birisi İstanbul'un aslında Kanûnî Süleyman tarafından fethedildiğini iddia etse mütevatir bir bilgiye ters düştüğü için hemen reddedilecektir. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarının varlığı ya da namaz rekâtlarının sayısı gibi haberler bize mütevatir yolla ulaşmıştır.

b. Her nesilde aktarılmış olmalı: Yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan topluluğun her nesilde devam etmesi gerekir. Şayet bir nesilde haberin yaygınlığı azalırsa tevâtür gerçekleşmez. Mesela 1999'da Marmara bölgesinde büyük bir deprem olduğu, o depremi yaşamasak da bizler için mütevatir bir bilgidir. Ancak bundan beş yüz yıl önce yine aynı bölgede bir deprem yaşandığı söylense bu mütevatir bilgi sayılmaz. Çünkü bu bilgi söz konusu dönemde yaygın bir şekilde konuşulsa da daha sonraki zamanlarda yaygın olarak nesillerden nesillere nakledilmemiştir, yaygın olarak da bilinmemektedir.

c. Mütevatir bilgi; görme ve işitme gibi duyulara dayalı bilgidir: Buna göre aklî çıkarımlar ya da inançlar mütevatirin konusu değildir. Mesela, şu anda dünyanın en kalabalık inanç gruplarından birini oluşturan Hristiyanlar, "İsa, Allah'ın oğludur." dediklerinde bu mütevatir haberin konusu değildir. Zira bu bir inançtır. Ancak "Hz. İsa kendisinin peygamber olduğunu söyledi." cümlesi mütevatir bir haberdir. Çünkü onun bu sözü işitmeye dayalıdır ve Hz. İsa'nın bu sözünü işiten ve yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan gruplar tarafından günümüze ulaştırılmıştır.[9]

Pek ağır şartları olan mütevatir hadisler detay bilgilerde değil, daha çok genel haberlerde görülür. Bir hadis veya bilgi tevâtür seviyesine ulaştığı zaman kesin bilgi ifade eder. Dolayısıyla mütevatir bir bilginin reddedilmesi söz konusu olamaz. Mütevatir hadisler lafzî ve manevi olmak üzere iki kısma ayrılır.

9 Talat Koçyiğit, Hadis Usulü, s. 17.

Lafzen Mütevatir:

Bir hadisin aynı veya benzer sözcüklerle her nesilde yalan üzere birleşmesi mümkün olmayan topluluk tarafından nakledilmesidir.[10] Bu hadislerin sayısı azdır. Lafzen mütevatir hadise şu örnek verilir:

مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

"Benim adıma kasten yalan söyleyen kimse cehennemdeki yerine hazırlansın."[11] Bu hadis, sahabe ve daha sonraki nesillerde birçok kişi tarafından nakledildiği için lafzen mütevatirdir.

Mânen Mütevatir:

Resul-i Ekrem'in farklı zamanlarda söylediği sözlerin veya yaptığı hareketlerin her biri mütevatir şartlarını taşımayabilir. Ancak bazen bu söz veya davranışların ortak noktası mütevatir seviyesine ulaşır.

Hz. Ali'nin Bedir'de kahramanca savaştığı temel kaynaklarda yer alır. Uhud, Hendek, Hayber ve diğer savaşlarda da Hz. Ali'nin birçok kahramanlık gösterdiği bilinmektedir. Bu olayların her biri mütevatir sayılmasa da söz konusu farklı olaylardan elde edilen ortak nokta Hz. Ali'nin kahraman ve cengâver bir kişiliği olmasıdır.[12] Buna mânen mütevatir denilmektedir.

TARTIŞALIM

Resulullah ile ilgili mütevatir bir bilgi söyleyiniz ve bunun neden mütevatir sayıldığını tartışınız.

Mânen mütevatir hadisler lafzen mütevatir hadislere göre çok daha fazladır.

2.2. Meşhur Hadis

Hadisçilere göre, her nesilde en az üç ravisi olan rivayetlere **meşhur hadis** denir.[13]

Abdullah b. Amr'ın Peygamber Efendimizden naklettiği şu hadis meşhur hadis olarak bilinir:

"Allah Teâlâ ilmi insanların hafızalarından silip unutturmak suretiyle değil, fakat âlimleri öldürüp ortadan kaldırmak suretiyle alır. Neticede ortada hiçbir âlim bırakmaz. İnsanlar bir kısım cahilleri kendilerine lider edinirler. Onlara birtakım meseleler sorulur; onlar da bilmedikleri halde fetva verirler. Neticede hem kendileri sapıklığa düşer hem de insanları saptırırlar."[14]

Meşhur hadisler, birçok isnadı bulunduğu için genelde sahih rivayetlerdir. Ancak bu, söz konusu rivayetlerin tamamının sahih olmasını gerektirmez. Çünkü her nesilde üçten fazla ravisi olmasına rağmen, bu raviler güvenilir sayılmadığı için çok sayıda hasen veya zayıf hadis de bulunmaktadır.[15]

10 Kettânî, Nazmü'l-Mütenâsir, s. 17; Abdullah Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, s. 237-240.
11 Buhârî, İlim, 38; Müslim, Mukaddime, 3.
12 İsmail L. Çakan, Hadis Usulü, s. 94.
13 İbn Hacer, Nüzhetü'n-Nazar, s. 49.
14 Buhârî, İlim, 34; Mahmud Tahhân, Teysîru Mustalahi'l-Hadis, s. 12.
15 İsmail L. Çakan, Hadis Usulü, s. 95.

2.3. Âhad Hadis

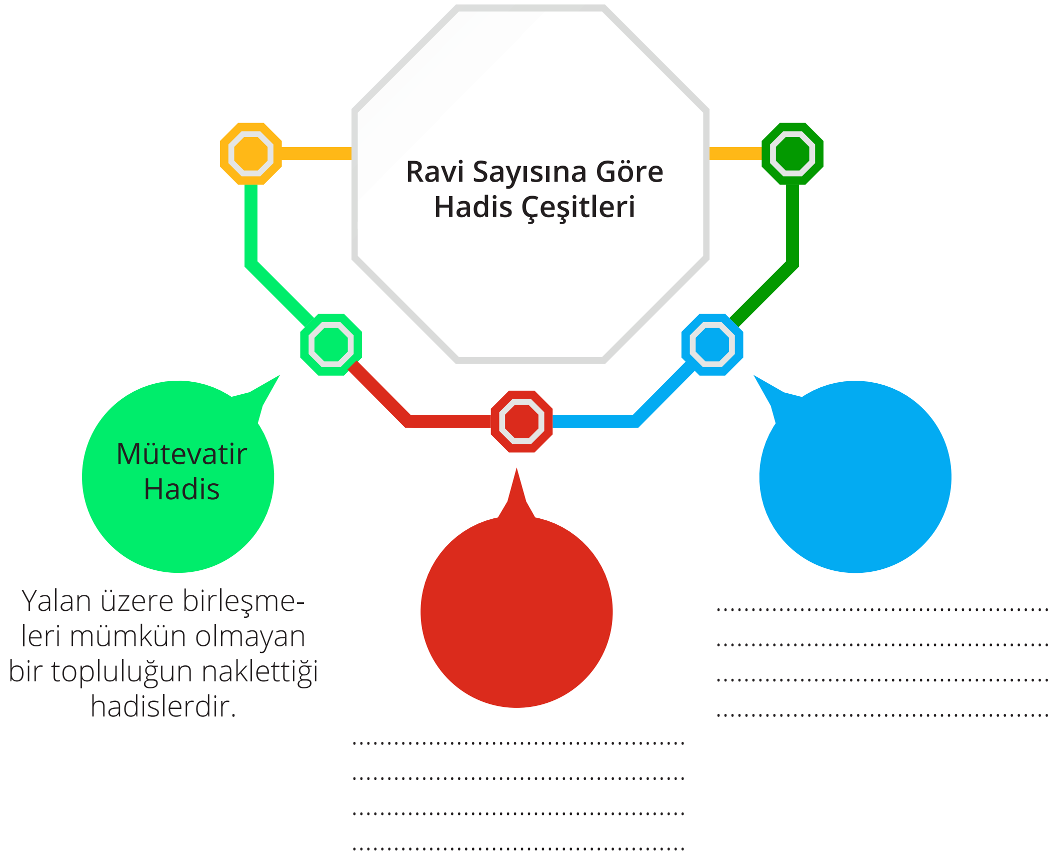
Mütevatir şartlarını taşımayan hadisler genel olarak "âhad" ismini alırlar. "Âhad" kelimesi "bir, tek" anlamına geldiği için çoğu kere "âhad hadis", tek kişinin naklettiği hadis zannedilir ki bu doğru değildir. Çünkü âhad hadis mütevatir seviyesine ulaşamamış hadistir.

Hadis kitaplarında yer alan rivayetlerin büyük çoğunluğu âhad hadislerdir. Bunlar ravi sayısı bakımından tevâtür şartlarına ulaşamamış hadislerdir.[16] Âhad hadislerin çeşitli kısımları olmakla beraber bunların en yaygın olanı **meşhur** terimidir.

Meşhur terimini halk arasında meşhur/yaygın hadislerden de ayırmak gereklidir. Çünkü halk arasında meşhur bir rivayet sahih olabileceği gibi uydurma da olabilir. Örneğin *"Mümin, müminin aynasıdır."*[17] hadisi halk arasında meşhur sahih bir hadistir. Ancak *"Kediyi sevmek imandandır."*[18] hadisi, halk arasında yaygın olmasına rağmen uydurma bir rivayettir.

TAMAMLAYALIM

Ravi sayısına göre hadis çeşitlerini ve anlamlarını yazarak aşağıdaki kavram haritasını tamamlayınız.

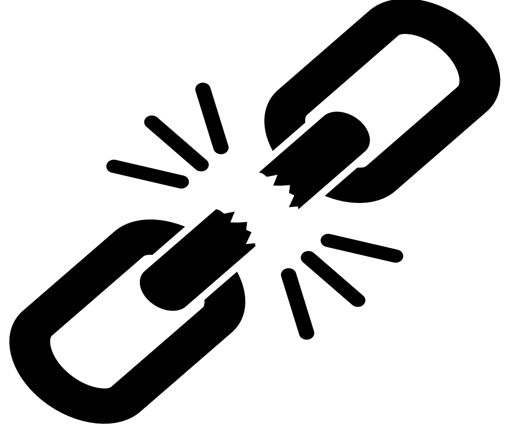
16 İsmail L. Çakan, Hadis Usulü, s. 94.
17 Ebu Dâvûd, Edeb, 49.
18 Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1, 347.

3. Sıhhat Derecesine Göre Hadisler

Hadisler sıhhat derecesine göre sahih, hasen ve zayıf olmak üzere üç kısma ayrılır:

3.1. Sahih Hadis

Sahih hadis, âlimlerin Resulullah'a ait olduğunu tespit ettikleri hadislerdir. Bunun tespit edilebilmesi için hadisin isnadı ve metni incelenir. Bir hadisin sahih olması için şu beş şart gereklidir:

Bir hadisin sahih olabilmesi için senet zincirinde kopukluk olmamalıdır.

1. İsnadın muttasıl olması: Hadisi kitabında nakleden müelliften, Peygamber Efendimize kadar isnadın (ravî zincirinin) kesintisiz olması gerekir. Buna göre mesela Buhârî bir hadisi hocasından, hocası da kendi hocasından almış olmalıdır. Bu şart senedin her halkasında devam etmelidir.

2. Ravilerin adil olması: İsnad zincirinde yer alan her bir şahsın güvenilir olması gerekir. Hadis nakli gibi önemli bir konuda güvenilir olmak, her şeyden önce Müslüman olmak ve Allah'tan korkmak demektir. Aklı tam olmalı ve İslam'ı Allah ve Resulü'nün öğrettiği şekilde yaşamalıdır. Aksi takdirde rivayet ettiği hadis sahih kabul edilmez.

Bir hadisin sahih olabilmesi için aranan şartlar

3. Ravilerin zabt sahibi olması: Zabt, bir şeyi iyi ezberlemek veya korumak demektir. İsnad zincirinde yer alan raviler hadisleri ezberlerinden naklediyorlarsa onları iyi ezberlemeleri, kitaplarından naklediyorsa bu hadisleri iyi korumaları gerekir. Bu şartları yerine getirmeyen raviler zabt yönüyle kusurlu sayılırlar. Rivayet ettikleri hadis de sahih olmaz.

4. Hadisin şaz olmaması: Güvenilir bir ravi, diğer güvenilir ravilerin hadisleriyle çelişen bir hadis naklederse bu hadis şâz/çoğunluğa aykırı olur. Şaz hadis sahih hadis değildir.

5. Muallel olmaması: Hadislerdeki gizli kusura **illet**, böyle bir kusuru bulunan hadise de **muallel** denir. Sahih hadis, ancak konunun uzmanlarınca bulunabilen bu tür gizli kusurlardan uzak olmalıdır.[19]

19 Suyûtî, Tedrîbü'r-Râvî, 2, 132 vd.

Bu beş şartı taşıyan hadisler, sahih hadislerdir. Hadis kaynaklarında bu şartları taşıyan pek çok hadis vardır. Hatta Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 261/875) el-Câmiu's-sahih adlı eserlerine sadece sahih kabul ettikleri hadisleri almışlardır. Bütün İslam âlimleri sahih hadislerin fıkıh ve diğer uygulamayla ilgili konularda kaynak olarak kullanılacağını kabul etmişlerdir. Böyle bir hadisi reddetmek doğru değildir.

3.2. Hasen Hadis

Sahih hadisin şartlarını taşımasına rağmen, ravilerden biri zabt bakımından kısmen kusurlu olursa hadis **hasen** adını alır.[20] Başka bir deyişle sahih hadisle hasen hadis arasındaki tek fark bir ravinin hafızasının bir parça zayıf olması, zabtının istenen seviyeye çıkamamış olmasıdır.

Hasen hadis de sahih hadis gibi dinen delil olarak kabul edilen güvenilir hadisler kapsamındadır.

Sahih hadis şaz olmamalıdır.

3.3. Zayıf Hadis

Sahih ve hasen hadisin şartlarını taşımayan hadislere zayıf denir. Sahih hadis tanımında yer alan beş şarttan birinin eksik olması o hadisi zayıf derecesine düşürür. Bir hadiste söz konusu beş şarttan hangisi eksikse, bu hadis ona göre yeni isimler alır.

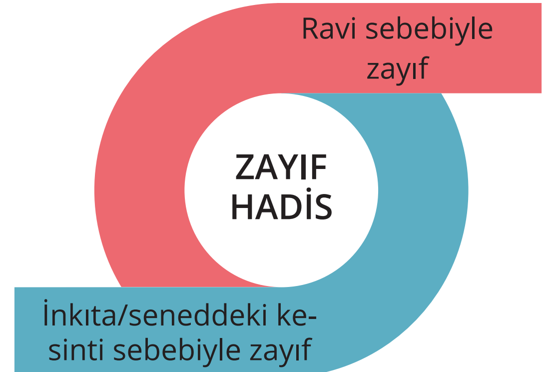
Örnek verecek olursak hadisin ravilerinden biri ya da birkaçı adil olmazsa hadis zayıf olur. Ya da yine hadisin ravilerinden biri ya da bir kaçı zabt yönüyle kusurlu ise hadis yine zayıf olur. Yahut senedde ardı ardına gelen hoca ve talebe aslında aynı çağda yaşamamış, birbirini görmemiş kişiler ise hadis zayıf bir hadis kabul edilir. Hadis güvenilir başka hadislere aykırı bilgiler içeriyorsa zayıftır. Ya da ilk bakışta anlaşılamayan gizli bir kusuru ortaya çıkarsa da zayıf hadis olarak adlandırılır.

ARAŞTIRALIM

Buhârî ve Müslim'in dışında, eserine sadece sahih hadisleri almayı ilke edinmiş başka muhaddisler var mıdır? Araştırınız.

Hadisin zayıf olması aslında iki sebepten birine dayalıdır:

Ravinin ya da senedin zayıf olması.

Ravinin zayıf olması, aranan şartlara sahip olmaması yahut hata yapmasından kaynaklanmaktadır.

20 İbn Hacer, Nüzhetü'n-Nazar, s. 78.

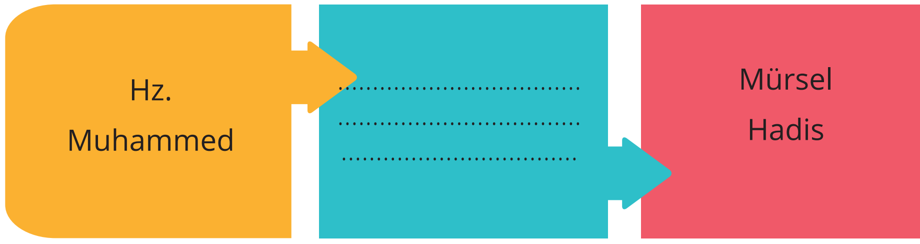
Senedin zayıf olması ise ınkıtâ olarak ifade edilir. Senedde ardı ardına gelen kişilerin gerçekte hoca talebe olmaması durumunda, birbirinden hadis rivayet edebilmesi mümkün değildir. Senedinde inkıta bulunan hadis **munkatı'** hadistir. Zayıf kabul edilir.

Senedindeki kesinti/inkıta nedeniyle zayıf kabul edilen hadislere şu örneği verebiliriz:

Âmir b. Mes'ûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber kış orucunun kolay elde edilmiş bir ganimet olduğunu söylemiştir.[21]

Bu hadisi aktaran Âmir b. Mes'ûd, sahabi değildir. Resulullah'ı görmemiştir. Tabiun kuşağındandır. Bu nedenle bu hadis seneddeki inkıta/kesinti sebebiyle zayıftır. Bu şekilde senedinden sahabi ravinin düştüğü zayıf hadislere **mürsel hadis** denir.

TARTIŞALIM

Sahabi, Tâbiîn

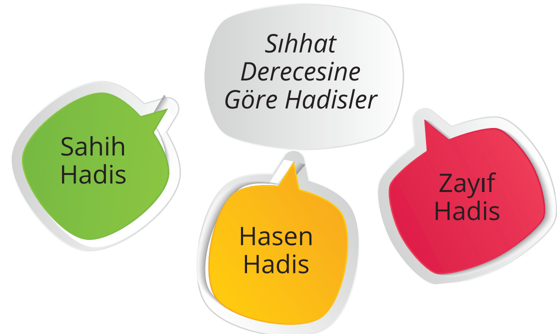
Yukarıdaki isnad zincirinde hadisin mürsel olması için kimin doğrudan Hz. Peygamberden nakletmesi gerekir?

Mürsel hadis neden zayıf sayılır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Ravisi sebebiyle zayıf kabul edilen hadislere de şu örneği verelim:

"Abdullah b. Vehb → Zeyd b. Hubab → Ebu Muaz → Zührî → Urve b. Zübeyr isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Aişe şöyle demiştir: ˝Resulullah'ın abdest aldıktan sonra kurulandığı bir havlusu vardı.˝[22]

Bu hadisin senedinde yer alan ravi Ebu Muaz hadis âlimleri tarafından zayıf bir ravi olarak kabul edildiği için[23] bu hadis de ravisi sebebiyle zayıf bir hadistir.

Zayıf hadis, uydurma hadis demek değildir. Peygamberimize ait olma olasılığı düşük olan hadistir. Bir başka deyişle zayıf hadisle aktarılan bir bilgi, düşük ihtimalle de olsa peygamberimizin sözü ya da davranışı olabilir. Bu nedenle birçok ilim adamı zayıf hadisleri terk etmemiş, bazı konularda delil olarak kullanmışlardır.

21 Tirmizî, Savm, 73.
22 Tirmizi, Tahare, 40.
23 İbn Hacer, Takribu't-Tehzib, s. 249.

TAMAMLAYALIM

Sıhhat derecesine göre hadis çeşitlerini ve anlamlarını yazarak aşağıdaki kavram haritasını tamamlayınız.

Sıhhatine Göre Hadisler

Sahih Hadis	....	....	....
Âlimlerin Resulullah'a (s.a.v.) ait olduğunu tespit ettikleri hadislerdir.	....	....	....

TARTIŞALIM

Aşağıdaki şemayı inceleyip bu hadisin niçin zayıf sayıldığını tartışınız.

4. Mevzu Hadisler

Mevzu hadis, hadis diye uydurulan sözler hakkında kullanılan bir terimdir. Tarih içinde birtakım çıkarcı kişiler ve gruplar Peygamberimize (s.a.v.) ait olmayan söz ya da fiilleri sanki onun sözü ya da fiilleriymiş gibi nakletmişlerdir. Bu uydurma rivayetlere hadisçiler **mevzu hadis** adını vermiştir. Gerçekte mevzu hadisler, "hadis" bile sayılmaz, ancak uyduran kişi böyle bir iddiada bulunduğu için "hadis" diye adlandırılmıştır. Bu durum herhangi bir maddi değeri olmamasına rağmen sahte paraya "para" denmesine benzetilebilir.

Hadis uydurmacılığının ortaya çıkışı siyasi, sosyal birçok sebebe dayanır. Ancak muhaddisler hadis uyduran kişilere ve uydurdukları haberlere karşı büyük bir mücadele vermiş, uydurma rivayetlerle sahih hadisleri ayırt etme konusunda titiz ölçüler ve yöntemler geliştirmişlerdir.

4.1. Mevzu Hadislerin Ortaya Çıkış Nedenleri

Resulullah'ın hadislerini her bir Müslümanın benimseyip uygulaması gerekir. Fakat imandan nasibini almamış bazı şahıslar bu durumu istismar ederek Resul-i Ekrem adına hadis uydurmuşlardır. Oysa Peygamber Efendimiz , *"Kim benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın."*[24] buyurmuş, hadis uydurmanın büyük bir günah olduğunu açıklamıştır.

Hz. Peygamberin hayatında ve onun vefatını takip eden yıllarda hadis rivayeti açısından güvenli bir ortam vardı. Sahabiler hadis rivayetinde titizlik gösteriyor, *"Kim benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın."* hadisini kendilerine rehber ediniyor, "Resulullah şöyle buyurdu." derken son derece dikkatli davranıyorlardı.

NOT EDELİM

Kur'an'a ve akla gerçekten aykırı olan hadisler uydurmadır. Zira Allah'ın Resulü Kur'an'a ve akla aykırı bir şey söylemez. Ancak bir hadisi okuduğumuz zaman, bu şu ayete aykırı diye onu aceleyle reddetmek veya akla ters diye onun uydurma olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Çünkü o hadis gerçekten Kur'an'a veya akla aykırı olmadığı halde, bizim Kur'an'dan anladığımıza veya bizim aklımıza aykırı olabilir. O yüzden iyice araştırmadan bir sonuca varmamak gerekir. Zira uydurma bir hadis için "Resulullah böyle söyledi." demek ne kadar yanlışsa, Resul-i Ekrem'den gelen bir hadisi gerekli araştırmayı yapmadan hemen reddetmek de bir o kadar tehlikelidir.

Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle Müslümanlar arasında iç savaşlar başladı. Bu savaşlardan sonra ortaya çıkan kargaşadan hadis rivayetindeki titizlik de olumsuz manada etkilendi. İslam'ı içine sindiremeyen bazı şahıslar bu karışık dönemi fırsat bilerek devam eden yıllarda çeşitli hadisler uydurdular ve bunları topluma yaymaya çalıştılar. Hicri ikinci ve üçüncü asırda da hadis uydurma olayları devam etti. İnsanları hadis uydurmaya iten sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

a) Grup Görüşünü Savunma

Birinci asırda meydana gelen iç savaşlar toplum içinde ayrışmaya neden olmuş ve bu yüzden ortaya çıkan dinî akımlar sonraki zamanlarda da etkisini sürdürmüştür. Çeşitli siyasi mezhepler içinde yer alan ama gerçekte İslam'a düşman olan bazı kişiler kendi gruplarının lehine, karşı grupların ise aleyhine hadis uydurmaya başladılar.

YORUMLAYALIM

Meşhur muhaddis Abdurrahman b. Mehdî'nin aşağıdaki sözünü yorumlayınız.

"Gerçek âlim, bir hadis kendi görüşlerine uysa da uymasa da onu naklederler. Sözde âlimler ise sadece çıkarlarına uyan hadisleri naklederler."

(Abdulfettah Ebu Gudde, el-İsnad mine'd-dîn, s. 30.)

Örneğin siyasi mezhepler kendi görüşlerinin doğruluğunu savunmak ve görüşlerine delil sunmak amacıyla hadis uydurmuşlardır. Kimileri, özellikle Hz. Ali'nin Resulullah'tan sonra halife olması gerektiğine dair hadisler uydurdu. Ayrıca Hz. Peygamberden Hz. Ali'nin

24 Buhârî, İlim 38; Müslim, Mukaddime 3.

faziletine dair sahih bir şekilde nakledilen hadislerle yetinmeyerek onlara yenilerini eklediler. "Ali insanların en hayırlısıdır. Ona inanmayan kâfirdir."[25] uydurması buna örnek olarak verilebilir.[26] Bu ve benzeri rivayetlere karşı, Muâviye b. Ebî Süfyân taraftarları arasındaki kötü niyetli kişiler, Muâviye b. Ebî Süfyan'ın faziletine dair hadisler uydurarak cevap verdiler. "Allah katında güvenilir üç kimse vardır: Ben, Cebrâil ve Muâviye b. Ebî Süfyan." uydurması[27] buna bir örnektir.

Fıkhî mezhepler adına uydurulan hadisler de grup görüşünü savunmak için hadis uydurma başlığına dahil edilebilir. İkinci asır ve sonrasında oluşan fıkhî mezheplerin cahil ve dini hassasiyeti düşük taraftarları kendi mezheplerini ya da imamlarını öven, diğerlerini ise aşağılayan uydurmaları topluma yaymaya çalıştılar. Bu uydurmalardan birine göre güya Allah Resulü şöyle demiş: "Ümmetimden Muhammed b. İdrîs (eş-Şâfiî) adında biri çıkacak. Ümmetime şeytandan daha fazla zararlı olacak. Yine ümmetimde adı Nu'man, künyesi Ebu Hanîfe olan biri gelecek ve ümmetimin ışığı olacak."[28] Bu gibi uydurma rivayetler körü körüne mezhep bağlılığının nereye varacağını göstermektedir.

b) İslam Düşmanlığı

Müslümanlar, Resul-i Ekrem'in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir döneminde, İslam'ı terk ederek halifeye savaş açan kimselerle mücadele etmişler, Hz. Ömer döneminden itibaren ise hızlı bir fetih hareketine girişmişlerdi. O dönemin büyük devletlerinden biri olan İran bölgesindeki Sâsânî Devleti kısa sürede dize getirilmiş ve oldukça geniş bir toprak parçası İslam devletine katılmıştı.

Savaş gücüyle Müslümanları yenemeyeceklerini anlayan ve daha sinsi bir plan geliştiren kişiler, uydurma hadisler yoluyla İslam toplumunu yıkmayı denediler. Zındıklar yani Allah'ın birliğini ve ahiret gününü kabul etmiş görünmelerine rağmen kalpleri İslam'a karşı kinle dolu olan bu şahıslar, anlamı oldukça saçma hadisleri toplumda yaymaya gayret ettiler. Onlar bu vesileyle aslında İslam'ın akıl almaz fikirler içerdiğini vurgulamak istemişlerdir. "Rabbimi Mina'da insanların önünde boz bir deveye binmiş halde gördüm, üzerinde yün bir cübbe vardı."[29] şeklindeki uydurma rivayet böyle bir zındıklığın ürünüdür.

c) İslam'a Hizmet Arzusu

Hadis uydurmayı tetikleyen en düşündürücü sebeplerden birisi İslam'a hizmet etme arzusudur. Kendini dindar sanan bazı Müslümanlar, çevresindekilerin namaz, oruç gibi ibadetlere düşkün olmadıklarını görünce, bu ibadetleri çekici hale getirmek için Peygamber adına hadisler uydurmuş, vaatlerde bulunmuşlardır. "Şu sureyi şu kadar okursan şöyle şöyle sevap alırsın." şeklindeki uydurmalar bu çeşide örnek olarak verilebilir.[30]

"Ağacın kurdu içinde olur." atasözünü haklı çıkartırcasına bu şahısların İslam'a verdikleri zarar, diğerlerinden daha fazla olmuştur. Çünkü bu kişiler; ibadet eden, görünüş itibariyle

25 İbnü'l-Cevzî, Mevzûât, 1, 348.
26 M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 34.
27 İbnü'l-Cevzî, Mevzûât, 2, 17.
28 İbnü'l-Cevzî, Mevzûât, 2, 48.
29 Aliyyü'l-Kârî, el-Esrârü'l-Merfua, s. 209.
30 M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 56-61.

insanda şüphe uyandırmayan kişilerdi. Ayrıca konusu itibariyle uydurdukları rivayetler de hiçbir Müslümanın şüphe duymayacağı namaz, oruç gibi zaten Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde sıkça zikredilen konulardı. O sebeple âlimler bu tür şahısların uydurmalarını tespitte diğerlerinden daha fazla zorlanmışlardır.

d) Şahsi Çıkar Sağlama Arzusu

Bazı sahtekârlar ise para, makam ve mevki kazanmak için hadis uydurmaktan çekinmemişlerdir. Mesela Abbasi halifesi el-Mehdî'nin kuş yarıştırdığını gören Gıyâs b. İbrâhim, "Ancak ok, deve, at yarışlarından ödül alınabilir." hadisine "kuş yarışını" da ekleyerek halifenin gözüne girmeye çalışmıştır. Ancak Halife Mehdî, buradaki yalanı fark edince Gıyâs'ı "Senin bu kafan yalancı kafasıdır." diye azarlamıştır.[31]

Elindeki bir malı daha iyi pazarlamak ve böylece çıkar sağlamak için o malı bir şekilde Peygamber Efendimiz ile irtibatlandırmak da aynı şekilde hadis uydurmaya dahildir.

TAMAMLAYALIM

Mevzu hadislerin ortaya çıkış nedenlerini yazarak aşağıdaki kavram haritasını tamamlayınız.

4.2. Mevzu Hadislere Karşı Alınan Tedbirler

İslam âlimlerinin uydurma sözlere karşı aldıkları en önemli tedbir, nakledilen hadislerin kaynağını sorgulamak olmuştur. Bu âlimler, bir hadisi rivayet eden kimsenin o hadisi kimden aldığını sormakla yetinmemiş, onların hocalarının isimlerini de söylemelerini istemişlerdir. Böylece hadislerin isnadlarıyla birlikte zikredilmesi zorunlu hale gelmiştir. Muhaddisler isnada önem vermekle, aslında Resulullah'ın hadislerini korumaya önem vermişlerdir. Zira isnadlar, hadis metinlerinin Resul-i Ekrem'e hangi yolla ulaştığını ortaya koyan önemli göstergelerdir.

31 İbnü'l-Cevzî, Mevzûât, 1, 42.

Hadis âlimlerinin, yalancıların isimlerini ve onların uydurmalarını bir araya toplamaları da mevzu hadislerin belirlenmesinde önemli bir tedbir olmuştur. Hatta yalancı ve zayıf ravilerin adlarını ve onların rivayetlerini toplayan pek çok hacimli kitabın yazılmış olması, bu işe ne kadar önem verildiğini gösterir. Böylece toplum içinde yalancılar ortaya çıkmış, onların uydurma sözleri de insanlar tarafından tanınmıştır.[32]

OKUYALIM

Meşhur Abbâsî halifesi Harûn er-Reşîd'in huzuruna bir zındık getirilmişti. Halife onun öldürülmesini emretti. Zındık:

"Peki! Allah Resulü'nün adına bin hadis uydurdum. Onları ne yapacaksın?" diye sordu.

Harun er-Reşid:

"Ey zındık herif, sen kendine bak! Abdullah b. Mübarek, Ebu İshâk el-Fezârî gibi âlimler hadisleri inceliyorlar ve uydurmaları tek tek ayıklıyorlar." diye cevap verdi.

(Zehebî, Siyerü A'lami'n-Nübelâ, 8, 542.)

Hadis âlimlerinin bu tür çalışmalarından biri de halk dilinde meşhur olan hadisleri veya farklı kitaplarda yer alan rivayetleri tek tek incelemeleri ve onları sıhhat açısından değerlendirmeleridir. Çünkü onlar bu eserlerde doğru olan hadislerle uydurma rivayetleri ayırt etmeye çalışmışlardır. Bir kitapta yer alan hadislerin sıhhat açısından değerlendirilmesi, günümüz âlimleri tarafından da önem verilen bir çabadır.

NOT EDELİM

Peygamber adına yalan uydurmak en büyük günahlardan biridir. Zira Allah'ın Resulü: *"Kim benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın."* buyurmuştur.

(Buhârî, İlim 38; Müslim, Mukaddime 3.)

Mevzu bir hadisi uydurma olduğunu belirtmeden nakleden kimse de büyük bir günah işlemiş olur. Çünkü o da yalana ortak olmuştur. Ancak hadisin uydurma olduğunu bilmeden nakletmek böyle değildir. Bununla birlikte ciddi bir konuda araştırma yapması gerektiği halde yapmadığı için kusur işlemiş olur.

(İsmail L. Çakan, Hadis Usulü, s. 140.)

32 İsmail L. Çakan, Hadis Usulü, s. 140-142.

4.3. Mevzu Hadislerin Yol Açtığı Zararlar

Hadis uydurmak, hayatımızı Kur'an-Sünnet yerine hurafelerle doldurmaktır. Başka bir deyişle her uydurma rivayet hayatımızdan sahih bir sünnetin çıkarılması demektir. Çünkü uydurmalarla meşgul bir zihin veya kalp, Peygamber Efendimizden sahih bir şekilde gelen sünneti uygulamaya sıra bulamayacaktır.

Mevzu hadisler toplumdaki bölünmüşlüğü körüklemiştir.

Hadis uydurmak, sonuç itibariyle Allah ve Resulü'ne bir eksiklik nispet etmektir. Çünkü Allah, İslam'ı son din olarak göndermiş, Resul-i Ekrem de sünnetiyle onu hayatına uygulamıştır. Dinde bir eksiklik yoktur. O hâlde iyi niyetle bile olsa şu ibadetler yapıldığında şu kadar sevap alırsın şeklindeki uydurmalar, her şeyden önce Allah'ın bir şeyleri eksik bıraktığını düşünmek anlamına gelir ki bu da Allah'a ve Rasûlü'ne iftira etmek demektir.

Hadis uydurmak ve uydurulan sözlerin peşinden gitmek toplumsal olarak bölünmek demektir. Çünkü bu sözleri uyduranlar, Resulullah'ın ağzından kendi grup, ırk ve mezheplerini överken, kendilerinden olmayanları en ağır ifadelerle kötülemişlerdir. Karşı taraftakiler bu uydurmalara aynı şekilde cevap verince toplumsal barış kaybolmuş, birbirlerine kâfir diyen insanlar türemiştir.

Hadis uydurmak, insanların gözünde İslam'ı kötülemektir. Çünkü aklın almayacağı, kabul etmeyeceği bir takım sözleri Peygamberimizin sözleri zannederek okumak, hem Müslümanları dininden soğutacak hem de İslam'a girmek isteyenleri bundan vazgeçirecektir.[33]

Bir şeyin sahtesi en çok gerçeğine zarar verir. Uydurma sözlerin İslam toplumuna verdiği en büyük zarar ise Resulullah'ın hadislerine karşı bir güvensizlik ortamı oluşturmasıdır. Bu yüzden âlimler isnad sistemini kurmak suretiyle uydurma olanlarla olmayanları titiz bir şekilde ayıklamış, yalancıların gayretlerini boşa çıkarmış ve hadislerin güvenli bir şekilde rivayet edilmesi için gayret sarf etmişlerdir.

BİLGİ KUTUSU

Muamelat

İslam fıkhının ibadetlerle ilgili hükümlerinin dışında kalan ve insanların birbirleriyle veya bireyin toplumla yahut da toplumların birbirleriyle olan hukuki, idari, mali, iktisadi ve beşeri ilişkilerini düzenleyen bölümü.

(Dini Terimler Sözlüğü, s.424)

33 İsmail L. Çakan, Hadis Usulü, s. 139.

5. Muamelat İle İlgili Hadis Metinleri

1

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bir kadınla dört sebepten dolayı evlenilir: Malı, soyu, güzelliği ve dindar oluşu. Sen dindar olanı seçmeye bak ki bolluğa eresin."*

(Buhârî, Nikâh, 16; Ayrıca bk. Müslim, Radâ, 53.)

2

عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ، خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ، كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ »

Mikdâm b. Ma'dîkerib'den (r.a.) nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse asla kendi kazancından daha hayırlı bir rızık yememiştir. Allah'ın Nebî'si Dâvûd da kendi elinin emeğini yerdi."*

(Buhârî, Büyû, 15.)

3

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« ... مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"...Bizi aldatan bizden değildir."*

(Müslim, Îmân, 164.)

4

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ:

« لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِى وَالْمُرْتَشِى »

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) şöyle nakledilmiştir: *"Resulullah rüşvet alana da verene de lânet etmiştir."*

(Ebu Dâvûd, Akdiye, 4.)

5

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

« لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ، لاَ يُبَالِى الْمَرْءُ بِمَا أَخَذَ الْمَالَ، أَ مِنْ حَلاَلٍ أَمْ مِنْ حَرَامٍ »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) nakledildiğine göre Nebî şöyle buyurmuştur: *"Öyle bir zaman gelecek ki bir kişi kazancının helal mi yoksa haram mı olduğuna aldırmayacak."*

(Buhârî, Büyû, 16.)

6

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« أَبْغَضُ الْحَلاَلِ اِلَى اللّٰهِ تَعَالَى الطَّلاَقُ »

Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Allah'ın en çok sevmediği helal eşini boşamaktır (talak)."*

(Ebu Dâvûd, Talâk, 3; Ayrıca bk. İbn Mâce, Talâk, 1.)

7

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ:

« مَا خُيِّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ اِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَأْثَمْ، فَإِذَا كَانَ الْإِثْمُ كَانَ أَبْعَدَهُمَا مِنْهُ، وَاللّٰهِ مَا انْتَقَمَ لِنَفْسِهِ فِى شَىْءٍ يُؤْتَى اِلَيْهِ قَطُّ، حَتَّى تُنْتَهَكَ مِنْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ، فَيَنْتَقِمُ لِلّٰهِ »

Hz. Aişe şöyle demiştir: Resul-i Ekrem iki şeyden birini yapma hususunda serbest kaldığı zaman günah olmadığı takdirde kolay olanı seçerdi. Eğer bir şey günahsa ondan en uzak duran da kendisi olurdu. Peygamber, Allah'ın koyduğu yasaklar çiğnenmemiş ise şahsı adına hiç kimseden intikam almazdı. Ancak Allah'ın koyduğu yasaklar çiğnenmiş ise onun cezasını mutlaka verirdi.

(Buhârî, Hudûd, 10, Ayrıca bk. Müslim, Fezâil, 77.)

OKUMA PARÇASI

KIZ EVLAT YETİŞTİRMEK

وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قَالَ :

« مَنْ عَالَ جَارِيَتَيْنِ حَتّٰى تَبْلُغَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُو كَهَاتَيْنِ وَضَمَّ أَصَابِعَهُ »

Enes İbni Mâlik'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Her kim iki kız çocuğunu yetişkinlik çağına gelinceye kadar büyütüp terbiye ederse, kıyamet günü o kimseyle ben şöyle yan yana bulunacağız." buyurdu ve parmaklarını bitiştirdi.

(Müslim, Birr ve's-Sıla, 149.)

HADİSİN SAHABİ RAVİSİ: ENES B. MÂLİK

Medineli olan Enes daha on yaşında bir çocukken Resul-i Ekrem Efendimiz bu güzel şehre hicret etti. Annesi Ümmü Süleym, onu elinden tutarak Resulullah Efendimize getirdi. Enes'in iyi bir çocuk olduğunu söyleyerek onu Efendimizin hizmetine verdi. Enes akşama kadar Peygamber Efendimizin yanında bulunur, akşam olunca da Kuba'daki evlerine giderdi. Efendimizin yanında pek çok savaşa katıldı.

Peygamber Efendimiz çok zeki bir çocuk olan Enes'i pek severdi. Enes'in söylediğine göre kendisine "oğulcuğum!" diye seslenir, onu hiç azarlamaz, dövmez, beğenmediği bir iş yapsa bile, "Bunu niçin yaptın?" demezdi. Zaman zaman ona "iki kulaklı" anlamında "Zül üzüneyn" diye takılırdı.

Hz. Peygamber Enes'e uzun ömürlü, çok çocuklu ve varlıklı olması, Allah Teâlâ'nın onu cennetine koyması için dua etti. Efendimizin duası aynen gerçekleşti. Enes yüz yılı aşkın bir hayat sürdü. Pek çok çocuğu, torunu ve serveti oldu.

Resul-i Ekrem'den duyup öğrendiği, mükerrerleriyle birlikte 2286 rivayetle en çok hadis bilen yedi sahabinin üçüncüsü idi. Okuma yazması olduğu için duyduğu hadisleri yazardı. Bu rivayetleri Medine'de ve daha sonra yerleştiği Basra'da yüzlerce talebesine öğretti.

Peygamber Efendimizi en iyi tanıyanlardan biri olduğu için, tıpkı Resul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem gibi yaşar, onun gibi namaz kılardı.

Enes'in annesi Ümmü Süleym ile üvey babası Ebu Talha, ileri gelen ashab-ı kirâmdandı. Peygamber Efendimiz onların evine sık sık uğrar, orada nâfile namaz kıldırır, Ümmü Süleym'in yemeğini yer, evlerinde öğle uykusuna yatar, onlara hayır dua ederdi.

Enes hicretin 93. yılında, 103 yaşında Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

AÇIKLAMALAR

Çocuk, insana Allah'ın bir emanetidir. Onları himâye edip büyütmek yetişkinlerin vazifesidir. Çocukları hayata hazırlamak, yıllarca devam eden bir sabrı gerekli kılar. Kızları büyütüp yetiştirmek daha fazla bir dikkat ve îtina ister.

Çocuğu himâye edip yetiştirmek iki şekilde olur. Biri maddî ihtiyaçlarını temin etmek, diğeri onu manevi bakımdan besleyip iyi bir terbiye almasını sağlamaktır.

Kız çocuklarının himâyesi, onları sevmek, erkek çocuklardan ayırt etmemek, iyi bir eğitim almalarını sağlamakla başlar; nihayet onların dürüst ve namuslu bir kişiyle bir yuva kurmasını sağlamakla devam eder. Hatta Resulullah Efendimizin işaret buyurduğuna göre bu himâye daha sonraları da devam eder. Merhamet Pınarı Efendimiz şöyle buyuruyor:

"Her kim üç kız çocuğunu himâye edip büyütür, güzelce terbiye eder, evlendirir ve onlara lütuf ve iyiliklerini devam ettirirse, o kimse cennetliktir."

(Ebu Dâvûd, Edeb 121.)

Yetiştirilmesi tavsiye buyurulan kız çocukları insanın kendi çocuğu olabileceği gibi, kız kardeşleri, sonradan evlendiği eşinin çocukları, hatta başkalarının himâyeye muhtaç çocukları olabilir. Bu konuda yakınlık veya uzaklık önemli değildir.

[Nevevî, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri (Tercüme ve şerh: M. Yaşar Kandemir vd.), C 2, s. 303-304; a.g.e., C 1, s. 106-107.]

HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

1. Kız çocuklarını yetiştirip hayata hazırlamak Allah'ı ve Resulullah'ı memnun eden bir davranıştır.
2. Kızlarının İslam esaslarına göre büyütülmesini ve eğitilmesini sağlayan anne babalar, ahirette Resul-i Ekrem Efendimize komşu olacaklardır. Ne mutlu onlara!..

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Kutsî hadisin tanımını ve özelliklerini yazınız.

....

....

2. Zayıf hadis nedir? Dinî delil olarak değerini açıklayınız.

....

....

3. Mevzû hadislere karşı alınan önlemleri açıklayınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Ömer b. el-Hattab şöyle dedi: “Bizim çarşımızda dinde fakih olandan başkası satış yapmasın.”

Bu hadisle ilgili aşağıdaki değerlendirmelerden hangisi doğrudur?

A) Maktû ve fiilî hadis

B) Mevkuf ve fiilî hadis

C) Mevkuf ve takrîrî hadis

D) Maktû ve kavli hadis

E) Mevkuf ve kavli hadis

2. Ravi sayısı bakımından hadisler ...., ... ve .... olmak üzere üçe ayrılırlar.

Bu cümlede boşluklara sırayla hangi terimler gelmelidir?

A) mütevatir/meşhur/âhad

B) sahih/hasen/zayıf

C) merfû/mevkuf/maktu

D) mevzu/meşhur/mütevatir

E) merfû/mütevatir/âhad

3. Mütevatir hadis ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Her nesilde aktarılan haberdir.

B) Kesin bilgi ifade eder.

C) Sahabi ravisi olmayan haberdir.

D) Yalan üzere birleşemeyecek kadar çok kişi tarafından aktarılır.

E) Duyu organlarına dayalı haberdir.

4. Aşağıdakilerden hangisi hadis uydurmacılığının sebeplerinden biri olmamıştır?

A) Grup görüşünü savunma

B) İslam düşmanlığı

C) İslama hizmet arzusu

D) Şahsi çıkar sağlama

E) Halifelerin ilim adamlarını hadis uydurmaya zorlaması

5. Aşağıdaki özelliklerden hangisi sahih hadisin şartlarından değildir?

A) Ravilerinin adil olması

B) Ravilerinin zabıt olması

C) Senedinin muttasıl olması

D) Hadisin birden fazla senedinin olması

E) Hadisin illetten uzak olması

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. (........) Bir Müslüman, Hz. Peygamberin tavsiyesine göre, kendisi çalışıp çabalamalı, emek harcayarak kazanç sağlamalıdır. Bu şekilde davranan kişiler Allah'ın ve Peygamberin rızasına uygun yaşamış olur. Emek hırsızlığı dinimizde yasaktır.

2. (........) Doğrularla beraber olmak insanda "takvâ" duygusunu geliştirir.

3. (........) Zayıf hadis, uydurma hadis demek değildir. Peygamberimize ait olma olasılığı düşük olan hadistir.

4. (........) Güvenilir bir râvi, diğer güvenilir râvilerin hadisleriyle çelişen bir hadis naklederse bu hadis şâz olur ve sahih olma özelliğini kaybeder.

5. (........) Hadis ravisinin zabt sahibi olabilmesi için, hafızasının güçlü olması ve ezberlediklerini unutmaması gerekir.

6. (........) Samimi ve dindar Müslümanların, çevrelerindeki kişileri namaz, oruç gibi ibadetlere teşvik etmek amacıyla hadis uydurmuş olmaları kabul edilebilir bir durumdur.

7. (........) Sahabilere nispet edilen söz, fiil ve onaylara (takrirlere) Maktû hadis denir.

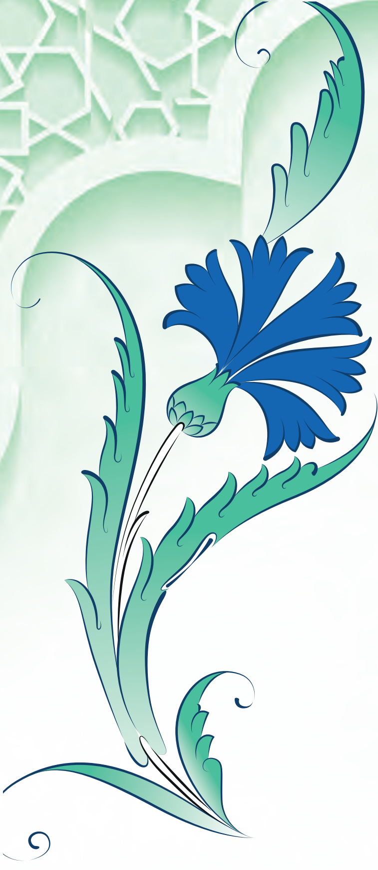
D. Peygamberimizin sahabilerinden ve hadis ravisi olan Enes b. Mâlik (r.a.) hakkındaki bilgilerinizi gözden geçirerek aşağıdaki boşluğa yazınız.

....
....
....
....
....

Allah'ın Resulu Muhammed.
(Peygamber Efendimizin mührü.)

5. ÜNİTE

HADİSLERİN TENKİDİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Tenkit kelimesinin anlamını çeşitli sözlüklerden araştırınız.

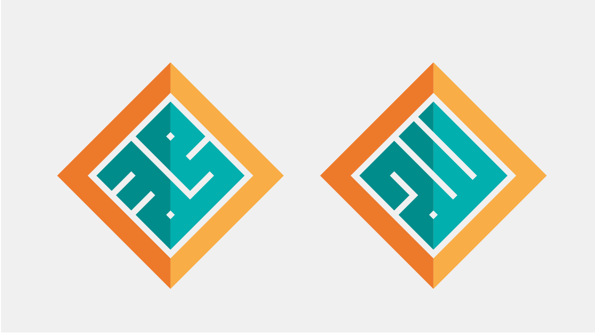
2. Bir haber ya da bilginin doğruluğunu araştırırken hangi kriterlere bakarsınız?

3. Hafıza gücü veya işinde dikkat ve titizlik gösterme bakımından insanlar arasında farklılıklar var mıdır? Bu farklılıklar okul ve meslek hayatına ne derecede etki eder? Bu konudaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. Peygamber Efendimizin hadisleri ile Kur'an-ı Kerim ayetleri arasında çelişki olabilir mi? Neden?

5. Peygamber Efendimizin kendi sözleri arasında tutarsızlık olabilir mi? Neden?

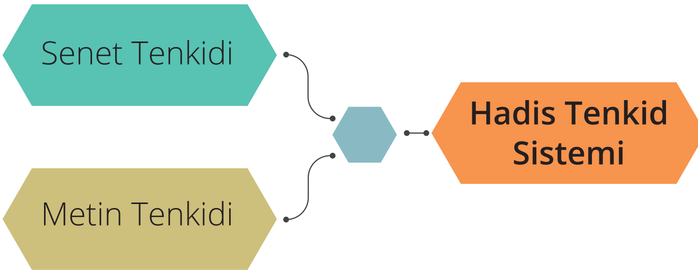
1. Sened Tenkidinde Ölçütler

Kûfi hat sanatı ile Allah ve Muhammed yazıları.

Hadisler, Kur'an-ı Kerim'den sonra dinimizi öğreneceğimiz ikinci kaynaktır. Kur'an-ı Kerim ayetleri indirildiği ilk günden itibaren hafızlar tarafından ezberlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Öte yandan Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'i muhafaza edeceğini bildirmiştir. Kur'an-ı Kerim Peygamber Efendimizden sonra hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmıştır.

Hadis-i şerifler de Peygamber Efendimiz hayatta iken sahabe tarafından ezberlenmekteydi. Kısmen yazıya da geçirilmeye başlanmıştır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi tüm hadislerin herkes tarafından bilinip ezberlenmesi ve Peygamberimiz henüz hayatta iken tamamının yazıya geçirilmesi mümkün değildi. Hadisleri toplama, ezberleme ve yazma çalışmaları Peygamberimizin vefatından sonra da devam etti. Ancak hadislerin sayısı pek fazlaydı. Üstelik bu çalışmalar esnasında hadisleri ezberleyip aktaran kişilerin sayısı da çoktu. Bu kişiler arasında dürüst, hafızası güçlü, dikkatli ve titiz kişiler olduğu gibi dikkatsiz, hafızası zayıf, pek güven vermeyen kişiler de vardı. Bu durumda hadisin kimden öğrenileceğine dikkat etmek gerekecekti.

Öte yandan Peygamber Efendimizin vefatından sonra Müslümanlar arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve çatışmalar yüzünden birtakım uydurma hadisler de türemişti. Resul-i Ekrem'in sözü veya davranışı olmadığı halde bazı söz ve davranışlar, dürüst olmayan kişiler tarafından, Peygamber Efendimize aitmiş gibi gösteriliyordu. Bu durumda dinimizin ana kaynaklarından biri olan hadisleri korumak, gerçeği yalandan, bir diğer deyişle sahih olan hadisi mevzu olandan yani hadis diye uydurulan sözden ayırmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Daha açık bir söyleyişle Peygamber Efendimizin hadislerini korumak ümmetin görevi olmuştur.

Hadis ilmiyle ilgilenen ilim adamları; hadisleri bozulma ve değişmelerden korumak, hadis diye uydurulan sözleri ayıklamak amacıyla bir tenkit/eleştiri sistemi geliştirmişlerdir. Bu tenkit sisteminde yapılan, asla Peygamber Efendimizi eleştirmek değildir. Resulullah'ın bir hadisi karşısında Müslümana düşen görev, o hadisi samimiyetle kabul etmek ve baş tacı etmektir. Ancak hadisleri aktaran ravilerin hafıza problemlerinden ya da dikkatsizliklerinden kaynaklanan birtakım problemler ortaya çıkmışsa, böylece hadislerde bozulma ya da değişimler meydana gelmişse, bu kusurları ortaya çıkarmak gerekmektedir.

Hata ve kusurların ortaya çıkarılması, aslında Peygamber Efendimizin hadislerinin en doğru biçimde tespit edilmesi demektir. Bu nedenle tenkid çalışmaları, eksik ve hatalı nakledilen hadislere yönelik çalışmalardır.

Sened tenkidi, raviler ile ilgili değerlendirmelerden meydana gelir.

Bir hadisin sahih olup olmadığını anlamak için öncelikle ravilerine, yani o hadisi aktaran kişilerin özelliklerine bakılır. Bu kişiler hadis rivayet etme konusunda yetkili (ehil) kabul edilirse rivayetleri alınır. Hadis rivayet etmeye ehil kabul edilmezlerse rivayetleri terk edilir.

Bir ravinin aktardığı haberin kabul edilebilmesi için o ravinin bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler kişinin hem kimlik ve kişiliği ile ilgili hem de dikkat ve hafızası ile ilgili özelliklerdir. Bu özellikler iki ana başlık altında toplanmış, iki terim ile ifade edilmiştir: Adalet ve zabt.

DEĞERLENDİRELİM

Hz. Aişe'nin (r.a.) yeğeni Urve şöyle anlatıyor:

Abdullah b. Amr haccetmek için Medine'ye gelmişti. Ben onun bir hadis naklettiğini işittim. Duyduğum bu hadisi Resulullah'ın eşi, sevgili teyzem Aişe'ye anlattım. Daha sonra Abdullah bir kez daha hacca geldi. Bu defa teyzem Aişe bana:

"Yeğenim, Abdullah'a git ve daha önce ondan bana aktardığın hadisi ona bir kez daha sor." dedi.

Ben de gittim, sordum.

Abdullah, hadisi daha önce nasıl nakletmişse aynen öyle tekrar etti. Gelip durumu teyzem Aişe'ye haber verdim. Çok memnun oldu ve:

"Abdullah hadisi iyi ezberlemiş." dedi.

(Buhârî, İ'tisâm, 7.)

1. Yukarıdaki olayı, hadis tenkidi bakımından değerlendiriniz.
2. Abdullah'ın Urve'ye aktardığı bu hadisi, hadis kaynaklarından bulunuz.

1.1. Ravinin Adaleti

Dürüst ve güvenilir olmayan birine gündelik hayatımızda inanmaz, söylediklerini pek dikkate almayız. Güvenmediğimiz birine kıymetli bir eşyamızı emanet etmeyiz. Yalan söyleme alışkanlığı olan birinin aktardığı bir haberi ciddiye almayız.

Peygamber Efendimizin hadisleri bütün Müslümanlar için en kıymetli hazine değerindedir. Bu nedenle hadisleri aktaran insanların, sözüne güvenilir kişiler olması zorunludur.

Peki, kimin sözüne güvenebiliriz? Hangi özelliklere sahip kişiler "güvenilir" kabul edilebilir?

Hadis âlimleri bir ravinin güvenilir kabul edilebilmesi için kimlik ve kişilik bakımından beş özelliğe sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir:

a. Müslüman olmak: Müslüman olmayan birinin Resul-i Ekrem Efendimiz ve dinimiz hakkında aktardığı bir bilgi geçerli kabul edilmez.

b. Akıllı olmak: Akıl sağlığı yerinde olmayan birinin nasıl şahitliği geçerli değilse, hadis rivayeti de geçerli değildir. Bu nedenle hadis aktaran kişi mutlaka akıl sağlığı yerinde biri olmalıdır.

c. Büluğa ermiş olmak: Küçük çocukların hadis rivayeti geçersizdir. Hadis nakledebilmesi için ravinin büluğ yaşına gelmiş olması gerekir.

d. Fasık (günahkar) olmamak: Büyük günahlar işleyen, iyi tarafları ile değil daha ziyade kötülükleri ile tanınan kimseler güven vermezler. Bu kimselerin Peygamberimizin hadislerini aktarırken dürüst davranacakları kuşkuludur. Bu nedenle aktardıkları hadisler kabul edilmemiştir.

e. Mürüvvet sahibi (saygın) olmak: Yaşadıkları toplumun değer yargılarını bilen ve dikkate alan kişiler, etraflarında saygın bireyler olarak kabul edilirler. Hadis ravisi, içinde yaşadığı toplumda saygıdeğer biri olmalıdır. Mesela sokaklarda serserilik yapan, ölçüsüz davranışları ile etrafına rahatsızlık veren kişiler hadis rivayeti konusunda da yetkin/ehil kabul edilmezler.

Bu beş şart Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i şerifler ışığında belirlenmiştir. Bu şartların hepsi bir arada **"adalet"** terimi ile ifade edilir. Bu beş şarta sahip ravi adalet sahibi **(adil)** ravi kabul edilir, kimlik ve kişilik özellikleri bakımından hadis rivayet etmesi uygundur. Bu şartlardan biri ya da bir kaçı eksik olursa o zaman ravi, "adalet" özelliğini kaybetmiş olur. Adalet özelliğine sahip olmayan raviden hadis alınmaz.

Adaleti etkileyen kusurlar şiddetliden hafife doğru şöyle sıralanabilir:

a) Yalancılık: Bir ravinin hadis rivayetinde yalancılığı, bir başka deyişle hadis uydurduğu tespit edilirse, bir daha o raviden hadis alınmaz. Yalancılık, en ağır tenkid sebebidir.

YORUMLAYALIM

"Ey iman edenler! Eğer fasıkın (günahkarın) biri size bir haber getirecek olursa onu iyice araştırın. Yoksa bilmeden insanları incitir, sonra da yaptığınıza pişman olursunuz."

(Hucurât suresi, 6. ayet.)

Bir bilgi ya da haber aktaran birinin kişilik özelliklerini dikkate almak neden gereklidir? Bu ayet doğrultusunda düşünelim.

TARTIŞALIM

Haccâc b. Yûsuf (v. 95/714), zalim lakabıyla bilinen bir Emevî valisiydi. Küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i ezberlemişti. Aralarında Enes b. Mâlik'in de bulunduğu bazı sahabilerden hadis öğrenmişti.

Ancak Haccâc'ın rivayet ettiği hadisler kabul edilmemiş, terk edilmiştir. Neden? Tartışınız.

BİLGİ KUTUSU

Ravide bulunması gereken adalet ve zabt sıfatlarını zedeleyerek onun cerh edilmesine yol açan on kusura "metâin-i aşere" denir.

b) Yalancılıkla itham: Bir ravi günlük hayatında yalancılığı bilinen biriyse yine kusurlu kabul edilir. Gündelik hayatında yalan söyleyen birisinin Peygamberimizin hadisleri konusunda da gevşek ve ihmalkâr davranması mümkündür. Bu nedenle bu kişilerden de asla hadis alınmaz.

c) Fasık olmak: Büyük günah işleyen, iyi taraflarından ziyade kötülükleri ile bilinen kişiler fasık kabul edilir. Fasık olmak adalet vasfını zedeler.

d) Meçhul olmak: Hadis nakleden kişi tanınmayan birisi ise ya da güvenilir olup olmadığına dair bilgi mevcut değilse meçhul olarak tarif edilir. Meçhul olmak da adaleti zedeleyen bir kusurdur.

e) Bid'atçi olmak: Resulullah zamanında dinde olmayan bir uygulamayı dine sokan kişiler ehl-i bid'at kabul edilir. Bid'atçiler, uydurdukları ve propagandasını yaptıkları görüşleri yaymak için hadis uydurabilmişlerdir. Bu nedenle görüşünün propagandasını yapan bid'atçiler adalet vasfı bakımından kusurlu kabul edilir.

DEĞERLENDİRELİM

İbn Lehîa (v. 174/790), kitapları yandığı için tenkid edilmiş bir ravidir. Bu nedenle senedinde İbn Lehîa'nın olduğu hadisler sahih kabul edilmemiştir.

Bu örnek, hadis tenkidinin hangi başlığı kapsamındadır? Hadisçilerin bu yaklaşımını değerlendiriniz.

Ravinin güvenilir olma şartları

1.2. Ravinin Zabtı

Bir ravinin rivayetinin kabul edilebilmesi için sadece kimlik ve kişilik bakımından güvenilir olması yeterli değildir. Ravinin adalet sıfatına sahip olması, aranan şartların sadece bir kısmını oluşturur. Çünkü ravi, dürüst olmasına rağmen, hafızası zayıf olabilir ya da hadis rivayeti konusunda dikkatli ve titiz davranmıyor olabilir. Böyle bir durumda adaletli de olsa o raviden hadis alınmaz.

BİLGİ KUTUSU

Ravileri adalet ve zabt bakımından değerlendiren ilim dalına Cerh ve Ta'dil ilmi denir. Cerh ve ta'dil alanında yazılmış çok sayıda eser vardır. Bu eserlerde hadis rivayetiyle az da olsa ilgilenmiş binlerce ravinin adalet ve zabt düzeyleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

Bir ravinin hadis rivayetinin geçerli olabilmesi için hafızasının gücü, hadis rivayetindeki dikkat ve titizliği ile ilgili de birtakım özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Hafızası güçlü olmalıdır: Hadisleri iyi ezberlemesi, ezberlerini koruyabilmesi oldukça önemlidir. Çeşitli zamanlarda naklettiği hadisler arasında farklılıklar meydana gelmişse ya da rivayet ettiği hadisler kendi akranlarının rivayet ettikleri ile çelişiyorsa, bu durumda ha-

fızasının zayıf olduğu anlaşılır. Çokça hata yapan, rivayetlerinde çelişkilere düşen, güvenilir ravilerin rivayetlerine aykırı hadisler nakleden ravi tenkid edilir ve rivayetleri reddedilir.

b. Kitabını (defterini) korumalıdır: Ravi, öğrendiği hadisleri yazdığı defteri (ya da kitabı) iyi korumalıdır. Hadis yazdığı defteri kaybetmemeli, herkese emanet etmemelidir. Defteri yanmaktan, çalınmaktan korumaya çalışmalıdır. Herhangi birinin, defterine ilaveler yapmasına ya da defterden bir şeyler silmesine fırsat vermemelidir. Eğer dikkatsiz davranır ve bu nedenle hadis yazdığı defter zarar görürse, ravi eleştirilir, rivayetleri sahih (güvenilir) olma özelliğini kaybeder.

c. Uyanık olmalıdır: Hadis nakleden ravi dalgın ve dikkatsiz olmamalıdır. Kendi rivayet ettiği hadisi, başka ravilerin rivayet ettiği hadislerden ayıramayan kişiler dikkatsizlikleri yüzünden eleştirilmiş, rivayetleri sahih kabul edilmemiştir. Rivayetinde tereddüt gösteren, kendi aktardığı haberden emin olamayan, başkaları tarafından kolayca aldatılan kişilerin rivayetleri güvenilir olma özelliğine sahip değildir.

d. Hadisin anlamını korumalıdır: Ravi hatırlayamadığı bir sözcüğün yerine eş anlamlı olan bir başka kelime kullanabilir. Ancak rivayet esnasında anlamı bozacak, daraltacak, değiştirecek başka kelimelere veya ifadelere yer verirse o zaman bu ravi tenkid edilir. Bu kişinin rivayetlerine kuşku ile yaklaşılır.

Bu dört özellik ile ilgili “zabt” terimi kullanılır. Bu özelliklere sahip olan hadis ravisi zabt sahibi (zâbıt) kabul edilir. Ancak bu özelliklerden herhangi biri ile ilgili eksikleri varsa o takdirde zabt bakımından kusurlu olur. Zabtı eksik olan ravinin rivayeti de güvenilir kabul edilmez.

Bir ravi zabt niteliğine zarar verecek bazı kusurlara sahip olursa o ravinin zabt vasfı zedelenmiş olur ve hadisi ya reddedilir ya da zayıf kabul edilir.

Hadis ravilerini adalet ve zabt bakımından inceleyen cerh ve tadil eserlerinden biri.

YORUMLAYALIM

Sahabeden Abdullah b. Abbas (v. 68/687) şöyle demiştir:

“Uyanık olmayan, kapılgan/gafil raviden hadis yazılamaz.”

(Hatib el-Bağdâdî, el-Kifâye, s. 148.)

Abdullah b. Abbas’ın bu sözünü dikkate alarak, ravi tenkidi ile ilgili prensiplerin belirlenmeye başladığı dönemin özelliklerini yorumlayalım.

Zabt vasfını zedeleyen ya da bozan vasıfları şöyle sıralayabiliriz:

a) Çokça yanılmak: İnsan yaratılışı gereği hata yapabilir, unutabilir. Ancak bir ravinin hataları doğrularından fazla ise bu durumda ravi şiddetle tenkid edilir. Zabtı olmadığı için rivayeti de terk edilir.

b) Dikkatsizlik: Bir ravinin dikkatsiz, gafil, kapılgan olmasıdır. Mesela kendi defterindeki rivayetleri bir kenara bırakıp kendisine telkin edilenleri aktarması bir gaflet/dikkatsizliktir. Bu da zabtı zedeleyen ağır bir kusurdur.

DEĞERLENDİRELİM

İmam Mâlik, Mescid-i Nebevî'yi göstererek şöyle demiştir:

"Şu direklerin dibinde 'Resulullah şöyle buyurdu' diyen yetmiş kişi ile karşılaştım. Hangisine hazineyi teslim etseniz gözünüz arkada kalmazdı. Ama bu işin ehli olmadıkları için hiçbirinden hadis almadım."

(Hatîb el-Bağdâdî, el-Kifâye, s. 159.)

İmam Mâlik'in bu sözünü ravinin adaleti ve zabtı kavramları çerçevesinde değerlendirelim.

c) Vehim: Ravinin hadis rivayet kurallarını bilmeden hatalar yapmasıdır. Mesela peygamberimizin sözünü sahabe sözü gibi nakleder ya da tam tersini yapabilir, sahabeye ait bir sözü peygamberimizin bir hadisiymiş gibi aktarabilir. Vehim de zabt vasfını olumsuz etkiler

d) Güvenilir ravilere muhalefet: Bir ravinin aktardığı haber güvenilir ravilerin aktardığı habere aykırı ise bu durum da o ravinin tenkid edilme sebebidir. Güvenilir ravilere muhalefet eden kişiler zabt bakımından kusurlu sayılır.

e) Hafıza zayıflığı: Ravinin hafızası zayıf biri olması da zabt bakımından kusurlu sayılmasına sebep olur.

Bir hadisin senedinde kaç ravi varsa bu ravilerin her biri hem adalet hem de zabt bakımından kusursuz olmalıdır. Aksi takdirde o sened problemli (zayıf) bir sened olur.

Bir ravinin güvenilir olabilmesi için hem adalet hem de zabt ile ilgili özelliklere sahip olması gerekir.

Hadisin ravileri bu özellikler bakımından değerlendirildiğinde sened tenkidi önemli ölçüde tamamlanmış olur.

Ravinin adaleti

- Müslüman olmak
- Akıllı olmak
- Büluğ çağına erişmiş olmak
- Fasık olmamak
- Saygın olmak

Ravinin Zabtı

- Hafızası güçlü olmalı
- Defterini korumalı
- Uyanık ve dikkatli olmalı
- Hadisin anlamını korumalı

Adalet Zabt Güven

2. Metin Tenkidinde Ölçütler

Metin hadisin asıl kısmıdır. Hadis tenkidi önce sened tenkidi ile başlar, ancak sened tenkidini metin tenkidi izler. Çünkü güvenilir bir ravinin de yanılması pekala mümkündür. O takdirde sened tenkidi tek başına yeterli olmayacaktır. Bu nedenle sened tenkidinden sonra hadisin metni de mutlaka değerlendirilmelidir.

Metin Tenkidinde Ölçütler

01	Kur'an-ı Kerime uygunluk
02	Sahih hadislere uygunluk
03	Selim akla uygunluk
04	Tarihi verilere uygunluk
05	Dil ve üslupta tutarlılık

Sened ve metin tenkidi bir arada uygulandığı zaman hadis rivayeti sırasında unutma, yanılma gibi sebeplerden doğan hatalar gün yüzüne çıkarılır. Ayrıca, hadis adı altında ortaya atılan yalan ve iftiralar da tespit edilmiş olur. Peygamber Efendimizin söylemediği yalan ve yanlış rivayetler ayıklandığı zaman biz hem Peygamberimizin sünnetini hem de dinimizi korumuş oluruz.

Peygamber Efendimizin başlıca bilgi kaynağı vahiydir. Bir başka deyişle, onun söyledikleri aslında Allah'ın kendisine öğrettikleridir. Bu nedenle onun hadisleri anlamlı ve hikmetli sözlerdir. Kendi içinde tutarlıdır. Bir peygamberin akıl dışı, tutarsız, anlamsız sözler söylemesi mümkün değildir.

Resul-i Ekrem Efendimizin her sözü hem anlam bakımından kıymetlidir hem de dil ve üslup bakımından dikkat çekici bir güzelliktedir. İşte bu özellikleri sebebiyle Peygamberimizin hadislerini, uydurma rivayetlerden ayırmak mümkündür.

Peygamber Efendimizin hadislerinin başlıca özellikleri sahabe döneminden itibaren bilinmekteydi. Bu özellikler her zaman dikkate alınmış, hadis metinleri bu özellikleri taşıyıp taşımaması bakımından ölçülü bir tenkid süzgecinden geçirilmiştir.

Bir hadis metninde olması gereken özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

2.1. Kur'an-ı Kerim'e Uygunluk

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'i insanlığa hem tebliğ etmiş (ulaştırmış) hem de Kur'an-ı Kerim'de yer alan esaslar doğrultusunda yaşamıştır. Onun sünneti, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin hayata yansımış halidir. Bu nedenle Peygamberimizin herhangi bir hadisinin Kur'an-ı Kerim'e aykırı olması mümkün değildir. Bilakis hadisler, Kur'an'ı destekler, açıklar ve yorumlar.

Kur'an-ı Kerim ayetlerinden biri ile çelişen bir rivayet hadis olamaz. Allah Teâlâ Peygamber Efendimizin, etrafındaki insanlara şöyle seslenmesini emretmiştir:

DEĞERLENDİRELİM

"Hadiste gün ışığı gibi bir pırıltı vardır ki onun hadis olduğunu derhal tanırsın veya bir rivayette gece karanlığı gibi bir zulmetle karşılaşabilirsin, o zaman bu sözün hadis olmadığını anlar derhal terk edersin."

Bir hadis tenkitçisinin bu sözünden ne anlamalıyız? Söz konusu edilen "pırıltı" ve "karanlık" ne olabilir? Tartışalım.

(Hakim en-Nisaburi, Ma'rifetu ulumil'l-hadis, s. 244.)

"...اِنْ أَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰى اِلَيَّ..."

"Ben sadece bana vahyedilene uyarım."[1]

Peygamber Efendimizin hayatına yön veren başlıca kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Bu nedenle de hadis-i şerifler Kur'an-ı Kerim ile uyum içinde olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim ile çelişen bir rivayet, hadis adı altında aktarılmış olsa bile, İslam âlimleri bu rivayetlerin uydurma olduğunu söylemişlerdir.

Mesela "İçki içen lânete uğramıştır. Komşusu da lânetlidir. Onun yanında oturan da lânetlidir." sözünü değerlendirelim:

İçki içmenin haram olduğu Kur'an-ı Kerim ile belirtilmiştir.[2] Ancak içki içenin komşusu

1 En'âm suresi, 50. Ayet.
2 bk. Bakara suresi, 219. ayet; Nisa suresi, 43. ayet; Maide suresi, 90-91. ayetler.

veya yanında oturan da Allah'ın rahmetinden mahrum olacak düzeyde günahkar mı olacaktır? İşte bu ifadeler Kur'an-ı Kerim'in şu ayetine açıkça aykırıdır:

"وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى"

"Hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmez."[3]

Kur'an-ı Kerim, hiç kimsenin bir başkasının günahından sorumlu tutulmayacağını açıkça ifade ederken, Allah'ın Resulü'nün, içki içen birinin komşusunu günahkar olarak nitelemesi mümkün değildir. Bu nedenle bu rivayet uydurma kabul edilmiştir.[4]

Ancak bir hadisin Kur'an-ı Kerim'e aykırı olduğunu tespit etme konusunda çok dikkatli olmak, aceleci davranmamak gereklidir. Bazen ilk bakışta, Kur'an'a aykırı gibi görünen bazı rivayetler, doğru değerlendirilirse aslında iki kaynak arasında hiçbir çelişkinin bulunmadığı anlaşılır.

Bir örnekle açıklayalım:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.): *"Kim kıyamet günü hesaba çekilirse azaba çekilmiştir."* buyurunca Hz. Aişe bir an durakladı. Aklına hemen şu ayetler geldi:

"Kimin amel defteri sağından verilirse, hesabı kolayca görülecektir."[5]

Hz. Aişe, bazı kimselerin ahiret hesabının kolay olacağını anlatan bu ayetlerle, Peygamber Efendimizin hesabı azaba benzeten hadisi arasındaki uygunluğu anlayamamıştı. Bu durumu sorunca Resulullah şöyle buyurdu:

"Bu ayetlerde anlatılan, kişiye amellerinin gösterilmesidir. Ancak kim inceden inceye sorgulanırsa o azaba uğramış olur."[6]

Dikkat edilirse bu örnekte, ahirette hesaba çekilme konusuyla ilgili bir ayet ve bir hadis yer almaktadır. İlk bakışta ayet ile hadis arasındaki uygunluğu anlamak pek mümkün değildir. Ancak Peygamberimizin açıklaması ile ayet de hadis de doğru anlaşılmış, aralarındaki uyum ortaya çıkmış, söz konusu hadisin aslında, konu ile ilgili bir ayeti açıkladığı anlaşılmıştır.

YORUMLAYALIM

"Onlar Kur'an'ı okuyup düşünmüyorlar mı? Eğer o Kur'an Allah'tan başkasının sözü olsaydı, onda pek çok çelişki bulurlardı."

(Nisa suresi, 82. ayet.)

Kur'an ayetleri arasında hiçbir çelişki olmamasının sebebi nedir? Aynı durum hadisler için de geçerli midir? Neden?

Muhammed (s.a.v.)

3 En'âm suresi, 164. ayet.
4 M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 187.
5 İnşikak suresi, 7-8. ayetler.
6 Buhârî, İlim, 35.

Güvenilir hadis kaynaklarında sahih bir senedle aktarılan bir hadisin anlamı ve Kur'an-ı Kerim'e uygunluğu konusunda acele karar verilmemeli, konu enine boyuna dikkatle araştırılmalıdır.

2.2. Sahih Hadislere Uygunluk

Peygamber Efendimiz vahyin aydınlığında yaşamış, hikmetli sözleri ve mükemmel davranışlarıyla bütün insanlara örnek olmuştur. Onun sözleri ve davranışları birbiriyle uyumludur. Kendi içinde çelişen sözler söylemesi ya da söz ve davranışlarının birbirine uymaması düşünülemez.

Uydurma hadisleri tanıma yollarından biri de bu sözlerin, sahih hadislere ve Peygamber Efendimizin sünnetine aykırı olmasıdır.

Mesela "Allah güzel yüzlü, siyah gözlü kimselere azap etmeyecektir." rivayeti uydurma bir haberdir. Allah'ın Elçisi'nin böyle bir söz söylemesi mümkün değildir. Tam aksine Resul-i Ekrem Efendimiz *"Allah sizin bedenlerinize ve yüzlerinize değil, kalplerinize ve amellerinize bakar."*[7] buyurmuştur. Bir diğer deyişle ahirette nimetlerle ya da azapla karşılaşmak bizim fiziksel özelliklerimize değil, imanımıza ve güzel davranışlarımıza bağlıdır. Güzel yüzlü ve siyah gözlü olmak, hiç kimseyi ahiret azabından kurtaramaz. Bu rivayetin Peygamber Efendimiz tarafından söylenmiş olması düşünülemez.[8]

Bir hadisin diğer sahih hadislere uygunluğu konusu dikkat, titizlik ve çok yönlü araştırma gerektirir. Bu konuda karar verirken acele hareket edilmesi çoğu kez yanıltıcı sonuçlara götürür.

Bir örnekle anlamaya çalışalım:

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde *"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan cennete giremez."* buyurmuştur.[9] Bir başka hadiste ise *"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına gönülden inanırsa Allah ona cehennemi haram kılar."*[10] buyurmuştur. İlk bakışta bu iki rivayet arasındaki uygunluğu görmek pek kolay değildir. Öyle ya, bir insan kelime-i tevhidi inanarak söylediği halde kibir gibi çirkin bir huyu varsa ne olacak? Bu iki hadis birbiri ile çelişiyor mu?

"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan cennete giremez."

Müslim, İman, 147.

Aslında bu iki hadis birbiriyle çelişmemektedir. Sadece onları doğru yorumlamak gerekir. Doğru bir yorum ile bu rivayetler arasındaki uygunluk ortaya çıkar.

Kalbinde kibir bulunan kimsenin cennete girememesi, hiçbir zaman giremeyeceği anlamında değildir. Tam tersine bu hadiste, o kişinin günahının cezasını çekmeden cennete

7 Müslim, Birr ve's-Sıla, 34.
8 M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 187.
9 Müslim, Îmân, 147.
10 Buhârî, Salât, 46.

giremeyeceği anlatılmaktadır. Ancak günahının cezasını çektikten sonra mümin ise, eninde sonunda cennete girecektir. İnançlı kimseler günahlarından ötürü cehenneme girseler de cehennemde ebediyen kalmayacaklardır.

Görüldüğü üzere, hadisler arasındaki anlam birliği ve uyumu, çaba ve araştırma ile anlaşılabilir. Bu sebeple dikkatli ve titiz bir araştırmacı aceleci davranmamak gerektiğini bilir.

2.3. Selim Akla Uygunluk

Dinimize göre başlıca bilgi kaynakları selim akıl, vahiy ve salim duyulardır. Bir bilginin doğru kabul edilebilmesi için bu üç kaynaktan birine dayalı olması gereklidir. Bu kaynaklardan herhangi birine dayanmayan bilgi asılsız bilgidir.

Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde selim akla aykırı ve mantık dışı hiçbir şey olamaz.

Öte yandan bu üç bilgi kaynağı (selim akıl, vahiy ve salim duyular) birbirini destekler ve birbirine ters düşmez. Bir başka deyişle Kur'an-ı Kerim ve sahih hadislerde yer alan bilgiler selim akıl ve salim duyularla çelişmez. Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde selim akla aykırı ve mantık dışı hiçbir şey olamaz.

Peygamber Efendimizin başlıca bilgi kaynağı vahiydir. Ayrıca Allah'ın Elçisi, diğer peygamberler gibi fetânet (üstün zekâ) sahibidir. Bu nedenle hadis-i şeriflerde akıl ve mantık dışı bir ifadenin yer alması mümkün değildir. O halde bir rivayet, akıl ve mantık dışı bir içeriğe sahipse o rivayetin uydurma olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Örnek verecek olursak "Nuh'un gemisi Kâbe'yi yedi defa tavaf ederek Makam'ın arkasında namaz kıldı." rivayeti akıl ve mantıkla bağdaşmamaktadır. Bu sebeple de ilim adamları bu rivayetin uydurma bir haber olduğunu söylemişlerdir.[11]

DEĞERLENDİRELİM

Hadis âlimleri, "Kim ikindiden sonra uyur da aklını kaybederse kendisinden başka kimseyi kınamasın." rivayetinin uydurma olduğunu söylemişlerdir.

(bkz. İbnü'l-Cevzî, Mevzûât, C 3 s.69; Suyûtî, el-Leâlî, C 2, s. 236.)

Hadis metninin akla uygunluğu ölçüsünü dikkate alarak bu rivayeti değerlendiriniz.

Halk arasında yaygın bir inanış olan Safer ayının uğursuz olduğu, kaza bela getireceği yönündeki söylentiler de hiçbir sahih hadise dayanmamaktadır. Bunlar akıl ve mantık dışı uydurma haberler niteliğindedir.

Ancak herhangi bir hadisin selim akla uygun olup olmaması meselesinde özellikle dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Peygamber Efendimiz zaman zaman bize ahiret hayatı, cennet ve cehennem gibi konularda bilgiler vermiştir. Ahiret alemi, gayb alemidir. Yani bizim için bilinmezler ile doludur. Bu nedenle gaybî konularda bilgi veren bazı hadisleri salt akıl ile anlayabilmek her zaman mümkün olamaz. Gayb alanında pekala akıl üstü bilgilerle karşıla-

11 M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 188.

şabiliriz. Bu durumda, okuduğumuz hadisi, akla aykırı bulup çabucak reddetmek gibi bir hataya düşmemeliyiz.

Mesela, *"Cennette öyle bir ağaç vardır ki idmanlı bir ata binmiş olan kimse onun bir ucundan diğerine yüz senede varamaz."*[12] hadisini düşünelim. Bu hadiste tasvir edilen ağacı akıl ile veya dünyada sahip olduğumuz bilgi ile anlamak pek mümkün değildir. Ancak bu hadiste anlatılan ağacın dünyada değil cennette var olacağını gözden uzak tutmamalıyız. Bu kadar büyük bir ağacın olmasını akla aykırı bulup hadisi reddetmek hatalı ve aceleci bir yaklaşım olacaktır.

TARTIŞALIM

İdrak-i meâli bu küçük akla
gerekmez

Zira bu terazi bu kadar sıkleti
çekmez

Ziya Paşa'nın bu meşhur dizelerinden hareketle vahyin (Kur'an ve sünnetin) akla uygunluğu konusunun sınırlarını tartışalım.

İşte bu nedenle hadis metinleri, akla uygunluk bakımından tenkide tabi tutulduğunda, ölçü alınması gereken akıl, sağlıklı işleyen, selim bir akıl olmalıdır. Dar ve sığ ölçülerle düşünen bir akıl değil.

2.4. Tarihi Verilere Uygunluk

Sahih bir hadisin metni, doğruluğu bilinen tarihi bilgilerle uyumludur. Çünkü Peygamber Efendimizin sözlerinde gerçeklerle bağdaşmayan bir ifadenin yer alması mümkün değildir. Bu nedenle bir rivayet eğer tarihi bilgilere uygun değilse ya rivayet uydurmadır ya da ravilerinden biri onu aktarırken hata etmiştir.

Örneğin "Soğuktan sakının. Kardeşiniz Ebü'd-Derdâ'yı soğuk öldürdü." rivayeti, tarihi bilgilerle çeliştiği için reddedilmiştir. Çünkü Ebü'd-Derdâ isimli sahabi, Allah'ın Elçisi hayatta iken vefat etmemiş, Hz. Osman'ın halifelik yıllarına kadar yaşamıştır. Bu nedenle Peygamberimizin, Ebü'd-Derdâ'nın soğuktan öldüğünü söylemesi mümkün değildir.[13]

DEĞERLENDİRELİM

Önde gelen hadis hâfızı ve tenkitçilerinden Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir:

"Raviler yalan söyledikçe biz de onlara tarih silahıyla karşı koyduk."

(Hatib Bağdâdî, Kifâye, s. 119.)

Bu sözü, metin tenkidi prensipleri bakımından değerlendirelim.

Bir başka örnek verecek olursak "Dünyanın ömrü yedi bin senedir. Biz yedinci binin içinde bulunmaktayız." rivayeti de tarihi bilgilerle çeliştiği için uydurma kabul edilir. Resul-i Ekrem'in vefatından bu yana bin dört yüz küsur sene geçmiş olmasına rağmen dünyanın hâlâ ayakta durması bu sözün hadis olmadığını ortaya çıkarır.[14]

Hadislerin tarihi verilere uygunluğu konusunda, kesinlikle bilinmesi gereken oldukça önemli bir konuya da değinmemiz gerekir:

12 Buhârî, Bed'u'l-halk, 8, Rikak, 51.
13 Ali el-Kârî, el-Masnû', s. 46; Muhammed b. Dervîş el-Hût, Esne'l-Metâlib, s. 27.
14 M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 186.

Peygamber Efendimiz, şayet Allah (c.c.) tarafından kendisine bilgi verildiyse, yakın ve uzak geleceğe dair bazı haberler verebilir. Bu haberler ümmete verilen birtakım müjdeler olabileceği gibi bazı uyarıları da içerebilir.

Mesela Resulullah, süt halası Ümmü Harâm'ın (r.a.) evinde uyuduğu bir gün gülümseyerek uyanmış ve *"Ümmetimden ilk deniz seferi yapacak ordu cenneti kazanmıştır."* buyurmuştu. Ümmü Harâm bu güzel müjdeyi işitince:

-"Ya Resulallah, ben de onların içinde olacak mıyım?" diye sormuştu. Peygamberimiz de ona:

-Evet, sen de onların içinde olacaksın, diye cevap vermişti.[15]

Gerçekten de Peygamberimizin vefatından sonra, Hz. Osman'ın halifelik yıllarında Müslümanlar deniz yoluyla Kıbrıs Seferine çıkmış ve Kıbrıs'ı fethetmişlerdir. Ümmü Harâm da bu sefere katılmış, Kıbrıs'a ayak bastıkları esnada şehit olmuştur.[16]

Bu hadis-i şerifte, Resul-i Ekrem Efendimize Allah (c.c.) tarafından, rüya yolu ile ileride gerçekleşecek bir fetih müjdesinin verildiği anlatılmaktadır. Nitekim bu müjdeyi tarihi olaylar da doğrulamaktadır.

TARTIŞALIM

Aşağıdaki rivayetleri tarihi verilere uygunluk bakımından tartışınız:

"Dünyanın ömrü yedi bin yıldır. Biz yedinci bin yılın içindeyiz"

(Ali el-Kârî, Mevzûât, s. 199.)

"Kisra ve Kayser'in (Pers ve Bizans'ın) hazinelerine sahip olacak, bunları Allah yolunda harcayacaksınız."

(Buhârî, Cihad, 154; Müslim, Fiten, 75.)

TARTIŞALIM

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ben özlü sözlerle gönderildim."

(Buhârî, İ'tisâm, 1.)

Bu rivayeti dikkate alarak hadislerin dil ve üslup özelliklerinin nasıl olması gerektiğini tartışalım.

Peygamber Efendimiz Allah'ın elçisi olduğu için, verdiği bilgiler vahiy kontrolündedir. Bu nedenle gelecek hakkında verilen haberler, müjde ve uyarılar içeren rivayetler, şayet sahih senedlerle aktarılmış ve güvenilir kaynaklarda yer almışsa bu hadisleri kabul ederiz.

2.5. Dil ve Üslupta Tutarlılık

Peygamber Efendimiz vahiyle bilgilendirilmekte, hikmetli ve özlü sözlerle konuşmaktaydı. Üstelik Arap dilini çok iyi bilirdi. Onun sözleri, üstün anlatım özelliklerine sahip edebî sözlerdi. Her yönden tutarlı ve anlaşılır konuşurdu. Sadeliği sever, aşırılıklardan ve abartılardan uzak dururdu. Bu nedenle hadis-i şerifler tutarlı, anlamlı, edebî değer taşıyan, sade, anlaşılır ve abartıdan uzak sözlerdir.

Hadis diye aktarılan herhangi bir söz, tutarsız, saçma, abartılı ifadelerden oluşuyorsa, o takdirde o sözün hadis olmadığını anlayabiliriz.

15 Buhârî, Cihad, 93.
16 M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Harâm", DİA, C 42, s. 321-322.

Mesela “Kim (ه) harfini tek gözlü yapmadan besmele yazarsa, Allah ona bir milyon iyilik yazar ve derecesini bir milyon defa yükseltir.” sözü, uydurma bir rivayettir. Çünkü harflerin belirli bir tarzda yazılmasının dini bakımdan hiçbir değeri yoktur. Besmeleyi belirli bir tarzda yazdığı için bir kişiye bu kadar büyük bir karşılık verilmesi yersiz, anlamsız, abartılı ve tutarsızdır. Böyle bir söz, Peygamberimizin üslûbuna uygun değildir. Bu nedenle uydurma olduğu açıktır.[17]

Sahabe döneminden başlamak üzere ilim adamları, hadis metinlerini ele aldığımız bu başlıklar yönünden inceleyip değerlendirmişlerdir. Gerçekten Peygamber Efendimize ait olan sözlerle sonradan uydurulan sözleri birbirinden ayıran titiz çalışmalar yapmışlardır. Bir ilim adamı bir hadis hakkında “sahih” hükmü vermişse, o hadisin hem sened hem de metin tenkidinden geçtiğini ileri sürmüş demektir. Bu nedenle, güvenilir ve meşhur hadis kaynaklarında okuduğumuz rivayetler, buraya kadar saydığımız bütün değerlendirmelerden geçmiş haberlerdir.

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıdaki rivayeti dil ve üslub bakımından değerlendiriniz. Sizce bu rivayet, Peygamber Efendimizin sözü olabilir mi?

“Aşure günü oruç tutan kimseye Allah yetmiş yıl oruç tutup namaz kılmış gibi sevap verir. On bin meleğin ve yedi semanın sevabını ona bağışlar. O gün bir yetimin başını okşarsa, okşadığı her saç teline karşılık onu, cennette bir derece yükseltir.”

(İbnu’l-Cevzî, Mevzûât, C 2, s. 202; Suyûtî, Leâlî, C 2, s. 92.)

3. İlim İle İlgili Hadis Metinleri

1

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهُ طَرِيقًا اِلَى الْجَنَّةِ »

Ebu Hüreyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kim ilim öğrenmek için yola çıkarsa, Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır.”

(Tirmizî, İlim, 2.)

17 M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 182.

2

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

« إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ اِنْقَطَعَ عَمَلُهُ اِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، وَعِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، وَوَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnsan ölünce üç şey dışında ameli kesilir: Sadaka-i câriye (bir kimsenin ölümünden sonra da faydası devam eden sadaka), faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat."

(Müslim, Vasiyet, 14; Ayrıca bk. Tirmizî, Ahkâm, 36.)

3

عَنْ أَبِى الدَّرْدَاءِ قَالَ: فَإِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ :

« إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَ بِهِ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ »

Ebü'd-Derdâ (r.a.) dedi ki: Ben Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Kuşkusuz âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak ne altın ne de gümüş bırakmışlardır. Onların bıraktıkları yegâne miras ilimdir. Dolayısıyla kim onu alırsa bereketli bir pay almış olur."

(Tirmizî, İlim, 19.)

4

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

« لَا حَسَدَ اِلَّا فِى اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ اٰتَاهُ اللهُ مَالًا فَسُلِّطَ عَلٰى هَلَكَتِهِ فِى الْحَقِّ، وَرَجُلٌ اٰتَاهُ اللهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِى بِهَا وَيُعَلِّمُهَا »

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) dedi ki: Nebiyy-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Ancak iki kişiye gıpta edilir. Biri, Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolunda harcayan kimsedir. Diğeri de Allah'ın kendisine ilim verdiği, o ilme göre yaşayan, ona göre hüküm veren ve onu başkalarına öğreten kimsedir."

(Buhârî, İlim, 15.)

5

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْمًا»

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Allahım, bana öğrettiklerinden istifade etmemi nasip eyle. Bana fayda verecek bilgiyi bana öğret ve ilmimi arttır."

(Tirmizî, Deavât, 128; Ayrıca bk. İbn Mâce, Sünnet, 23.)

6

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ :

« اَللّٰهُمَّ اِنّى أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَؤُلَاءِ الأَرْبَعِ »

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle dua ederdi:

"Allahım ürpermeyen kalpten, kabul edilmeyen duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırım. Bu dört şeyden sana sığınırım."

(Tirmizî, Deavât, 68.)

7

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ:قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ:

مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ

Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Her kim, bildiği bir konuda kendisine danışılır da onu gizlerse kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur."

(Tirmizî, İlim 3; Ebû Dâvud, İlim 9.)

OKUMA PARÇASI

HER NESİLDE ÂLİM YETİŞTİRMEK

وَعنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: « إِنَّ اللّٰهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعاً يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ ، وَلٰكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حتّٰى اِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِماً ، اِتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوساً جُهَّالاً فَسُئِلُوا ، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا »

Abdullah İbni Amr İbni Âs radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken işittim:

"Allah Teâlâ ilmi insanların hafızalarından silip unutturmak suretiyle değil, fakat âlimleri öldürüp ortadan kaldırmak suretiyle alır. Neticede ortada hiçbir âlim bırakmaz. İnsanlar bir kısım cahilleri kendilerine lider edinirler. Onlara birtakım meseleler sorulur; onlar da bilmedikleri halde fetva verirler. Neticede hem kendileri sapıklığa düşer hem de insanları saptırırlar."

(Buhârî, İlim, 34; Müslim, İlim, 13.)

HADİSİN SAHABİ RAVİSİ: ABDULLAH İBNİ AMR İBNİ'L-ÂS

Babası Amr ile birlikte hicretin yedinci yılında Medine'ye göç eden Abdullah, eski kültüre vâkıf, okur yazar bir sahabi idi. Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri yazardı. Bu konuda Resul-i Ekrem'den özel izin almıştı. Hadis ilmi tarihi bakımından önemi büyük olan es-Sahîfetü's-Sâdıka onun bizzat Resulullah'dan duyarak yazdığı bin kadar hadisten oluşan bir eserdir.

Abdullah, geniş hadis ve fıkıh bilgisi sebebiyle sahabe arasında abâdile diye meşhur olan dört Abdullah'tan biri olarak tanınır.

Aile hayatını ihmal edecek ölçüde ibadete düşkünlüğü ve çok Kur'an okumasıyla bilinen Abdullah, babasının şikayeti üzerine Hz. Peygamber tarafından uyarıldı. İhtiyarlayıp gözleri de görmez olunca, vaktiyle Resulullah'ın gösterdiği kolaylıklar çerçevesinde yaşamayı kabullenmediği için pişman olduğunu itiraf etti.

Babası Amr İbni'l-Âs ile birlikte Şam'ın fethinde ve Yermük Harbinde bulundu ve bu savaşta babasının sancaktarlığını yaptı. Mısır'ın fethi üzerine babası ile birlikte Mısır'a yerleşip orada yaşadı. Babasının ısrarı ile devrin siyâsî olaylarında Muaviye tarafında bulundu. Ancak hiçbir savaşa fiilen katılıp silah kullanmadı. Kısa süre Kûfe ve Mısır'da valilik yaptı.

Babasından önce Müslüman olan Abdullah, 72 yaşında iken Mısır'da vefat etti. Kabri, babasının yaptırdığı Amr İbni'l-Âs Câmiinde olup günümüz Kâhire'sinde önemli bir ziyâret yeridir.

Allah ondan razı olsun.

AÇIKLAMALAR

Hadisimizde kastedilen ilmin Kur'an ve Sünnet ilmi olduğu açıktır. Hadisin içeriği bunu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Hadis şârihleri, ilmin yok olması, âlimlerin ortadan kalkması ve bilgisizliğin yayılıp cahillerin toplumların başına lider olması âhir zamanda, kıyamete yakın dönemde olacaktır, derler.

Buna karşılık Hicretin beşinci yüzyılında Endülüs'te yaşayan ilim adamlarından Kâdî İyâz: "Bu durum kesinlikle Resul-i Ekrem Efendimizin söylediği gibi zamanımızda ortaya çıkmıştır." demektedir. Oysa Kadı İyaz'dan dört asır sonra Mısır'da yaşayan Bedreddîn el-Aynî, o kadar çok âlim, fakih ve büyük muhaddisin bulunduğu bir zamanda yaşayan Kâdî İyâz'ın böyle söylemesine şaşar. Çünkü Aynî'ye göre de kendi zamanında İslam diyarları önceki asırlara kıyasla fakih ve muhaddislerden mahrum durumdadır; birtakım cahiller de fetvâ makamındadır. O, bütün bunları söz konusu ederek ne diyeceğini bilemediğini söyler.

Önceki âlimlere gıpta eden, görüş ve düşüncelerini günümüze aktarmaktan bile âciz olan bizlerin bu günkü halimize ne diyeceğimizi de biz düşünmeliyiz. Gerçekten günümüzde dini ilimler alanı, o dönemlerle kıyas edilemeyecek derecede çok sayıda ilim adamına ihtiyaç duymaktadır. Bu gün, ortaya çıkan birçok yeni meselenin çaresi ve çözümü, geçmişte gerçekleşmiş benzer birtakım meselelere kıyas edilerek halledilmeye çalışılmaktadır. İlme yeni katkılar sağlayan ve günlük problemlere çareler üretebilen insanların sayısı sadece ülkemizde değil, İslam dünyasında bile neredeyse parmakla sayılacak kadar azalmıştır. Özellikle aklına estiği gibi fetvâ verenler, dini ve ilmî kaygı taşımayanlar da çoğalmıştır. Ancak, bütün bu olup bitenler bizleri ümitsizliğe değil, dini gayrete ve ilim seferberliğine sevketmelidir. Türkiye, yüzlerce İmam-Hatip Lisesi, Kur'an Kursu ve onlarca Ilahiyat Fakültesi ile diğer İslam ülkeleri arasında çok seçkin bir yere sahiptir. Bu yönelişler ve samimi gayretler elbette bir gün meyvelerini verecektir.

[Nevevî, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri (Tercüme ve şerh: M. Yaşar Kandemir vd.), C 6, s. 185-187; a.g.e, C 1, s. 481-482.]

HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

1. İlim hafızalardan silinmek suretiyle değil, ardı ardına âlimlerin vefat etmesiyle yok olacaktır.
2. Âlimler, yeryüzündeki insanların en emin olanları, hayır ve faziletin timsalleridir.
3. Âlimleri faziletli kılan, sahip oldukları ilimdir.
4. Müslüman toplumların görevi, ilme ve âlime değer vermek ve ulemanın sayısının artması için gayret etmektir.
5. İlimsiz ve bilgisiz olarak din konusunda konuşmaktan ve fikir beyan etmekten son derece sakınmak gerekir.
6. Âlim olmayan kişilerin toplumların başına geçip onları yönlendirmesi sapıklığa yol açar.
7. Kıyas ve ictihad dinin iki önemli unsuru olup ehil olmayanlara bırakılamaz.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Bir ravinin güvenilir kabul edilebilmesi için gerekli olan şartları yazınız.

....

....

2. Kur'an-sünnet bütünlüğü hakkında bilgi veriniz.

....

....

3. Cerh ve ta'dil ilmi hakkında bilgi veriniz.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi sened tenkidi ile ilgili değildir?

A) Hadisin ravisi Müslüman olmalıdır.

B) Hadisin içeriği Kur’an’ı Kerim’e uygun olmalıdır.

C) Hadisi nakleden kişiler hadisi iyi ezberlemiş olmalıdır.

D) Ravileri, hadisin anlamını bozmadan rivayet eden kişiler olmalıdır.

E) Hadisin ravileri, büyük günahlardan kaçınan kişiler olmalıdır.

2. Aşağıdakilerden hangisi “adalet” terimi kapsamında değildir?

A) Ravi, Müslüman olmalıdır.

B) Ravi, akıl sahibi olamalıdır.

C) Ravi, defterini korumalıdır.

D) Ravi, saygın bir kişiliğe sahip olmalıdır.

E) Ravi, büluğ çağına erişmiş olmalıdır.

3. Aşağıdakilerden hangisi “zabt” kapsamındadır?

A) Ravinin Müslüman olması

B) Ravinin akıllı olması

C) Ravinin büluğ çağına erişmiş olması

D) Ravinin güçlü bir hafızaya sahip olması

E) Ravinin büyük günahlardan kaçınması

4. Aşağıdakilerden hangisi metin tenkidi esnasında gözetilen ilkelerden biri değildir?

A) Hadisin sahih hadislere uygunluğu

B) Hadisin akla uygunluğu

C) Hadisin tarihi verilere uygunluğu

D) Hadisin dil bakımından tutarlılığı

E) Hadisin, fıkıhçıların görüşüne uygunluğu

5. Hadis tenkidi kavramı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Hadisi tenkid etmek, Hz. Peygamberi tenkid etmek gibidir.

B) Hadis tenkidi, uydurma hadisleri tespit etmeye imkân verir.

C) Hadis tenkidi, zayıf hadislere yönelik eleştiri anlamındadır.

D) Hadis tenkidi, hadisi aktaran ravilerin eleştirilmesidir.

E) Hadis tenkidi, ravilerin hatalı rivayetlerini bulmamızı sağlar.

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. (........) Peygamber Efendimiz Arapçayı en güzel konuşan kişi idi. Bu nedenle hadis-i şerifler dil bakımından tutarlıdır.

2. (........) Hz. Peygamber'in gaybi konularda bilgi vermesi mümkün değildir. Bu nedenle gaybi bilgilerin yer aldığı hadisler sahih kabul edilmemelidir.

3. (........) Peygamberimizin (s.a.v.) sözleri arasında çelişkiler olamaz. Bu nedenle sahih bir hadisin metni diğer sahih hadislerle uyumludur.

4. (........) Uydurma rivayetlerle ilgili bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

5. (........) Sened tenkidi daha ziyade, raviler ile ilgili değerlendirmelerden meydana gelir.

6. (........) Bir hadisin senedi sahih ise, Kur'an'a ve akla aykırı da olsa bu hadise uydurma diyemeyiz.

7. (........) Âlimler, yeryüzündeki insanların en emin olanları, hayır ve faziletin öncüleridir. Âlimleri faziletli kılan sahip oldukları ilimdir.

D. Peygamberimizin sahabilerinden ve hadis ravisi olan Abdullah b. Amr b. el-Âs (r.a.) hakkındaki bilgilerinizi gözden geçirerek aşağıdaki boşluğa yazınız.

....

....

....

....

....

6. ÜNİTE

HADİS VE SÜNNETİN ANLAŞILMASI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Sizce bir hadisin söylenme ortamı, kime ve nasıl bir bağlamda söylendiği hadise verilecek anlamı ve hadisten elde edilecek sonucu değiştirir mi?
2. Hadisleri doğru anlamak için derinlemesine Arapça bilgisinin önemi ne olabilir? Araştırınız.
3. Hadisleri anlamak için Kur'an-ı Kerim'den yararlanmak gerekir mi? Düşününüz.
4. Hadisleri doğru anlamak için fıkıh, siyer bilmenin önemini değerlendiriniz.
5. Hadisleri yorumlamada fen bilimleri ya da sosyal bilimlerden yararlanabilir miyiz? Araştırınız.

1. Hadis ve Sünnetin Anlaşılmasını Konu Edinen Geleneksel Hadis İlimleri

Hadis ve sünnetin, İslam'ın doğru anlaşılıp uygulanmasında çok önemli bir yeri vardır. Çünkü "hadis" ve "sünnet", Kur'an-ı Kerim'in hemen yanında dinin ikinci temel kaynağıdır. Tefsir usulünde, Yüce Kur'an'ın doğru anlaşılması için nasıl bazı temel ilkeler belirlendi ise hadis ilminde de metinlerin anlaşılmasına dair bazı esaslar ortaya konulmuştur.

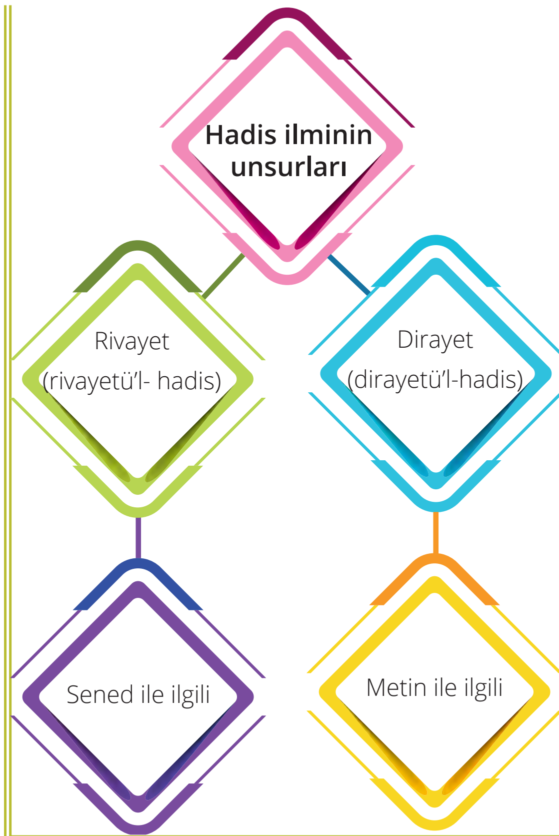
Hadis ilminin iki temel unsuru vardır. Biri, hadislerin Peygamber Efendimize ait olup olmadığının tesbit edilmesi, diğeri ise bu hadislerin doğru anlaşılıp yorumlanmasıdır. Bu iki unsurun birincisi sened ile ilgili olup **rivayet (rivayetü'l-hadis)**, ikincisi ise metin ile ilgili olup **dirayet (dirayetü'l-hadis)** ilmi adını alır.

Resullullah Muhammed

KONUŞALIM

Hadis ve sünnetin öğrenilmesi ve anlaşılmasının önemi üzerine arkadaşlarınızla konuşunuz.

BİLGİ KUTUSU

Osmanlı ilimler tarihçisi Taşköprîzâde (ö. 968/1561) şöyle der:

"Rivayetü'l-hadis ilmi, zabt ve adalet yönünden ravilerin hallerini, muttasıl ve münkatı' olması yönünden de senedin durumunu inceleyerek hadislerin Resulullah'a ulaşmasını konu edinen bir ilimdir.

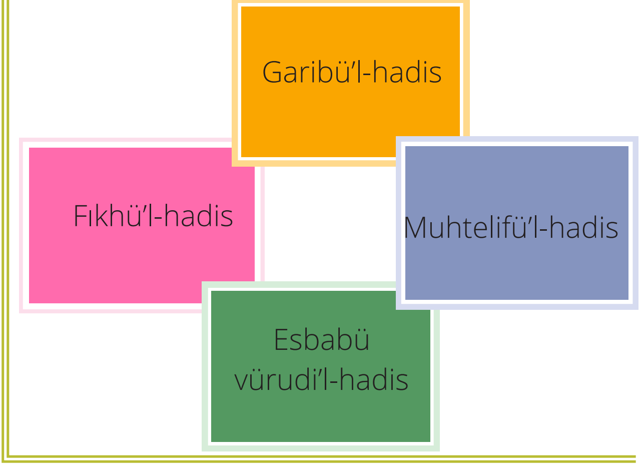
Dirâyetü'l-hadis ilmi ise, Arap dilinin kurallarına ve İslam hukukunun genel ilkelerine dayanarak ve Peygamberin (s.a.v) sünnetine uygun bir şekilde, hadis lafızlarından hareketle anlam ve yorumunu araştıran bir ilimdir."

(Taşköprizâde, Miftâhu's-Sa'âde, C 2, s. 52, s.113.)

Rivayetü'l-hadis ilminde, isnad zincirleri araştırılarak hadislerin Resul-i Ekrem'e ulaşması ele alınır.

Dirayetü'l-hadis ilminde ise hadislerin özellikle doğru anlaşılması amaçlanır. Dirayetü'l-hadis ilminin başlıca kaynakları Kur'an, sünnet, siyer ve fıkıh ilmidir.

Hadis ve sünnetin doğru anlaşılmasını konu edinen başlıca ilim dallarını görelim:

Fıkhü'l-Hadis

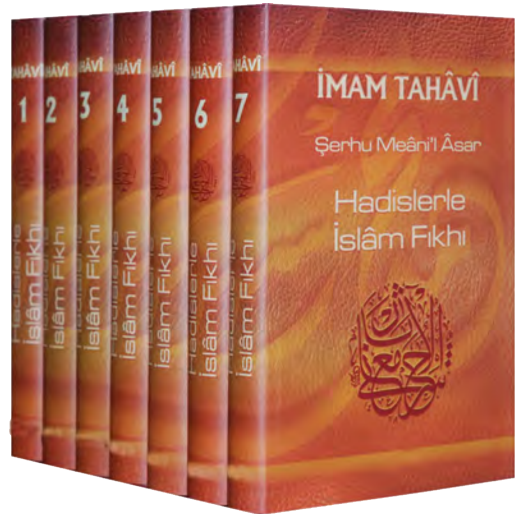
Fıkhü'l-hadis tamlamasındaki "**fıkıh**" kelimesi; sözlükte anlamak (fehim), kavramak, yetkinlik (dirâyet) gibi manalara gelir. Terim anlamı ise hadis ve sünneti doğru anlamak, gözetilen amaç ve sonuçları çıkarmak demektir. Fıkhü'l-hadis, bir hadisi sadece anlamak (fehim) değil, onun anlam zenginliğini kavrayıp amacını sezmektir. Çünkü fıkıh ile fehim arasında ince bir fark vardır. Nitekim hadis ve fıkıh âlimi Tahâvî, "Her fakih fehîmdir (anlayış sahibidir). Lakin her fehîm fakih değildir." der.

Anlayış sahibi olmak ve anlam zenginliğini fark etmek, Allah'ın bir lütfudur. Peygamber Efendimiz bu durumu *"Allah kime hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar."* hadisiyle belirtmiştir.

İlk hadis usulü yazarlarından Râmhürmüzî (ö. 360/970), hem rivayet hem de dirayet ilimlerini bilen âlimlerin üstünlüğü hakkında şöyle der:

"Hadis ile fıkıh birlikte oldukları zaman mükemmel olur, birbirinden ayrıldıkları zaman ise noksan kalır."

Bu sözden anlaşılan şudur: Muhaddis öncelikle rivayet ettiği hadisi, fakih de özellikle dirayeti, yani o hadisin taşıdığı anlamı korumayı amaçlar. Gerçekte ise bunlar birbirini tamamlayan ilimlerdir. Bir âlim hem hadis rivayet ediyor hem de hadisin fıkhını biliyorsa ortaya çıkan problemlerin çözümünde daha başarılı olur. Aynı şekilde bir fakih, ilgili hadisleri göz önünde bulundurarak konuyu ele alabiliyorsa, daha etkili olur. Nitekim Ahmed b. Hanbel bu durumu şöyle anlatır: "Eğer Şâfiî olmasaydı, fıkhü'l-hadisi tanımazdık." ve "Şâfiî gelinceye kadar biz, ehl-i rey ile karşılıklı atışıp dururduk, aramızı o düzeltti."

Ebu Ca'fer et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) Şerhu Meânî'l-Âsâr adlı kitap nüshası, fıkhü'l-hadis alanında önemli bir kaynaktır.

İşte, bir disiplin olarak fıkhü'l-hadisten "en yüce ilim" ve "en şerefli ilim" diye söz edilmesi, bu yüzden anlamlıdır. Çünkü fıkhü'l-hadis ilminden, yani dirayetten uzak bir rivayet yöntemi, hadislerin yanlış yorumlanmasına ve gerektiği gibi anlaşılamamasına yol açar.

TARTIŞALIM

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde ***"Atların alınlarında kıyamete kadar hayır vardır."*** (Buhârî, Cihâd ve Siyer, 43; Müslim, İmâret, 96.) buyurmuş, Müslümanların düşmanlarına karşı at yetiştirmelerini istemiştir. Bu hadis ile Peygamber Efendimizin aslında teşvik ettiği husus, düşmana karşı sadece at beslemek değildir. Müslümanlar içinde yaşadıkları dönemde, hangi savaş vasıtaları ve donanımlara sahip olmaları gerekiyorsa o vasıtaları edinmelidirler.

Yukarıdaki hadisi yorumlayabilmek, sizce hangi ilim dalını bilmeyi gerektirmektedir?

TARTIŞALIM

Ahmed b. Hanbel'in aşağıdaki sözünü fıkhü'l-hadis'i bilmenin önemi açısından tartışınız.

"Eğer İmâm Şâfiî olmasaydı, biz fıkhü'l-hadisi tanımazdık. O gelinceye kadar biz, ehl-i rey ile karşılıklı atışıp dururduk, aramızı o düzeltti."

(Hatib Bağdâdî, el-İhticac bi'ş-Şâfiî, s. 57.)

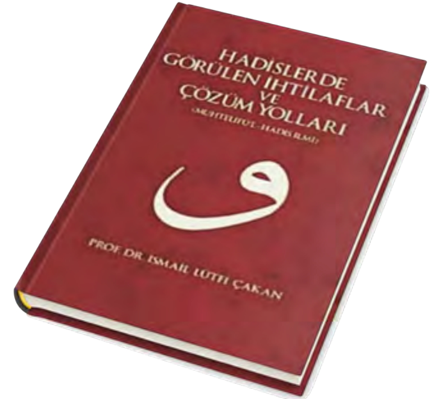
Muhtelifü'l-Hadis

Muhtelifü'l-hadis ilmi, anlam bakımından birbirine zıt görünen ancak dikkatle incelendiğinde araları uzlaştırılan ve zıtlığı giderme yolları gösterilen hadisleri inceler.

Aslında bu disiplinde, hadislerde gerçek çelişkiden değil, sadece görünüşte bir ihtilaftan söz edilebilir. Çünkü Allah'ın Elçisinin birbirine zıt veya tutarsız sözler söylemesi ve böylece çelişkiye düşmesi mümkün değildir.

Mesela Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde "*Laf taşıyan cennete giremez.*"[1] buyurmuştur.

Bir başka hadiste ise *"Allah'tan başka ilah olmadığına inanarak vefat eden kimse cennete girer."*[2] buyrulmuştur. Bu iki hadis ilk bakışta her ne kadar birbiri ile çelişiyor görünse de aslında aralarında gerçek anlamda bir çelişki yoktur. İki hadisi beraber yorumladığımızda, laf taşıyan kimselerin diğer Müslümanlarla beraber cen-

Muhtelifu'l-Hadis alanında yazılmış Türkçe bir eser.

1 Müslim, İman, 168-169.
2 Müslim, İman, 43.

nete giremeyecekleri, mutlaka günahlarının cezasını çekecekleri ancak Allah'tan başka tanrı olmadığına inanıyorlarsa eninde sonunda cennete gireceklerini anlarız. Bu yöntemle hadisleri yorumlamaya **"cem-te'lif"** denir.

Birbiriyle çelişiyor gibi görünen hadisler bazen Hz. Peygamberin peygamberliğinin farklı zamanlarına ait uygulamaları anlatıyor olabilir. Mesela, önceleri serbest olan bir uygulama daha sonra yasaklanabilmiştir. Yahut önce yasak olan bir fiil daha sonra serbest bırakılabilmiştir. Dinî ve hukûkî hükümlerin topluma yavaş yavaş, sindire sindire öğretilmesi bakımından bu değişiklerin olması oldukça tabiidir. Mesela Peygamber Efendimiz önceleri kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamış ancak daha sonra serbest bırakmıştı.[3] Hükümlerin zaman içinde değişmesine **"nesih"** denir.

Hadislerde nesih ile ilgili yazılmış Türkçe bir eser.

Garîbü'l-Hadis

Garîbü'l-hadis, hadis metinlerinde geçen ve az kullanıldığı için anlaşılması zor olan kelimeleri açıklayan bir ilim dalıdır. Bu ilim sayesinde hadislerde geçen nadir kelime ve kavramlara yanlış anlam yüklenmemiş olur.

Arap Yarımadasının değişik bölgelerinden gelen bedevîler, Resulullah'a İslamiyet'e dair sorular sorarlardı. Arapçayı edebî incelikleriyle bilen Peygamber Efendimiz de onlara kendi lehçeleriyle cevap verirdi. Çünkü Allah Teâlâ ona az sözle çok anlam ifade etme (cevâmiu'l-kelim) yeteneği vermişti.[4]

ARAŞTIRALIM

"Allah Teâlâ akrabalık bağına şöyle dedi: "Ne dersin, seninle bağını sürdürenle ben de bağımı sürdürsem, seninle bağını koparanla ben de bağımı koparsam, bundan memnun olur musun?" Akrabalık bağı da: "Evet" dedi."

(Buhârî, Edeb, 13; Müslim, Birr ve's-Sıla, 16.)

Bu hadis-i şerifin anlamını hadislerde mecaz kullanımı bakımından araştıralım.

Resulullah Efendimizin vefatından sonra yeni Müslümanların sayısı artınca, hadislerdeki nadir kelimeleri açıklamaya daha çok ihtiyaç duyuldu. Mesela *"Rikâzda beşte bir vardır."*[5] hadisini ele alalım. İmâm-ı Âzam Ebu Hanîfe ve talebeleri "rikâz" kelimesine, hem harabelerde eski milletlerden kalan define hem de yerde bulunan veya yerden çıkarılan maden anlamı vermişlerdir. Buhârî (ö. 256/869) ve İbn Hazm (ö. 456/1063) gibi âlimler ise, kelimenin anlamını sadece Cahiliye Dönemi'nin definesi ile sınırlı tutmuşlardır. Kelimeye verilen anlam değişince hadisten hareketle elde edilen fıkhî sonuçlar da değişmiştir. Demek oluyor ki hadislerin mana ve maksadının farklı anlaşılmasında ve yorumlanmasında, kelime ve kavramlara yüklenen anlamların rolü vardır.

3 Müslim, Cenâiz, 106.
4 Buhârî, İ'tisâm, 1; Müslim, Mesâcid, 7.
5 Buhârî, Zekât, 66; Müslim, Hudûd, 45.

Esbâbü Vürûdi'l-Hadis

Bu ilimde hadisin söylenmesine sebep olan olay tespit edilir. Hadisin nerede, ne zaman ve ne maksatla söylendiği araştırılır. Hadisin söylenmesine zemin hazırlayan olay ve durumun, ortam ve şartların bilinmesi hadisin doğru anlaşılmasına yardım eder. Ayrıca hadisin sebep ve hikmetinin ne olduğu, örfi, yerel veya evrensel boyut taşıyıp taşımadığı, yürürlükten kalkıp kalkmadığı (nâsih-mensûh) büyük ölçüde ortaya çıkar. Kuşkusuz sahabe nesli hadisin söylenme/vürûd sebeplerine şahit olduğundan, hadisleri anlama ve uygulama konusunda kaynak olarak öncelikle onlar dikkate alınmalıdır.

Amel-niyet ilişkisine dair hadisin söylenme/vürûd sebebine bu açıdan bakalım:

Adı bilinmeyen bir sahabi Mekke'de yaşamaktaydı. Hicret emri verilince Medine'ye gitmek isteyen Ümmü Kays adlı bir kadınla evlenmek istedi ve bu isteğini ona bildirdi. Ümmü Kays da onun bu isteğini Medine'ye hicret etmesi şartıyla kabul etti. Aslında hicreti düşünmeyen sahabi, Ümmü Kays ile evlenmek için Medine'ye hicret etti. Bu olayı öğrenen sahabiler ona Ümmü Kays için hicret eden adam anlamında "Muhâciru Ümm-i Kays" lakabını verdiler ve onun hicret sevabı kazanıp kazanmadığını konuşmaya başladılar. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) şu hadis-i şerifiyle konuya açıklık getirdi:

"Ameller, niyetlere göre değer kazanır. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kim elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa, onun hicreti hicret ettiği şeye göre değerlenir."[6]

Sünnetin kaynağı olan Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu Medine-i Münevvere'den günümüze ait bir görünüm.

Bir diğer vürûd sebebi örneği daha görelim:

Üç sahabi Peygamber Efendimizin evine geldiler ve Müminlerin annesinden Resul-i Ekrem'in ne kadar ibadet ettiğini öğrendiler. Bunu duyunca kendi ibadetlerini azımsadılar ve daha dindar bir hayat yaşamak istediler. Onlardan biri: "Ben bütün gece namaz kılacağım." dedi. İkincisi "Ben her gün oruç tutacağım." dedi. Üçüncüsü de "Ben de hiç evlenmeyeceğim." dedi. Onların bu kararını öğrenen Resulullah kendilerini şöyle uyardı:

"Kim benim sünnetimden; dinde izlediğim hayat tarzından, yol ve yöntemden yüz çevirirse benden değildir."[7]

6 Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1; Müslim, İmâret, 155.
7 Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5.

YAZALIM

.... Hadislerde anlaşılması zor olan kelimeleri açıklayan bir ilim dalı	Hadisin söylenme sebeplerini araştıran ilim dalı ....
.... Çelişkili gibi görünen hadisleri açıklayıp uzlaştıran ilim dalı	Hadis ve sünneti doğru anlamak, gözetilen amaç ve sonuçları çıkarmak anlamındaki ilim dalı. ....

Yukarıdaki boşluklara ilgili ilim dalının adını yazınız.

2. Hadis ve Sünnetin Anlaşılmasında Dikkat Edilmesi Gereken Esaslar

Hadis ve sünnetin doğru anlaşılabilmesi için hem Kur'an-ı Kerim'in esas alınması hem de hadisler arası bütünlüğün gözetilmesi gereklidir. Aslında bu konuda ek olarak Arap dili ve edebiyatını iyi bilmek, hadis ilminde uzmanlaşmak, muhatabın bilgi ve bilinç düzeyini dikkate almak, tartışma usulü ve adabı çerçevesinde hakikat peşinde olmak gibi ilkeler de göz önünde bulundurulmalıdır.

KONUŞALIM

Hadis ve sünnetin anlaşılmasında Kur'an-ı Kerim neden temel ölçüt olmalıdır? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

2.1. Hadis ve Sünnetin Anlaşılmasında Kur'an-ı Kerim'in Esas Alınması

Bir Müslümanın temel vazifelerinden biri Kur'an okumak, onun mana ve hikmetlerini anlayıp kavramak için çaba sarf etmektir. Böylece insan huzur ve sükûna erişip samimi bir kul olur.

Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın evlerinden bir evde, Allah'ın kitabını okuyan ve onu aralarında müzakere edip anlamaya çalışan bir topluluk üzerine sekinet (huzur, güven, vakar) iner ve kendilerini Allah'ın rahmeti kaplar, melekler onları kuşatırlar, Allah da onları kendi huzûrunda bulunanların arasında anar." [8]

Hadis ve fıkıh âlimi Nevevî (ö. 676/1277) şunu öğütler:

"Bilesiniz ki Kur'an okumak en faziletli zikirdir. Lakin asıl istenen onu anlayıp düşünerek okumaktır."

8 Müslim, Zikir, 38.

Esasen Yüce Kur'an'ın iyi anlaşılması, hadis ve sünnetin iyi kavranmasına, hadis ve sünnetin doğru anlaşılması da Kur'an'ın üzerinde düşünerek okunmasına bağlıdır.

Peygamber Efendimiz veya onun hadisini rivayet eden sahabiler, bazen hadislerden sonra Kur'an-ı Kerim'den bir ayet okuyarak aralarındaki münasebete ve anlam bütünlüğüne işaret etmişlerdir.

Mesela Peygamber Efendimiz *"Ben her mümine dünyada ve ahirette yakınım."* buyurmuş, ardından **"Peygamber, müminlere canlarından daha yakındır..."[9]** ayetini okumuştur.[10]

Hadis-i şerifleri anlamaya çalışırken Kur'an ayetlerini dikkate almanın önemi ile ilgili şu örneği verebiliriz:

Peygamber Efendimiz: *"Bir katilin işlediği suç ve günahtan Hz. Adem'in oğlu Kâbil'e bir pay düşer."[11]* buyurmuştur.

Bu hadisi okuyan birçok kişinin aklına **"Hiçbir günahkar, başkasının günahını yüklenmez..."[12]** ayet-i kerimesi gelebilir. İlk bakışta sanki bu ayet ile yukarıdaki hadis birbiri ile çelişiyormuş gibi görünür. Öyle ya hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmeyecekse neden her cinayet suçundan ötürü Hz. Adem'in oğluna günah yazılsın ki? Oysa ilgili hadisi rivayet eden Buhârî, beraberinde bir de şu ayeti hatırlatmıştır:

ARAŞTIRALIM

Abâdile denilen dört Abdullah kimlerden oluşmaktadır? Araştırınız.

DÜŞÜNELİM

Endülüslü âlim Şâtıbî (ö. 790/1388) diyor ki:

"Hadis, ya Allah'tan gelen bir vahiydir ya da kitap veya sünnetten sahih bir vahye dayanan, Resulullah tarafından yapılan muteber bir ictihaddır."

(Şâtıbî, el-Muvâfakât fî usuli'l-ahkâm, C 4, s. 21.)

Bu değerli âlim **"O kendi hevâ hevesine göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."** *(Necm Suresi, 3-4)* ayetinde geçen vahiy kelimesinin şerîat mânasında kullanıldığını da söylemiştir.

(Bk. Şâtıbî, el-Muvâfakât fî usuli'l-ahkâm, C 2, s.169.)

Şâtıbî'nin bu sözünü Kur'an-hadis ilişkisi, bütünlüğü, hadisleri anlamada Kur'an-ı Kerim'i anlamanın önemi bakımından düşünelim.

"لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ"

9 Ahzâb suresi, 6. ayet.
10 Buhârî, İstikraz, 11.
11 Buhârî, İ'tisam, 15.
12 Fâtır suresi, 18. ayet.

“Böylece kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarının da bir kısmını yüklenirler. ”[13]

Demek oluyor ki insanları bilgisizce saptırıp onlara zarar verenler, saptırdıkları kimselerin de günahlarını taşıyarak hesap vereceklerdir. Bu durumda yukarıda aktardığımız hadis-i şerifin ve ayet-i kerimenin, suça azmettirme açısından ele alınıp yorumlanması gerekir. Öte yandan bir günah ve kötülük konusunda çığır açmak da o yolda ilerleyenlerin işleyecekleri günahlardan payına düşeni almak demektir.

Bu durum, suç işleyenlerin cezalandırılmayacağı, suçlarının başkasına yükleneceği anlamına gelmemektedir. **“Hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmez...”**[14] ayeti ise suç ve günahın şahsiliği ilkesiyle ilgilidir. Böylelikle taşlar yerine oturmuş olur.

2.2.Hadis ve Sünnetin Anlaşılmasında Bütünlüğün Gözetilmesi

Bir hadisin doğru anlaşılması ve yorumlanması için öncelikle onun bütün tariklerinin araştırılıp birlikte değerlendirilmesi ve böylece iç tutarlılığının sağlanması gerekir. Belli bir konuya dair hadislerin bir kısmını görüp diğer bir kısmını görmemek, eksik veya yanlış sonuca götürür.

TARTIŞALIM

Aşağıdaki tablolarda verilen üç hadisi önce tek başına daha sonra birlikte okuyunuz. Üç metni okuyunca etekleri uzun elbise giymenin dinî hükmü konusunda ulaştığınız sonuç değişti mi? Tartışınız.

“Elbiseden topukların altına uzananı cehennemdedir.”

(Buhârî, Libas, 4.)

Hz. Ebu Bekir: “Ey Allah’ın Resulü, elbisemin eteği yere sarkıyor, ancak onu kaldırıyorum. Ne dersiniz?” diye sordu. Resulullah: *“Sen elbiseni kibirle uzun tutan biri değilsin.”* buyurdu.

(Buhârî, Libas, 4.)

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Kim elbisesini kibirle sürürse, Allah kıyamet günü ona bakmaz.”

(Buhârî, Libas, 4.)

13 Nahl suresi, 25. ayet.
14 En'âm suresi, 164. ayet.

Hadis ve sünnetin anlaşılmasında bütünlüğün gözetilmesi için hadis şerhlerine başvurmak da önemlidir. Aslında pek çok ayet-i kerime tefsire başvurmadan anlaşıldığı gibi pek çok hadis de şerhlere başvurmadan anlaşılır.

Ne var ki özellikle ahkâmla ilgili hadisler veya anlaşılması özel bilgi gerektiren rivayetler için hadis şerhlerine başvurmak gerekir. Bu tür hadisleri şerhlere başvurmadan hemen neticeye bağlamak ve onlardan hüküm çıkarmak doğru değildir. Bilgi ve tecrübe eksikliği hadisin doğru anlaşılmasına ve yorumlanmasına engel olur.

Bir hadisin farklı tariklerini araştırmanın önemine dair bir örnek görelim:

Resul-i Ekrem şöyle buyurur: *"Kim, Allah'tan başka bir ilâh olmadığını bilerek ölürse cennete girer."*[15] Bu hadis ilk bakışta, imanı olan kimsenin ihlaslı olmasa da ibadet etmese de ahiret saadetine erişilebileceği izlenimi verebilir. Oysa cennete girmenin şartları konusunda başka hadisler de bulunmaktadır.

Sözgelimi Resulullah bir diğer hadis-i şerifte *"Bütün gönlüyle Allah'a bağlanarak lâ ilâhe illallâh diyen kimse."*[16] ifadesini kullanmıştır. Bir başka deyişle cennete girebilmek için sadece "Allah'tan başka ilah olmadığını bilmek" yeterli değildir.

Bu konuda yorum yaparken "ihlâs" ile ve "hâlis" bir kalple inanmak gerektiğini anlatan ifadelerin geçtiği hadisler de dikkate alınmalıdır.

Demek oluyor ki bütün gönlüyle Allah'a bağlanma niyeti yanında dini yaşama kararlılığı yoksa cennete giden yolda bir engel var demektir. Sahabenin, Resul-i Ekrem'e *"Namaz kılmak, zekât vermek ve her Müslümana samimi ve tutarlı davranmak üzere biat ettim."*[17] diyerek verdiği güvence bu konuya ışık tutar.

BİLGİ KUTUSU

Bir adam kendisine hadis rivayet eden Saîd b. Cübeyr'e: "Allah'ın kitabında buna aykırı şeyler var." demişti. O da bu adama: "Bana bak, ben sana Resulullah'tan hadis rivayet ediyorum, sen ise Allah'ın kitabı ile itiraz ediyorsun. Resulullah, Allah'ın kitabını senden daha iyi bilirdi!" diye karşılık vermişti.

(Dârimî, Mukaddime, 49.)

TARTIŞALIM

Basralı muhaddis tâbiî Ebu Nadre diyor ki: "Resulullah'ın ashabı toplanıp bir araya geldikleri zaman ilim (hadis) müzakere ederler ve Kur'an'dan bir sure okurlardı".

(Hatîb, el-Fakîh ve'l-mütefakkih, C 2, s.126.)

Sahabenin hadis müzakere ettikleri ortamlarda Kur'an-ı Kerim'den de bir sure okumalarının sebebi ne olabilir? Tartışalım.

Olayları doğru yorumlayabilmek için tüm detayları bilmek nasıl gerekli ise, hadisleri doğru anlayabilmek için de sünnetin tamamına vakıf olmak gereklidir.

15 Müslim, Îmân, 43.
16 Buhârî, İlim, 33, Rikâk, 51.
17 Buhârî, İman, 40; Müslim, İman, 97.

PAYLAŞALIM

Aşağıdaki hadislerden sadece 1. hadisi okuyan birinin kadınların yolculuğa çıkmaları konusunda yapacakları çıkarımla 1. ve 2. hadisi birlikte okuyan birinin yapacağı çıkarım aynı olur mu? Bu konudaki düşüncelerinizi hadislerin anlaşılmasında bütünlüğün gözetilmesi ilkesini göz önünde bulundurarak paylaşınız.

1. *"Kadın yanında mahremi olmadan üç günlük mesafede yolculuğa çıkmasın."*

(Buhârî, Taksîru's-salat, 4; Müslim, Hac, 422-423.)

2. "Biz Resulullah'ın yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikayet etti. Bir müddet sonra bir başkası geldi, o da yol kesiciliğinden şikayette bulundu. Hz. Peygamber bana dönerek:

-*Ey Adî, Hîra şehrini gördün mü?* diye sordu. Ben de:

-Hayır, görmedim ama çok duydum, dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

-*Eğer ömrün yeter de yaşarsan, bir kadının devesi üzerinde tek başına Hîra'dan kalkıp Kâbe'yi tavaf etmeye geldiğini ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmadığını göreceksin."*

(Buhârî, Menakıb, 22.)

3. Hadis ve Sünnetin Anlaşılmasında Farklı Disiplinlerden Faydalanma

Daha önce de belirttiğimiz gibi, dirayetü'l-hadis ilminin başlıca kaynakları Kur'an, sünnet, siyer ve fıkıh ilmidir. Hadislerin anlaşılmasında etkili olan siyer ilminin konumu kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Çünkü Peygamber Efendimizin sîreti, yani kişiliği ve yaşayışı sünneti açıklar, sünnet de Kur'an'ı açıklar. İmâm-ı Âzam Ebu Hanîfe'nin şu sözü bu açıdan anlamlıdır: "Eğer sünnet olmasaydı, hiçbirimiz Kur'an'ı anlamazdık!"

Öte yandan hadis, fıkıh ve lügat âlimi Hattâbî (ö. 388/998), "Hadis temeldir, fıkıh ise bu temel üzerine kurulan binadır. Temeli olmayan bina yıkılır, üzerine bina yapılmayan temel de bozulur." derken hadis-fıkıh ilişkisine dikkat çekmiştir.

ARAŞTIRALIM

"Ümmetime zorluk vermeyeceğimi bilsem her namazla beraber dişlerini temizlemelerini emrederdim."

(Buhârî, Cuma, 7; Müslim, Tahâre, 42.)

Hadisleri anlamada farklı disiplinlerden yararlanmanın önemine dikkat çekerek bu hadisi ağız ve diş sağlığı bakımından nasıl yorumlayabiliriz? Araştırınız.

Sünnet ve hadisin anlaşılmasında tefsir, kelam, fıkıh, siyer, tasavvuf/ahlak gibi ilim dalları yanında; eğitim, iktisat, siyaset, tarih, coğrafya, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji, tıp, hukuk, matematik, jeoloji, astronomi gibi çağdaş disiplinlerden de yararlanmak gerekir.

LİSTELEYELİM

Hadis ve sünnetin anlaşılmasında hangi disiplinlerden faydalanılır? Listeleyiniz.

Hadisleri yorumlarken yanlışları en aza indirebilmek için tarihsel tecrübeden ve farklı disiplinlerden beslenen hadis şerhleri kesinlikle ihmal edilmemelidir. Hicri dördüncü asırdan itibaren hadis şârihleri, hadislerin nasıl anlaşılıp yorumlanması gerektiğini göstererek zengin bir şerh edebiyatı ortaya koymuşlardır.

Sonuç itibariyle sünnet ve hadisin anlaşılmasında farklı disiplinlerden faydalanmak, geniş bir ufuk ve bakış açısı kazandırır; ayrıca ilim ve medeniyet yolunda ciddi mesafe alınmasını sağlar. Bu yöntemin izlenmesi hâlinde sünnet ve hadisin, geçmişte kalmış bir tarih değil, aksine bireysel ve toplumsal hayatı düzenleyen evrensel değerler taşıdığı görülür.

TARTIŞALIM

Abdullah b. Âmir şöyle anlatır: "Bir gün Resulullah evimizde otururken annem, (bana) 'Yanıma gel. Bak sana ne vereceğim!' diyerek beni çağırdı. Bunun üzerine Resulullah, *'Çocuğa ne vereceksin?'* diye sordu. Annem, 'Ona hurma vereceğim' deyince, Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Dikkat et! 'Eğer çocuğa bir şey vermeseydin, bu söz (amel defterine) bir yalan olarak yazılacaktı."

(Ebu Dâvûd, Edeb, 80.)

Yukarıdaki hadisi, çocuk eğitiminde dikkat edilmesi gereken ilkeler ışığında yorumlayınız. Eğitim bilimlerine dair disiplinlerden yararlanarak bu hadis ile ilgili neler söyleyebiliriz? Tartışınız.

4. Hadis ve Sünnetin Öğrenilmesi ve Anlaşılması İle İlgili Hadis Metinleri

1

عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

« نَضَّرَ اللّٰهُ اِمْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا، فَحَفِظَهُ حَتّٰى يُبَلِّغَهُ، فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ اِلٰى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ، وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ لَيْسَ بِفَقِيهٍ »

Zeyd b. Sâbit (r.a.) şöyle dedi: Ben, Resulullah'ı şöyle buyururken işittim:

"Benim sözümü işitip ezberledikten sonra onu bir başkasına ulaştırana kadar muhafaza eden kimsenin Allah yüzünü ağartsın. Kendisine bilgi ulaştırılan nice insan vardır ki o bilgiyi bizzat işiten kimseden daha iyi anlar ve korur. Nitekim bilgiye ulaşan pek çok kişi o bilgiyi kavrayıp anlayacak kapasiteye sahip değildir."

(Tirmizî, İlim, 7; Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 5, s. 183.)

2

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ:

« اَللّٰهُمَّ اِنّٖى أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا »

Zeyd b. Erkam'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle dua ederdi:

"Allah'ım, faydasız ilimden, ürpermeyen kalpten, doymayan nefisten ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım."

(Müslim, Zikir, 73.)

3

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

«خَصْلَتَانِ لاَ تَجْتَمِعَانِ فِى مُنَافِقٍ حُسْنُ سَمْتٍ، وَلاَ فِقْهٌ فِى الدِّينِ»

Ebu Hüreyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"İki özellik münafıkta bir araya gelmez: Güzel ahlak ve dinde anlayış sahibi olmak."

(Tirmizî, İlim, 19.)

4

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ:قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ:

اَللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَزِدْنِي عِلْمًا ...

Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Allahım, bana öğrettiklerinle ben faydalandır. Bana fayda verecek ilmi bana öğret ve ilmimi artır..."

(Tirmizî, Deavât 128; İbni Mâce Sünnet 23.)

5

قَالَ عَلِيٌّ:

« حَدِّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ أَتُحِبُّونَ أَنْ يُكَذَّبَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ »

Hz. Ali diyor ki: *"(Dini konularda) insanlara anlayacakları şeyleri aktarın (yadırgayacakları türden bilgileri bırakın). Allah ve Resulü'nün yalanlanmasını ister misiniz?"*

(Buhârî, İlim, 49.)

6

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْه وَسَلَّم قَالَ:

« مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ طِبٌّ فَهُوَ ضَامِنٌ »

Tâbiîn âlimlerinden Amr İbni Şuayb, babası Şuayb'dan, o da dedesi Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"Tıp bilgisi (uzmanlık tecrübesi) olmadığı halde tabipliğe soyunan kimse, hastaya verdiği zarardan sorumludur."

(Ebu Dâvud, Diyât, 25; Ayrıca bk. Nesâî, Kasâme, 41; İbn Mâce, Tıb, 16.)

7

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَنْ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« لَقَدْ ظَنَنْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَنْ لاَ يَسْأَلُنِى عَنْ هٰذَا الْحَدِيثِ أَحَدٌ أَوَّلُ مِنْكَ لِمَا رَأَيْتُ مِنْ حِرْصِكَ عَلَى الْحَدِيثِ، أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ، خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ أَوْ نَفْسِهِ »

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Resul-i Ekrem'e :

- "Yâ Resulallah! Kıyamet günü senin şefaatine nail olacak en bahtiyar insan kimdir?" diye soruldu. Resulullah da şöyle buyurdu:

-*"Ebu Hüreyre! Hadise olan hırs ve merakını gördüğüm için, bu hadisi senden önce bana hiç kimsenin sormayacağını biliyordum. Kıyamet gününde benim şefaatime erişecek olan insanların en bahtiyarı, şüpheden uzak tertemiz bir kalple ya da içinden gelerek 'lâ ilâhe illallâh' diyen kimsedir."*

(Buhârî, İlim, 33, Rikâk, 51.)

OKUMA PARÇASI

DİNİ DOĞRU ANLAMAK

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

« مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِى الدِّينِ »

İbn Abbâs'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"Allah kime hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar."

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 1,s. 306; Ayrıca bk. Tirmizî, "İlim", 1; Dârimî, Mukaddime, 24; Ayrıca bkz. Buhârî, İlim, 10; Müslim, İmâret, 175.)

HADİSİN SAHABİ RAVİSİ: ABDULLAH B. ABBAS

Hz. Peygamberin amcası Abbas radıyallahu anh'ın oğludur. Annesi Hz. Hatice'den hemen sonra Müslüman olan Ümmü'l-Fazl Lübâbe'dir.

İbni Abbas hicretten üç yıl önce Mekke'de doğunca, onu getirip Resul-i Ekrem'in kucağına verdiler. Efendimiz mübarek ağzında çiğnediği bir hurmayı onun damağına çaldı. İbni Abbas tahnik denilen bu hâdise sebebiyle ashab arasında pek üstün meziyetlere sahip olmuştur.

Daha sonraları Hz. Peygamber ona iki defa dua etmiş, bu dualarından birinde *"Allahım! Onu büyük din âlimi (fakîh) yap ve ona Kur'an'ı öğret!"* buyurmuştur. İlerleyen süreçte İbni Abbas Kur'an-ı Kerim'i en iyi bilen sahabi olmuş, kendisine Tercümânü'l-Kur'an unvânı verilmiştir. Ümmetin en âlimi diye de anılmıştır.

Hz. Peygamberin hanımlarından Meymûne annemiz onun teyzesi idi. Bu sebeple bazı geceler Resul-i Ekrem'in yanında kalır, onun fiil ve hareketlerini, ibadetlerini tâkip ederdi. Efendimizin vefatında henüz 13 yaşında olan İbni Abbas, zekâ ve anlayışı sebebiyle birçok defa Hz. Peygamber'in takdirini kazanmıştır. Talebelerine birgün tefsir, birgün siyer ve megâzî, birgün edebiyat, bir başka gün Arapların meşhur savaşları demek olan Eyyâmü'l-arab okuturdu.

Abdullah İbni Abbas'ı çok seven Hz. Ömer, onun görüşlerine pek değer verirdi. Hz. Ali devrinde Basra valiliği yaptı. Bir kısmını bizzat Hz. Peygamberden duyduğu mükerrerleriyle birlikte 1660 hadis rivayet etmiştir.

İbni Abbas hayatının son yıllarında gözlerini kaybetti. Bazı kaynaklar onun Kerbelâ Fâciası'na çok üzülüp ağladığını ve gözlerini bu yüzden yitirdiğini belirtirler.

Tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite, verdiği fetvâlarla meşhur ve abâdile diye anılan dört Abdullah'tan biri olan İbni Abbas, hicretin 68. yılında (687) Tâif'te 71 yaşında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

AÇIKLAMA

Açıklamakta olduğumuz hadis-i şerifin isnadı sahihtir. Bu hadisin Buhârî ve Müslim tarafından nakledilen ve Muâviye b. Ebu Süfyân tarikiyle gelen rivayetinde şu ziyade bulunmaktadır: *"Allah kime bir hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar. Ben sadece taksim ederim, veren ise Allah'tır (c.c). Allah'ın emri gelip kıyamet kopuncaya kadar bu ümmet Allah'ın emrettiği şekilde hak üzere kalacak, muhalefet edenler onlara zarar veremeyeceklerdir."*

Hadis ve fıkıh âlimi Nevevî, bu hadiste geçen "Allah'ın emrettiği şekilde hak üzere kalacak ümmet"in mücahit, fakih, muhaddis, zahit ve iyiliği emredip kötülükle mücadele etmek gibi diğer hayır faaliyetleri yerine getiren mü'minler topluluğundan oluştuğuna dikkat çeker.

Hadis metninde geçen "hayır" kelimesi, "akl-ı selim ve fıtratın gereği her türlü iyilik" diye açıklanır. Nitekim bazı tariklerinde hadis-i şerif şu cümle ile başlar: "Hayır, bir alışkanlıktır; insanın tabiatı iyilik ve dostluğa yatkındır. Şer ise kötü bir alışkanlık, inatçılık, gerginlik ve düşmanlıktır."

Hadis metnindeki "fıkıh", anlama, anlayışlı ve kavrayışlı olma, ince anlayış ve derin kavrayış, ilim-amel bütünlüğü, görev ve sorumluluk bilincini oluşturan bilgi ve basîret demektir. Burada kelimenin geniş sözlük anlamı bütün ilimleri içerdiğinden, dar olan terim anlamına (fıkıh ilmi) tercih edilir. Bu demektir ki "dinde fıkıh" amelî hükümlerle sınırlı değildir; itikadî ve ahlaki esaslara nüfuz yeteneğini de kap-

sar. Nitekim İmam Ebu Hanîfe'ye nisbet edilen itikad konusunda el-Fıkhü'l-Ekber adlı bir risale vardır. Burada fıkıh, "kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesi" şeklinde tarif edilir. Bu tarifin içinde itikad, amel ve ahlakın da bulunması bu bakış açısını destekler.

Hadisin metninde geçen "din" ise şöyle tarif edilir: "Din, akıl sahibi insanları kendi tercih ve iradeleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ve dünya - ahiret mutluluğunu vaat eden ilahî bir kanundur." Dini tanımlayan ve tamamlayan bu dört unsurun parçalanması durumunda yanlış ve çarpık bir din anlayışı artık kaçınılmaz hale gelir. Özellikle de insanın, akıl ve iradesini bir başkasına teslim etmesi, onu kimlik ve kişilikten uzaklaştırıp hüsrana sürükler.

Allah'ın (c.c.) hayır dilediği insan; kendisine inanç esasları, helal-haram ve ahlak konuları gibi dinini yaşayabilmek için ihtiyaç duyduğu bilgileri nasip ettiği kimse demektir. Gerçekten de dini doğru anlamak, Allah'ın (c.c.) kuluna olan bir lütfudur. Yüce Allah, Tevbe suresinin 122. ayetinde dinin varlığını sürdürebilmesini iki temel esasa bağlar. Bunlardan biri tefakkuh, diğeri cihaddır. Bu ayetteki, "dini konuları delilleriyle iyice araştırıp sonuç almak" anlamında tefakkuh, Zemahşerî'nin ifadesiyle en büyük cihad (el-cihâdü'l-ekber) demektir.

Gerçekten de dini konularda doğru bilgiye ulaşılması, iman, amel ve ahlak esaslarının çok iyi bilinmesi, bir Müslüman için dine özen gösterildiğinin işaretidir. Tıp, diş hekimliği, hukuk, mimarlık ve mühendislik gibi ilim ve sanat dalları, nasıl uzun bir çıraklık dönemi ve ihtisas tecrübesi istiyor ise dini ilimler de bu yüz yüze eğitim tecrübesine çok daha fazla ihtiyaç duyar. Aksi halde Müslüman, korumakla yükümlü olduğu beş temel esası; can, akıl, din, nesil ve malı riske atmış olur.

Üzülerek ifade edilmelidir ki "Kur'an İslam'ı" söylemiyle yola çıkıp Resulullah'ın sünnetini, onun yöntem ve uygulamalarını görmezden gelip itidal çizgisini kaybedenler vardır. Bunların yanı sıra, zâhirî (yüzeysel) veya bâtınî (gizemli) eğilim gösterip İslam'ın ana bünyesinden uzaklaşanlar da bulunmaktadır. Bu durum, bu büyük cihadın önemini gösterdiği kadar, onun pek de kolay olmadığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, günümüz dünyasında özel bir araştırması ve derinliği olmadığı halde uzmanlık isteyen dini konular hakkında salt nakil veya salt akıl ile konuşan ve gereksiz tartışmalara yol açan pek çok insan vardır. Halbuki dinin doğru anlaşılmasında ve yorumlanmasında nakil-akıl dengesi veya rivayet-dirayet bütünlüğü ilkesi kesinlikle göz önünde bulundurulmalıdır.

İşte bu yüzden, "ihtisasa hürmet esastır" kaidesini çiğneyip "denetimsiz malumat yığını" ile yazıp konuşanlar, Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) şu serzenişi üzerinde düşünmelidirler:

"Siz âlimleri çok, lafazanları (hatipleri, kıssacıları) az olan bir devirde yaşıyorsunuz. Sizden sonra âlimleri az fakat lafazanları çok olan bir zaman gelecektir. Kimin ilmi çok, konuşması az olursa o övgüye layıktır. İlmi az olmasına rağmen çok konuşan kimse ise yergiye layıktır."

Ayrıca "İbadet ve fazileti olmasına rağmen rivayet bilgisi ve tecrübesi olmayan bir şahıstan hadis alınmaz." diyen İmam Mâlik'in uyarısı dikkate alınmalıdır. Aksi

halde toplumsal kargaşa denilebilecek bir fitne ve fesat ortamı oluşur.

Henüz genç bir sahabi olan Ebu Saîd el-Hudrî (r.a), Resul-i Ekrem'den şu hadisi nakleder:

"Dinlerini öğrenmek üzere size dünyanın dört bir yanından insanlar gelecek. Size geldiklerinde onlara iyi davranın ve kendilerine hayır tavsiyesinde bulunun!". Beyhakî ile Hatîb el-Bağdâdî'nin naklettiği başka bir rivayette "onlara hadis anlatınız" talimatı geçmektedir. Peygamber Efendimizin vefatından sonra Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) uzaklardan gelen öğrencileriyle karşılaşır ve onlara: "Resulullah'ın (s.a.v.) bize emanet ettiği gençler, merhaba, hoş geldiniz!" diye yakın ilgi gösterir.

Netice itibariyle, *"İki haslet münafıkta bir araya gelmez: Ahlaki kişilik ve dinde anlayış sahibi olmak."* hadisi yanında, Hz. Ali'nin şu sözü "dini doğru anlamak" için "hıtâmuhû misk" kabilinden bir hatırlatma olsun:

"Dikkat edin, anlayış ve kavrayışın olmadığı bir ilim ve ibadette hayır yoktur."

(Dârimî, Mukaddime, 29.)

[Zekeriya Güler, Dini Doğru Anlamak, Diyanet Aylık Dergi, Şubat 2017, sayı: 314, s. 46-47.]

HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

1) Allah'ın (c.c.) hayır dilediği insan, bireysel ve toplumsal hayatında dinini yaşayabilmek için ihtiyaç duyduğu bilgileri elde eden kimsedir.

2) Dini doğru anlamak için zihnî melekelerin açık olması, ilahî bir lütuftur.

3) Haddini bilmeyip dinî alanda konuşmak, özellikle uzmanlık isteyen konuları kamu önünde tartışmak, zihinsel ve toplumsal kargaşaya yol açar.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hadis ve sünnetin anlaşılmasını konu edinen geleneksel hadis ilimleri nelerdir?

....

....

2. Hadis ve sünnetin anlaşılmasında dikkat edilmesi gereken esaslar nelerdir?

....

....

3. Hadis ve sünnetin anlaşılmasında hangi bilim dallarından yararlanılabilir?

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi hadisleri anlama ile ilgili ilim dallarından biri değildir?

A) Cerh ve ta'dil

B) Muhtelifü'l-hadis

C) Esbâbü vürûdi'l-hadis

D) Garîbü'l-hadis

E) Fıkhü'l-hadis

2. Aşağıdakilerden hangisi dirayetü'l-hadis ilmi ile ilgili değildir?

A) Hadislerin metinlerini konu edinir.

B) Lafızlardan anlaşılan manayı araştırır.

C) Fıkhü'l-hadis olarak da adlandırılabilir.

D) İsnad zincirini inceler.

E) Siyer, fıkıh ve Arap dilinden yararlanır.

3. "Hadis metinlerinde geçen ve az kullanıldığı için anlaşılması zor olan kelimeleri açıklayan bir ilim dalıdır. Bu ilim sayesinde hadislerde geçen nadir kelime ve kavramlara yanlış anlam yüklenmemiş olur."

Yukarıda tarif edilen ilim dalının adı nedir?

A) Cerh ve ta'dil

B) Muhtelifü'l-hadis

C) Esbâbü vürûdi'l-hadis

D) Garîbü'l-hadis

E) Fıkhü'l-hadis

4. “Anlam bakımından birbirine zıt görünen ancak dikkatle incelendiğinde araları uzlaştırılan ve zıtlığı giderme yolları gösterilen hadisleri inceler.”

Bu tarife uyan ilim dalı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Cerh ve ta’dil

B) Muhtelifü’l-hadis

C) Esbâbü vürûdi’l-hadis

D) Garîbü’l-hadis

E) Fıkhü’l-hadis

5. “Hadisin söylenmesine zemin hazırlayan olay ve durumun, ortam ve şartların bilinmesi hadisin doğru anlaşılmasına yardım eder.”

Bu tanımda aşağıdaki ilim dallarından hangisine işaret edilmektedir?

A) Cerh ve ta’dil

B) Muhtelifü’l-hadis

C) Esbâbü vürûdi’l-hadis

D) Garîbü’l-hadis

E) Fıkhü’l-hadis

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. (........) Haddini bilmeyip dinî alanda konuşmak, özellikle uzmanlık isteyen konuları kamu önünde tartışmak, zihinsel ve toplumsal kargaşaya yol açar.

2. (........) Hadisleri yorumlarken yanlışları en aza indirebilmek için tarihsel tecrübeden ve farklı disiplinlerden beslenen hadis şerhleri kesinlikle ihmal edilmemelidir.

3. (........) Hadis metinlerinde geçen ve az kullanıldığı için anlaşılması zor olan kelimeleri açıklayan ilim dalına fıkhü'l-hadis denir.

4. (........) Hadis ilminde sened ile ilgili bilgileri araştıran kısma dirayetü'l hadis, metin ile ilgili kısımları araştıran kısma da rivayetü'l hadis denir.

5. (........) Dirayetü'l hadis ilminin başlıca kaynakları Kur'an, sünnet, siyer ve fıkıh ilimleridir.

6. (........) Bir hadisin doğru anlaşılması ve yorumlanması için öncelikle onun bütün tariklerinin araştırılıp birlikte değerlendirilmesi ve böylece iç tutarlılığının sağlanması gerekir.

7. (........) Allah Teâlâ Peygamberimize (s.a.v.) az sözle çok anlam ifade etme (cevâmiu'l-kelim) yeteneği vermişti.

D. Peygamberimizin sahabilerinden ve hadis ravisi olan Abdullah b. Abbas (r.a.) hakkındaki bilgilerinizi gözden geçirerek aşağıdaki boşluğa yazınız.

....

....

....

....

....

E. Aşağıda şifreli olarak verilen hadisi bulunuz.

1 A	2 L	2	1	3 H	‘	4 I	5 M	6 F	1
7 Y	8 D	1	9 S	4	10 Z	11 İ	2	11	5
8	12 E	13 N	,	14 K	15 O	16 R	14	5	1
7	1	13	14	1	2	17 P	18 T	12	13
,	8	15	7	5	1	7	1	13	13
12	6	11	9	18	12	13	19 V	12	14
1	20 B	21 U	2	15	2	21	13	5	1
7	1	13	8	21	1	8	1	13	9
1	13	1	9	4	22 Ğ	4	13	4	16
4	5	-							

_ _ _ _ _ _'_ _   _ _ _ _ _ _ _ _   _ _ _ _ _ _ _,   _ _ _ _ _ _ _ _ _   _ _ _ _ _ _ _,   _ _ _ _ _ _ _ _

_ _ _ _ _ _ _ _   _ _   _ _ _ _ _   _ _ _ _ _ _ _ _ _   _ _ _ _ _ _   _ _ _ _   _ _ _ _ _ _ _ _ _.

(Müslim, Zikir, 73.)

SÖZLÜK

A

adalet: Davranış ve hükümde doğru olmak, hakkı gözetmek.

ahiret: Dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.

akaid: İslam dininde inanılması gereken esasların bütünü ve bunları konu edinen ilmin adı.

amel: Dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranış.

amel-i salih: İslam'ın ilkeleri ile uyuşan, Allah'a itaat nitelikli davranışlar, hasenât.

ashab: Sahabi kelimesinin çoğulu. Hz. Peygamberin sohbetinde bulunan Müslümanlar.

arşın: Dirsekle orta parmak ucu arasındaki uzunluğu ifade eder. Arapçası zira' dır.

atıf: İlişkili bulma, gönderme, yöneltme, kaynak gösterme.

ayet: Kur'an-ı Kerim surelerinin belirli bölümlerinden her biri; Allah'ın varlığına, peygamberlerin doğruluğuna işaret eden delil ve mucize.

ayin: Hemen hemen her dini toplulukta tapınma niyetiyle belirli usuller çerçevesinde yapılan dini törenler.

B

bab: Hadis kitaplarında bölümlerin alt başlıkları, konu başlığı.

bağlam: Herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı, kontekst.

belagat: Sözün açık, seçik, anlaşılır, yerine ve zamanına uygun olması; edebiyat kaideleri ve sanatları ile ilgili ilim dalı.

besmele: Allah'ın adını anmak; Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla anlamında "Bismillahirrahmanirahim" demek.

bid'at: Asr-ı saâdet'ten sonra ortaya çıkan, şer'î bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar.

biyografi: Özgeçmiş.

C

cebrail: İlâhî emirleri meleklere ve peygamberlere ulaştıran vahiy meleği.

cehennem: İnkârcıların ve günahkarların ahirette cezalandırılacakları yer.

cennet: Mü'minlerin ölümden veya kıyametin kopmasından sonra sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları yer.

cüz: Kur'an-ı Kerim'in yirmi sayfadan oluşan otuz bölümünden her biri; bir kişinin rivayet ettiği hadisleri veya bir konuya dair rivayetleri toplayan telif türü.

D

dil bilimi: Dillerin yapısını, gelişmesini, dünyada yayılmasını ve aralarındaki ilişkileri ses, biçim, anlam ve cümle bilgisi bakımından genel veya karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim, lisaniyat, lengüistik, filoloji.

din: Allah tarafından belirlenen ve insanları O'na ulaştıran yol.

dua: Kulun bütün benliğiyle yüce yaratana yönelerek ondan istek ve dilekte bulunması.

E

ebedî: Sonsuz, ölümsüz.

edebî: Edebiyatla ilgili, edebiyata ilişkin.

ehl-i kitap: Kitap sahipleri, kitabî. Kur'an-ı Kerim'de genelde Yahudi ve Hristiyanlar için kullanılır.

ekol: Bir bilim ve sanat kolunda ayrı nitelik ve özellikleri bulunan yöntem veya akım, mezhep.

elçi: Bir uzlaşma sağlamak veya iş bitirmek için birinin yanına gönderilen kimse; peygamber.

enbiya: Nebi kelimesinin çoğulu, peygamberler.

esbâb-ı nüzul: Tefsir ilminin ayet veya surelerin iniş sebeplerini araştıran dalı.

etimoloji: Köken bilimi, bir dildeki sözcüklerin kökenlerini ve bunun bir gereği olarak o dilin diğer dillerle ve o dili konuşan toplulukların geçmişten bugüne diğer topluluklarla olan kültürel ilişkilerini araştıran bilim dalı.

ezelî: Başlangıçsız, zihnen başlangıcı düşünülemeyen, varlığın geçmişte sonsuzca devam etmesi.

F

farz: Dinen yapılması kesinlikle istenen fiil.

fesahat: Sözün kusursuz ve açık olması.

fezâil: Fazilet kelimesinin çoğulu, bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler; amellerin, vakitlerin, şahısların, şehir, ülke ve milletlerin üstünlükleri.

fıkıh: İslam ibadet ve hukuk ilmi.

fıtrat: İnsanın doğuştan sahip olduğu bütün özellikler; İslam, Müslümanlık.

fihrist: İçindekiler, katalog.

fitre: Ramazan ayının sonunda gücü yeten Müslümanın ödemekle yükümlü olduğu sadaka.

G

gayb: Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı.

gelenek: Toplumda genel kabul gören, sürekli veya baskın tatbikatı bulunan sosyal davranış biçimleri, örf.

gıpta: Başkalarının sahip olduğu imkânları kıskanmadan aynı şeyleri elde etme arzusu.

gıybet: Bir kimsenin aleyhindeki incitici, küçültücü söz ve davranışlar.

göçebe: Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan kimse veya topluluk.

günah: İlâhî emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranışlar.

H

hac: Mübarek mekanları dini maksatla ziyaret etme, İslam'ın beş şartından biri.

hadis: Hz. Peygamberin sözleri, fiilleri ve onaylarının anlatıldığı metinler.

hafız: Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberleyen kimse; Hadis nakil ve rivayetini meslek edinip çok miktarda hadisi ezbere bilen kimse.

haham: Yahudi dini teşkilatında bir unvan.

halife: Hak ve adaleti gerçekleştirmek, yararlı ve iyi işler yapmak üzere ağır bir sorumluluk yüklenen kişi; İslam tarihinde Müslümanların devlet başkanı.

haram: Yapılması din tarafından yasaklanan fiil.

hayâ: Kınanma endişesiyle kurallara aykırı davranmaktan kaçınma ve bunu sağlayan duygu.

helal: Yapılması dinen serbest bırakılan fiil.

hicret: Dinî sebeplerle bir yerden diğer bir yere göçme ve özellikle Hz. Peygamberin Mekke'den Medine'ye göç etmesi olayı.

hidayet: Dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak yolu gösterme.

hile: Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap.

hitabet: Etkili ve güzel konuşma sanatı.

hurafe: Mantıkî temeli olmayan telakki ve uygulamalar, din adına ileri sürülüp benimsenen bâtıl inanç ve davranışlar.

huşu: Allah'a duyulan saygının gereği olarak başta namaz olmak üzere ibadetlerin edası sırasında sükûnet ve tevazu içinde bulunma.

hutbe: Cuma ve bayram namazları başta olmak üzere bazı ibadet ve merasimlerin icrası esnasında topluluğa hitaben yapılan konuşma.

I-İ

ıslah: İslamî değerleri, inanç ve yaşama biçimini yeniden diriltmeyi amaçlayan düşünce ve faaliyetler.

ibadet: Kulun Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren duygu, düşünce ve davranış biçimleri.

İbranice: Yahudilerin ve Yahudi kutsal kitabının dili.

icaz: Az sözle çok şey ifade etme.

icma: İslam âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleri, İslam fıkhının Kur'an ve Sünnet'ten sonra üçüncü kaynağı.

içtihad: Ayet ve hadislerin lafız ve manasından hareketle, ayet ya da hadis bulunmayan, bulunmadığında da çeşitli metotlar kullanılarak bilgiye ulaşma çabası.

iffet: İnsanın bedenî ve maddi hazlara aşırı düşkünlükten korunmasını sağlayan erdem.

iftira: Bir kimseye işlemediği bir suçu yükleme, kara çalma.

ihram: Hac veya umre yapan kimseye normal durumlarda helal olan bazı davranışların haram kılınması; hac ve umre süresince giyilen beyaz renkli dikişsiz dokuma.

ihsan: İyilik ve lütufta bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, Allah'a ihlasla kulluk etmek.

ihtilaf: Bir meselede ayrı ayrı görüşlerin ortaya çıkması.

ihya: Yeniden canlandırma, diriltme; çok iyi duruma getirme, geliştirme, güçlendirme.

ikaz: Uyarma, uyarı, dikkat çekme, ihtar, tembih.

ikrar: Benimseme, onaylama.

iktisadî: Ekonomik.

ilham: Feyiz yoluyla insanın kalbine ulaştırılan bilgi; esin.

iman: İnanmak, din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi doğrulamak; inanç.

inanç: Gönülden bağlı bulunma, güven ve inanma duygusu.

infak: Allah'ın hoşnutluğunu kazanma niyetiyle harcamada bulunma.

inkâr: Kabul etmeme, tanımama; din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi onaylamamak; küfür.

irşad: Doğru yolu gösterme.

isnad: Bir hadisi veya bir sözü ilk söyleyene nisbet etmek için senedinde yer alan ravilerin adlarını zikretme.

isrâiliyat: Yahudilik ve Hristiyanlık'tan İslam kaynaklarına geçtiği kabul edilen bilgiler.

istikrar: Aynı kararda, biçimde sürme, kararlılık.

istişare: İnsanların bir konuda görüş alışverişinde bulunması, şura.

itikâf: İbadet niyetiyle camide kalmak.

ittifak: Görüş birliği, anlaşma.

izzet: Büyüklük, yücelik, ululuk.

K

Kâbe: Yeryüzünde yapılan ilk mabed, Müslümanların kıblesi.

kavim: Topluluk, halk, ırk.

kefaret: Dinin belirli yasaklarının ihlali durumunda yapılması istenen malî veya bedenî ibadet.

kelam: Allah'ın konuşma yetkinliğine sahip bir varlık olduğunu bildiren sıfat; İslam dininin inanç esaslarını konu edinen ilim dalı.

kıraat: Kur'an-ı Kerim'in okunuşu ile ilgili ilim dalı; Hadis alma (tahammül) yollarından biri. Bu metotla hadis almak isteyen öğrenci hocasına onun rivayetlerini okumak suretiyle kontrol ettirip rivayet hakkını elde eder.

kıyamet: Dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek değişimin ardından ölülerin diriltilmesiyle başlayıp ebediyen devam edecek olan âlem.

kibir: Kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunması.

kinaye: Düşünüleni dolaylı olarak anlatan söz; bir sözü gerçek anlamının dışında kullanma sanatı.

kronoloji: Zaman bilimi, zaman dizini.

kudret: Dilediğini eksiği ve fazlası olmaksızın hikmet çerçevesinde yapmak anlamında Allah'a nispet edilen sübûtî sıfatlardan biri.

kul hakkı: İnsanların canları, bedenleri, ırz ve namusları, manevi şahsiyetleri, makam ve mevkileri, dinî inanç ve yaşayışları gibi konulardaki kişilik haklarıyla mallarına ve aile fertlerine ilişkin haklar.

kutsal: Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes.

külfet: Sıkıntı, zorluk.

külliye: Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastane vb. yapıların bütünü.

Kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde oluşan bütün maddi ve manevi değerler.

L

lehçe: Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu.

lütuf: Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan, inayet, atıfet.

M

mahrem: Yakın akrabadan olduğu için nikâh düşmeyen kimse; başkalarına söylenmeyen, gizli.

mahşer: Kıyamet gününde diriltilecek olan mükelleflerin hesaba çekilmek üzere bir araya toplanacakları yer.

maktu: 1. kesilmiş, kesik 2. Tâbiîn yahut tebeu't-tâbiînden birinin söz veya fiilî ya da isnadı onlara kadar varmakla birlikte daha ileri gidemeyen hadis.

materyal: Gereç; yazılı, sözlü, görüntülü, kaydedilmiş her türlü belge.

meâl: Kur'an-ı Kerim'in anlamı, mefhumu.

mecaz: Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, metafor.

medeniyet: Uygarlık.

menakıb: Menkıbe kelimesinin çoğulu, din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâyeler.

merfu hadis: Bir sahabe tarafından, "Hz. Muhammed şöyle buyurdu.", "Hz. Peygamber şunları söyledi." gibi ifadelerle Hz. Peygamber'in bizzat söylediği vurgulanarak rivayet edilen hadis.

mescid: Minaresiz küçük cami.

meşru: Yasal, caiz.

mevkuf: 1. vakfetmek; dikilmek, durmak; durdurmak 2. İsnadın Hz. Peygamber'e ulaşmadan sahâbîde kalması.

miras: Birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet.

muallak: Senedinin müellif tarafındaki kısmından bir veya daha çok ravisi zikredilmeyen hadis.

muamelat: İslam fıkhının ibadetlerle ilgili hükümlerinin dışında kalan ve insanların birbirleriyle veya bireyin toplumla yahut da toplumların birbirleriyle olan hukuki, idari, mali, iktisadi ve beşeri ilişkilerini düzenleyen bölümü.

mucize: Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan harikulade olay.

muhatap: Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse.

muhtelif: Çeşit çeşit, çeşitli; zıt, birbirini tutmayan.

mukaddime: Önsöz.

mushaf: Kur'an-ı Kerim ayetlerinin iki kapak arasında toplanmasından oluşan kitap.

müellif: Yazar.

müfessir: Kur'an-ı Kerim'i yorumlayan kimse.

münafık: Küfrünü gizleyerek kendini mü'min gösteren veya imanla küfür arasında bocalayan kimse.

münezzeh: Temiz, uzak.

mürsel: İsnadında, sahabi olan ravisi veya diğer ravilerinden biri zikredilmeyen hadis.

müsned: Hadislerin sahabi adlarına göre tasnif edildiği kitap türü.

müspet ilimler: Pozitif bilimler, deney sonuçlarına dayanan, somut varlık alanı ile ilgili bilimler.

müstakil: Başka bir yapı ile bağlantısı olmayan, bağımsız.

müstedrek: Bir müellifin, şartlarına uyduğu halde kitabına almadığı hadislerin derlendiği eser.

müstesna: Bir bütünün veya kuralın dışında olan, kural dışı.

müşrik: Allah'ın zâtında, sıfatlarında, fiillerinde veya O'na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğuna inanan kişi.

N

nas: Kitap ve sünnetin ifadeleri, Allah'ın ve peygamberin sözü.

Nebi: Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhataplarını hak dine çağırmakla görevlendirilen yüksek vasıflı kimse, peygamber.

nesil: Kuşak, yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler.

nida: Çağırma, bağırma, seslenme.

nihai: İşi sona erdiren, işi kesen, son, sonuncu.

nüsha: Birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerin her biri.

O-Ö

öğreti: Bilimde, felsefede bir görüşü bir sistem içinde belli bir anlayışa, düşünceye dayalı olarak oluşturan ilke ve dogmalar bütünü, doktrin.

örf: Yasalarla belirlenmeyen, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek.

özdeyiş: Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz.

P

peygamber: Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhataplarını hak dine çağırmakla görevlendirilen elçi.

psikoloji: İnsan davranışını ve aklını inceleyen bilim dalı.

put: Bilinçli ve canlı olduğuna inanılan suret veya heykel, tamamen veya kısmen bir dinî yapı içinde kurumlaşmış, ibadet konusu haline getirilmiş maddi obje, Allah'tan başka ilâh edinilen nesne

putperest: Çok tanrılı dinlerde tanrısal varlıkları sembolize eden çeşitli figürlere tapınma.

R

rahmet: Şefkat gösterip lütufta bulunma, bağışlama, merhamet etme.

ramazan: Oruç tutmanın farz olduğu hicri yılın dokuzuncu ayı.

rekat: Namazın kıyam, kıraat, rükû ve iki secdeden ibaret her bir bölümü

resul: Allah'ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi.

rivayet: Hadisi senediyle nakletmek, söyleyene veya yapana isnat etmek.

riya: Allah için yapılması gereken amel ve ibadeti kullara gösteriş olsun diye yapma.

S

sahabe: Sahabi kelimesinin çoğulu: Hz. Peygamberin sohbetinde bulunan Müslümanlar.

sahabi: Hz. Peygamberin sohbetinde bulunan Müslüman.

sahi: Gerçekten, gerçek olarak.

salat: Namaz; Hz. Peygamberin manevi şahsiyetini selâmlama anlamında bir tabir: salâtü selam.

sarf: Arapça gramerinin kelime yapısıyla ilgili dalı.

sentez: Düşüncenin ayrı öğelerini ya da ayrı düşünce veya ideolojileri mantıksal bir tarzda bir araya getirme işlemi.

sevap: Dini açıdan makbul sayılan davranışların ahiretteki mükâfatı.

siyer: Hz. Peygamberin hayatını ve şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasi ve askerî mücadelelerini konu alan ilim dalı.

suhuf: Sahife kelimesinin çoğulu, Kutsal metinler ya da bir âlimin bir araya getirilmiş yazıları, sahabe ve tâbiîn tarafından toplanan erken dönem hadis metinleri.

sure: Kur'an-ı Kerim'i oluşturan 114 bölümden her biri.

sünen: Ahkâm hadislerini toplayan eserlerin ortak adı.

sünnet: Hz. Peygamberin söz, fiil ve onaylarının ortak adı, şer'î delillerin ikincisi; Farz

yahut vâcip derecesinde olmaksızın yapılması dinen istenen fiil anlamında fıkıh usulü terimi.

Ş

şehit: Allah yolunda hayatını feda eden kimse.

şerh: Bir eserin daha geniş biçimde açıklanması amacıyla yazılmış kitaplar; bir hadisin veya bir hadis kaynağında yer alan rivayetlerin kelime ve kavramlarını açıklamak, hadisten çıkan hükümlere yer vermek.

şirk: Allah'ın zâtında, sıfatlarında, fiillerinde veya O'na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğuna inanmak.

T

taassup: Benimsediği görüşü körü körüne savunma, bağnazlık.

tabiat: Doğa; huy, karakter.

tâbiîn: Sahabeyi Müslüman olarak gören ve Müslüman olarak ölen ikinci nesil.

takrîr: Sünnetin kısımlarından biri, Hz. Peygamberin onayları.

takva: Dinin emir ve tavsiyelerine uyma, haram ve günahlardan kaçınma hususunda gösterilen titizlik.

tarîk: Bir hadisi veya bir sözü ilk söyleyene ulaştırmak için râvilerin adlarının kronolojik sırayla sayıldığı isim zinciri. Dinleyiciyi söze ulaştıran yol. Sened.

tasavvuf: İslam'ın zahir ve bâtın hükümleri çerçevesinde yaşanan manevi ve derunî hayat tarzı.

tashih: Düzeltme.

tasnif: Rivayetleri konularına veya ravilerine göre sıralama.

tasvip: Onaylama

tebliğ: Peygamberlerin, getirdikleri ilahî mesajı insanlara aynen ulaştırmaları.

tedvin: Ezberlenen ve bir yere kaydedilen hadisleri yazarak bir araya getirme.

tefekkür: Bir şey hakkında iyice düşünmek, bir işin sonucunu hesaplamak.

tefsir: Kur'an-ı Kerim ayetlerini açıklama ve yorumlama; Kur'an ayetlerini yorumlama ilmi ve bu alandaki eserlerin ortak adı.

tenkit: Sıhhat değerini ortaya koymak amacıyla bir rivayetin belirlenmiş ölçütlere göre incelenmesi.

tertip: Uygun bir sıraya, düzene koyma, sıralama.

teşbih: Benzetme.

tevazu: Kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırması.

tevekkül: Bir kimsenin kendini Allah'a teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah'ı kefil bilip sadece O'na güvenmesi.

tevhid: Allah'ın zâtında, sıfatlarında, mâbud oluşunda bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul etmek.

tevil: Ayet ve hadislerde yer alan bir lafza taşıdığı muhtemel manalardan birini tercih edip yükleme.

tövbe: Günahtan dönüp Allah'a yönelme.

U-Ü

usul: Bilimde belli bir sonuca erişmek için, belli ilke ve kurallara göre izlenen yol, metot.

ümmet: Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine muhatap olanların meydana getirdiği topluluk.

üslûp: Duygu ve düşüncelerin anlatılması sırasında dil malzemesinin kullanılmasındaki özgünlük.

V

vaaz: Bir topluluğa dini ve ahlaki konularda nasihat etmek, dinleyenlerin kalplerini iyiliğe ısındıracak sözler söylemek, uhrevî mükâfat ve azaba dair bilgiler vererek teşvik ve ikazda bulunmak.

vacip: Farzdan bir derece aşağıda olan teklifî hüküm.

vahiy: Allah'ın dilediği emir, hüküm ve bilgileri peygamberine bildirmesi.

vahiy kâtibi: Hz. Peygamberin kendisine nâzil olan ayetleri yazdırdığı sahabi.

vasiyet: Kişinin, malını ölüm sonrasına bağlayarak bir şahsa veya hayır cihetine bağışlaması; bir muhaddisin, vefatından önce veya uzun bir yolculuğa çıkarken rivayet hakkı kendisinde bulunan bir metnin bir kişiye verilmesini istemesi.

Y

yalan: Doğruluğun karşıtı, bir konuda gerçeğe aykırı haber veya bilgi vermek.

yetki: Bir görevi, bir işi yasaların verdiği imkânlara göre, belli şartlarla yürütmeyi sağlayan hak, salahiyet.

Z

zahir: Dış yüz, görünüş; varlık ve olayların görünen yüzü, nasların (ayet ve hadislerdeki ifadelerin) literal (gerçek) anlamı.

zahit: Hakk'ın dışındaki her şeyi terk eden, dünya malına, makama, mevkiye, şan ve şöhrete önem vermeyen; azla yetinen, çokça ibadet eden, ahiret için hayırlı işlere yönelen kişi.

zekât: Kur'an'da belirtilen sınıflara sarf edilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli pay, İslam'ın beş esasından biri.

zikir: Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş.

zulüm: Belirlenmiş sınırları çiğneme, haktan bâtıla sapma, kendi hak alanının dışına çıkıp başkasını zarara sokma, rızasını almadan birinin mülkü üzerinde tasarrufta bulunma, zorbalık

zühd: Dünya malına, makama, mevkiye, şan ve şöhrete önem vermeme; azla yetinme, çokça ibadet etme, ahiret için hayırlı işlere yönelme.

KAYNAKÇA

Abdulfettah Ebu Gudde, **el-İsnad mine'd-dîn**, Haleb 1996.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, **Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'ş-tehara mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs**, y.y. el-Mektebetü'l-kudsî, t.y.

Ahatlı, Erdinç, **Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği**, Ankara 2011.

Ahmed b. Hanbel, **el-İlel ve ma'rifetu'r-rical**, (thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbas), 1-3, Riyad 1422.

-------; **Müsned,** 1-6, Kahire 1313; Beyrut 1389/1969.

Ali el-Kârî, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, ***el-Esrârü'l-merfua fi'l-ahbâri'l-mevdûa*** (thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ), Beyrût 1391/1971.

--------, **el-Masnû' fî ma'rifeti'l-hadisi'l-mevzu**, (thk. Abdülfettâh Ebu Gudde), Beyrut 1398.

Aydınlı, Abdullah, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, İstanbul 2006.

--------, el-Edebü'l-müfred (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Beyrut, 1409/1989.

--------, **el-Edebü'l-müfred** (Mehmet Yaşar Kandemir), 1-2, İstanbul 2017.

Babanzâde Ahmed Naîm - Kâmil Miras, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, Ankara 1972.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. **İsmail, Sahih-i Buhârî ve Tercümesi** (Mehmet Sofuoğlu), 1-17, İstanbul 1987.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-sahih**, 1-8, Riyad, ts.; Kahire 1400/1979; İstanbul 1979.

Çakan, İsmail Lütfi, **Hadis Edebiyatı (Çeşitleri-Özellikleri-Faydalanma Usulleri)**, İstanbul 2015.

--------, **Hadis Usulü**, İstanbul 2008.

Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah, **Sünen,**(Abdullah Aydınlı), 1-7, İstanbul 1994.

Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah, **Sünen,** Kahire, Beyrut 1987.

Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, **Sünen-i Ebu Dâvud Tercüme ve Şerhi** (Necati Yeniel, Hüseyin Kayapınar), 1-17, İstanbul 1988.

Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, **es-Sünen**, 1-4, Beyrut 1409/1988.

Efendioğlu, Mehmet, *"Muhadramûn"*, *DİA*, 30, 395-396, İstanbul 2005.
--------, *"Tedvin"*, *DİA*, 40, 267-268, İstanbul 2011.

el-Karadâvî, Yusuf, **Sünneti Anlamada Yöntem** (terc. Hanifi Akın), İstanbul: Nida Yayıncılık, 2008.
Fayda, Mustafa, *"Muhammed"*, *DİA*, 30, 408-423, İstanbul 2005.

Görmez, Mehmet, **Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu***,* Ankara 2000.

Güler, Zekeriya, **Hadis Tetkikleri,** İstanbul 2015.

--------, **İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü***,* Konya 2002.

Hafnâvî, Muhammed İbrahim el-Hafnâvî, **Dirâsat usuliyye fi's-sünneti'n-nebeviyye**, Mansûra 1412/1991.

Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbûrî, **Ma'rifetu ulûmi'l-hadis,** Beyrut 1400/1980; (nşr. Ahmed b. Fâris es-Selûm), Beyrut 1424/2003.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali, **el-Câmi' li-ahlakı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'** (nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb), Beyrut, 1416/1996.

Hatîb el-Bağdâdî, **el-Fakîh ve'l-mutefakkîh** , Beyrut, 1400/1980.

-------, **el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye,** Beyrut 1409/1988.

--------, **er-Rihle fî talebi'l-hadis** (nşr. Nureddîn Itr), Dımaşk 1395/1975.

--------, **Takyîdü'l-ilm** (nşr. Sa'd Abdülgaffâr Ali), Kahire 1429/2008.

--------, **el-İhticac bi'ş-Şâfiî,** Pakistan: Mektebetü'l-eseriyye, ts.

Hatiboğlu, İbrahim, *"Mu'cem", DİA*, 30, 345-346, İstanbul 2005.

İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed el-Kazvînî, **Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi,** (Haydar Hatipoğlu), 1-10, İstanbul 1982.

İbn Abdilber, **el-İntikâ fî fezâili'l-eimmeti'l-fukahâ**, (nşr. Abdulfettâh Ebu Gudde), Beyrût 1997.

İbn Ebî Şeybe, **el-Musannef** (thk. Muhammed Avvâme), Cidde 1427/2006.

İbn Hacer, **Nüzhetü'n-nazar fî tavdîhi Nuhbeti'l-fiker fî mustalahi ehli'l-eser** (thk. Abdullah b. Dayfullah er-Rahîlî), Riyad 1422/2001.

------; **Takribu't-Tehzib,** (thk. Muhammed Avvame), Suriye 1406/1986.

İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed el-Kazvînî, **Sünen***,* Kahire 1952; Beyrut 1395/1975.

İbn Melek, İzzeddîn Abdüllatîf, **Mebârıku'l-ezhâr fî şerhi Meşârıkı'l-envâr,** İstanbul 1328.

İbn Receb, Zeynuddin Abdurrahman el-Hanbeli, **Şerhu İleli't-Tirmizî,** 1-2, (thk. Hemmam Abdürrahim Said), ürdün 1407/1987.

İbn Sa'd, **et-Tabakâtü'l-kübrâ,** 1-8, Beyrut 1405/1985.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali, **el-Mevzûât,** (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), 1-3, Medine 1386/1966.

İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, (Sempozyum kitabı) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Kâdî Iyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi** (trc ve şerh: Mehmet Yaşar Kandemir) İstanbul 2015.

Kandemir, M. Yaşar, *"el-Câmiu's-sahih"*, *DİA,* 7, 114-123, İstanbul 1993.

--------, *"Hadis"*, *DİA*, 15, 27-64, İstanbul 1997.

-------, *"Muhammed"*, *DİA*, 10, 423-428, İstanbul 2005.

--------, *"Müslim b. Haccâc"*, *DİA*, 32, 93-94.

--------, **Mevzu Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi,** İstanbul 2002, 2015.

--------, *"Nesâî"*, *DİA*, 32, 563-565, İstanbul 2006.

_____, *"Ümmü Haram"*, *DİA,* 42, 321-322, İstanbul 2012.

Kaya, Eyyüp Said, *"Taklid"*, *DİA*, 39, 461-465, İstanbul 2010.

Kettânî, **Nazmü'l-mütenâsir mine'l-ehâdîsi'l-mütevatir**, Beyrut 1407/1987.

Koçkuzu, Ali Osman, **Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi,** İstanbul 1983.

Küçük, Raşit **"Kur'an Sünnet İlişkisi ve Birlikteliği", Sünnetin Dindeki Yeri,** İstanbul, 1995.

Mahmûd Tahhân, **Teysîru mustalahi'l-hadis**, İskenderiyye 1415.

Mâlik b. Enes, **Muvatta Tercümesi** (Abdülvehhab Öztürk), 1-2, İstanbul 2013.

Mâlik b. Enes, **el-Muvatta***,* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), 1-2, Beyrut 1406/1985.

Mehmed Akif Ersoy, ***Safahat*** (Haz: Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1991.

Muhammed Acâc el-Hatîb, **es-Sünne kable't-tedvîn,** Beyrut 1401/1981.

Muhammed b. Dervîş el-Hût, **Esne'l-metâlib fî ehâdis muhtelifeti'l-merâtib,** (thk. Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut 1418/1997.

Muhammed Hamidullah, **Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfesi** (trc. Talât Koçyiğit), Ankara 1967.

--------, **İslam'a Giriş** (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1961.

--------, **el-Vesâiku's-siyâsiyye**, Beyrut 1405/1985.

Muhammed Mustafa el-A'zamî, *"Buhârî"*, *DİA*, 6, 368-372, İstanbul 1992.

--------, **İlk Devir Hadis Edebiyatı,** (trc. Hulûsi Yavuz), İstanbul 1993.

Muhammed Takî Osmânî, **Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı** (trc. Mehmet Özşenel), İzmir 2007.

Münâvî, **el-Yevâkît ve'd-dürer Şerhü Şerhi Nuhbeti'l-fiker** (thk. Ebu Abdullah Rebî b. Muhammed es-Suûdî), Riyâd (Mektebetü'r-rüşd), t.y.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac en-Nîsâbûrî, **Sahih-i Müslim Tercüme ve şerhi** (Ahmed Davutoğlu), 1-12, İstanbul 1974.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn *Müslim b. el*-Haccac en-Nîsâbûrî, **es-Sahih***,* Riyad 1419; Kahire 1374/1955.

Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed, **Sünen,** Beyrut, ts.

Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed, **Sünen-i Nesâî Tercümesi** (Abdullah Parlıyan), 1-3, İstanbul 2013.

Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, **el-Minhâc fî şerhi Sahihi Müslim (Sahihu Müslim bi şerhi'n-Nevevî)***,* Kahire 1412/1991.

------ **Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri** (tercüme ve şerh: M. Yaşar Kandemir-İsmail L. Çakan-Raşit Küçük, İstanbul 1997.

Râmhürmüzî, el-Kâdî el-Hasen b. Abdurrahman, **el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâ'î** (nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb), Beyrut 1391, 1404/1984.

es-Sibâî, Mustafa, **es-Sünne ve mekânetuhâ fi't-teşrîi'l-İslamî**, Dımaşk 1398/1978.

Serinsu, Ahmet Nedim (ed); Sürmeli, Mehmet; Alkan, Arif; Akyürek, Ömer; Deliser, Bilal; Baştürk, Ayhan; Çınar, Ali; Mavili, Yusuf, **Dini Terimler Sözlüğü**, MEB Yayınları, Ankara, .2009

Subhî es-Sâlih, **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları,** (*Çev. M. Yaşar Kandemir*), İstanbul 1997.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebu Bekir, **el-Leâli'l-masnûa fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa,** (thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyda), 1-2, Beyrut 1417/1996.

--------, **Tedrîbü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî** (thk. Muhammed Avvâme), Cidde 1437/2016.

es-Sünnetü'n-nebeviyye ve menhecühâ fî binâi'l-ma'rife ve'l-hadâra, 1-2, (Sempozyum kitabı), Amman 1991.

Sünnetin Dindeki Yeri, (Sempozyum kitabı), Ensar Neşriyat, İstanbul 1997.

Şâtıbî, Ebu İshâk, **el-Muvâfakât fî usuli'l-ahkâm***,* Kahire, ts.

Tahâvî, Ebu Ca'fer Ahmed el-Mısrî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr** (thk. Mahmûd Seyyid Câdelhak), Kahire 1387.

Talât Koçyiğit, **Hadis Usulü,** Ankara 1997.

Taşköprîzâde, Ahmed, **Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âti'l-ulûm***,* Beyrut 1405.

Tirmizî, Ebu Îsâ Muhammed b. Îsâ, **Sünen-i Tirmizî Tercümesi** (Osman Zeki Mollamehmetoğlu), 1-6, İstanbul, ts.

Tirmizî, Ebu *Îsâ* Muhammed b. *Îsâ*, **es-Sünen***,* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), 1-5, Mısır 1395/1975.

Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2005.

Uraler, Aynur, **Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık,** İstanbul 2012.

Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hz. Muhammed, (Sempozyum kitabı), İBB-İSAV, İstanbul 2011.

Yardım, Ali, **Hadis 1-2***, İstanbul 2000.*

Yavuz, Yusuf Şevki, *"Peygamber"*, *DİA*, 34, 257-262, İstanbul 2007.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, (sadeleştirenler: İsmail Karaçam ve arkadaşları), 1-10, İstanbul, t.y.

Zehebî, **Siyerü a'lami'n-nübelâ** (thk. Şuayb el-Arnaûd), Beyrût 1405/1985.

--------, **Tezkiretü'l-huffâz**, Haydarâbâd 1333.

Kapak Hattı: Mehmet Arif Vural tarafından yazılmıştır.

***Kapaktaki Hadis:**

Resulullah şöyle buyurmuştur:

"Size sıkı tutunduğunuz sürece yolunuzu şaşırmayacağınız iki şey bıraktım: Allah'ın Kitâb'ı ve Resulünün sünneti."

(İmam Mâlik, Muvattâ, Kader, 3.)

CEVAP ANAHTARI

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM BÖLÜMÜ:

	B BÖLÜMÜ	C BÖLÜMÜ	
1. Ünite	1. A 2. B 3. A 4. D 5. A	1. Y 2. D 3. D 4. Y	5. D 6. D 7. Y
2. Ünite	1. A 2. B 3. E 4. C 5. B	1. D 2. Y 3. Y 4. D	5. D 6. Y 7. D
3. Ünite	1. B 2. C 3. D 4. C 5. D	1. Y 2. Y 3. D 4. D	5. D 6. Y 7. D
4. Ünite	1. E 2. A 3. C 4. E 5. D	1. D 2. D 3. D 4. D	5. D 6. Y 7. Y
5. Ünite	1. B 2. C 3. D 4. E 5. A	1. D 2. Y 3. D 4. Y	5. D 6. Y 7. D
6. Ünite	1. A 2. D 3. D 4. B 5. C	1. D 2. D 3. Y 4. Y	5. D 6. D 7. D

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM BÖLÜMÜ BULMACA ETKİNLİKLERİ:

1. Ünite

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Sened
4. isnad
5. şemail
7. takriri
8. rivayet
9. tefsir

SOLDAN SAĞA

2. Metin
3. Hadis
6. Sünnet
10. Hilye
11. Ravi
12. Fiilî
13. Kavli
14. Siyer

3. Ünite

YUKARIDAN AŞAĞIYA

2. Kütübisitte
4. Suffe
5. Müsned
6. Birr
8. Tabii
11. Muhadram

SOLDAN SAĞA

1. Kırkhadis
3. Tasnif
7. Ravi
8. Tedvin
9. el-cami
10. Rihle
12. Musannef
13. Sahabe-dönemi
14. Müzakere

6. Ünite

ALLAH'IM FAYDASIZ İLİMDEN, KORKMAYAN KALPTEN, DOYMAYAN NEFİSTEN VE KABUL OLUNMAYAN DUADAN SANA SIĞINIRIM.

1. ÜNİTE 17. SAYFA BULMACA ETKİNLİĞİ:

1. Ünite

1. fıkıh
2. kelam
3. arapdili
4. tefsir
5. siyer
6. aişe
7. islamtarihi
8. Mekke
9. dilbilim